

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XV ■ Nr. 4 (161) ■ Aprilie 2024

Monumentul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt de la Chişinău

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu", cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş".

Basarabie, lacrimă fierbinte

Gheorghe PĂUN

Titlul vrea să reamintească un altul similar, apărut în acest colţ de pagină în noiembrie 2012, *Basarabie, lacrimă caldă.* Anii scurşi de atunci şi tot ce s-a întâmplat prin lume în vremea asta motivează un titlu „actualizat". Gândindu-mă la lungul-cruntul secol de rusificare, la stalinism, foamete, gulag şi Siberia, la Cotul Donului şi Transnistria, şi mai potrivit ar fi fost *Basarabie, lacrimă sângerie.* Nu l-am ales pe ultimul pentru că poate părea ostentativ-dramatic, deşi dramatică a fost istoria neamului.

Personal, atunci când silabisesc cuvântul *Basarabia*, îmi aduc aminte cum îmi povestea taică-meu, ţăran argeşean, pe şoptite, spre finalul anilor '50, de *partea de ţară pe care ne-au luat-o ruşii* (şi despre Rege şi Mareşal îmi şoptea), adaug ce-am citit şi văzut între timp şi pătrund într-o dioramă de deal-câmpie-toamnă, funigei şi nostalgie, ţinutul lui Orfeu-de-la-Orhei, al dulcelui grai moldovenesc, al valsurilor lui Eugen Doga, dar când revin în *lumea reală,* mă apucă iarăşi şi iarăşi durerea-revolta. Cum de a fost posibil tot ce s-a întâmplat cu Basarabia (şi cu alte regiuni ale României *grăniţuite* – Al. Surdu)? – întrebare didactică, cum de este posibil să se întâmple şi astăzi şi, mai ales, să nu se îndrepte? – întrebare militantă. Mirându-mă precum seniorul Vladimir Beşleagă, ridic ochii spre cer şi mă întreb: „De ce, Doamne, a fost aşa să fie?"

Că vatra Daciei, extinsă spre răsărit prin latinitate şi românitate, cel puţin în raport cu graniţele Imperiului Roman, în răspăr cu pustiitoarele migraţii asiatice (de la Ion Coja, voi reveni), a fost o jumătate de mileniu trofeu disputat şi teren de confruntare între Imperiul Otoman şi cel Ţarist, o ştim şi asta explică multe – dar nu justifică, moral şi juridic vorbind, nimic! Martori mi-s Muşatinii, cu toţii, şi urmaşii lor, şi urmaşii urmaşilor lor. Cu atât mai puţin justificate sunt ingerinţele imperiilor-cancelariilor de la vest de noi în soarta provinciilor româneşti, a Moldovei vechi, a Basarabiei în particular. Franţa (începând cu Napoleon) s-a amestecat, Perfidul Albion la fel, Austria şi Germania aşijderea. Toţi au luat creionul şi au trasat graniţe pe harta noastră (sau procente pe şerveţele, la Ialta şi cine mai ştie pe unde…). De pe vremea lui Petru cel Mare până azi. L-am plâns la şcoală pe cultivatul Cantemir pentru înfrângerea de la 1711, nu auzisem atunci de testamentul lui Petru – autentic sau nu, la fel de periculos este. Dacă nu se întâmpla ce s-a întâmplat la Stănileşti pe Prut, eram azi gubernie rusească, poate nici nu ne mai trecea prin minte ideea de *grafie latină.* La capătul dinspre prezent, adaugă nedumerire şi furie jenanta comedie Schengen. Vorba

lui Eminescu: înţelegem că Austria are *interese* în ceea ce ne priveşte, dar nu are deloc *drepturi!* Acum o sută cincizeci de ani, o spunea Poetul, *românul absolut,* azi cine s-o mai spună?!... Românii *relativi* din jur?!... Întrebare urgentă, pentru că lumea, Europa inclusiv, este mult mai complicată ca atunci, dar la fel de cinică: geopolitica intereselor toceşte din răsputeri vârfuri de creioane pe întreg planiglobul, ca totdeauna, în spatele uşilor capitonate (şi a perdelelor de fum, a diversiunilor), pe seama celor mici – şi tăcuţi.

Revin însă la Chişinău, la miracolul din finalul anilor 1980, la Renaşterea Naţională – îşi merită din plin majusculele. Se întâmpla în Imperiul Sovietic, e adevărat, obosit imperiul şi conştient de oboseala sa – vremea lui Gorbaciov. Dar, în RSSM abia cu câteva decenii înainte, de glonţ sau în Siberia, muriseră oameni, mulţi!, pentru că scriau româneşte, pentru că aveau poeziile lui Eminescu în casă. Date cutremurătoare pot fi găsite în articolele lui Nicolae Dabija din *Literatura şi Arta,* strânse apoi în volume. Omit aici referinţele, sunt numeroase. Dar, ce s-a întâmplat atunci, prin 1986-'89, a sfidat probabil orice aşteptare. Scriitorii împotriva imperiului! Metaforic, dar nu în întregime, poeţii împotriva tancurilor! Românii cerându-şi dreptul de a vorbi şi scrie româneşte – şi obţinând acest drept, la finalul lunii august 1989. O şesime din populaţia Basarabiei, reunită în Marea Adunare Naţională din 27 august, la Chişinău, determină Sovietul Suprem al RSSM să voteze independenţa şi revenirea la grafia latină şi la limba română. Plus tricolorul, plus imnul şi încă altele. Chiar din anul următor, 31 august a fost sărbătorită ca Zi a Limbii Române în Republica Moldova; în România, acest lucru a fost legiferat abia în 2011.

Preiau acum o serie de gânduri ale lui Ion Coja, din articolul *Şcoala Basarabeană a iubirii de neam,* publicat în *Doctrina naţionalistă* în august 2013 şi reluat în 2014, vezi https://ioncoja.ro/14247/. Atenţie, este scris Şcoala Basarabeană, cu majuscule, pentru a întări şi în felul acesta mesajul şi paralela cu Şcoala Ardeleană. Mult cunoscută şi apreciată în istoria Transilvaniei şi a României cea de a doua, un concept pe care cunoscutul lingvist îl propune în privinţa primei sintagme.

(Continuare la pag. 3)

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

În sfârşit vedem limpede. Generalul Ignatieff a propus guvernului nostru retrocedarea Basarabiei în schimbul a nu ştiu căror petice de pământ de peste Dunăre. România este singurul stat care azi e în primejdie de a fi dezmembrată de chiar aliatul ei, după ce a încheiat cu el o convenţie prin care i se garantează integritatea teritoriului. România vede zburând ca pleava în vânt asigurările unei convenţii ale cărei iscălituri sunt încă umede şi pe care a încheiat-o c-o împărăţie mare, pe al cărei cuvânt se credea în drept să se întemeieze.

Şi ce zice Austria la aceasta, Austria, pentru care gurile Dunării sunt o condiţie de existenţă mai mult decât poate pentru noi? După cât auzim, ea nu are nimic de zis dacă i se asigurează neutralitatea întregii Dunări de Jos.

Dar cum să se asigure această neutralitate? Printr-un tratat? Ridicol! Tratările se scriu astăzi pentru ca să fie călcate de-a doua zi.

Dar cu ce drept pretinde Rusia bucata noastră de Basarabie, pe care am căpătat-o înapoi, drept din dreptul nostru şi pământ din pământul nostru? Pe cuvântul cum că onoarea Rusiei cere ca să se ia o bucată din România. Va să zică onoarea Rusiei cere ca să se ia pe nedrept o bucată din România şi aceeaşi onoare nu cere respectarea convenţiei iscălită de ieri. Ciudată onoare într-adevăr!

Şi pe ce se-ntemeiază acest *point d'honneur?*

Fost-au Basarabia cucerită cu sabia? Nu. Prin tratatul de Bucureşti de la 1812 s-a făcut această cesiune, nu ca preţ al păcii, căci Turcia n-avea nevoie de pace, ci tocmai Rusia.

Napoleon era asupra intrării în Rusia şi trupele ruseşti se-ntorceau în marş forţat, în ruptul capului, luând faţa pământului românesc pe tălpile lor.

Cine i-a văzut întorcându-se, căzând pe drumurile ţării de osteneală, nu putea zice că aceasta era o armie învingătoare, nici nu putea crede că peste curând succesele acelei armii aveau a-i câştiga o provincie. Se ştie că diplomaţia engleză, împreună cu vânzarea beiului grec Moruzi, a fost cauza cesiunii Basarabiei. Beiul grec şi-a pierdut capul. Anglia e pedepsită abia astăzi.

Şi când Moldova a căpătat îndărăt o parte din pământul ce pe nedrept i se luase, atunci s-a atins onoarea Rusiei şi acea onoare cere ca să se ia îndărăt de la noi ceea ce pe nedrept ni se luase? Căci prin ce păcătuiseră Ţările româneşti Rusiei? Nu le-am hrănit într-atâtea rânduri oştirile, nu erau ţările noastre adăpostul lor, doveditu-ne-am vreodată duşmani ai ei? Într-adevăr nu găsim cuvinte pentru a califica această pretenţiune, necum împlinirea ei. Oare puterea cea mare a Rusiei i-ar da dreptul de a-şi bate joc de lume, de noi, de ea însăşi?

Pe câtă vreme presa rusească comitea necuviinţa – căci altfel n-o putem numi – de a vorbi despre reluarea Basarabiei, pe atâta vreme am ignorat glasul unei prese care ştiam prea bine că n-are nicio însemnătate şi este liberă a se ocupa în mod platonic de toate cestiunile pe care le permite poliţia de a fi discutate, fără de a-i creşte cuiva prin aceasta peri albi.

Dar astăzi nu mai este presa rusească care vorbeşte, ci guvernul, care acolo este tot.

Astfel dar am pierdut 15 000 de oameni şi câteva zeci de milioane cheltuieli de război, am ajutat pe „mandatarul Europei” în îndeplinirea sacrei sale misiuni, pentru ca la urmă tot noi să fim cu pagubă, tot noi să plătim războiul Rusiei cu pierderea unei provincii?

Până acuma noi am refuzat orice schimb, ne astupăm urechile la orice propunere de schimb în această privinţă. Drepturile noastre asupra întregii Basarabii sunt prea vechi şi prea bine întemeiate pentru a ni se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră pe când Rusia nici nu se megieşa cu noi, Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru şi cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă şi până în veacul al nouăsprezecelea.

Mandatarul Europei vine să mântuie popoarele creştine de sub jugul turcesc şi începe prin a-şi anexa o parte a unui pământ stăpânit de creştini, în care nu-i vorba de jug turcesc? Ciudată mântuire într-adevăr.

Cuvântul nostru este: De bunăvoie niciodată, cu sila şi mai puţin.

Într-unul din numerele trecute am înregistrat zgomotul că în Basarabia s-ar fi luat deja măsuri administrative din partea Rusiei, care trec dincolo de marginile convenţiei încheiate. Cerem lămurire guvernului. Convenţia nu trebuie să rămână literă moartă şi orice trecere peste ea trebuie respinsă în orice moment. Nu e permis nimănui a fi stăpân în casa noastră decât în marginile în care noi îi dăm ospeţie. Dacă naţia românească ar fi silită să piardă o luptă, va pierde-o, dar nimeni, fie acela oricine, să n-aibă dreptul a zice c-am suferit cu supunere orice măsură i-a trecut prin minte să ne impună.

Dar toate acestea sunt consideraţiuni făcute faţă cu o eventualitate asupra căreia stăruim a fi în îndoială. Oricât de mulţi oameni răi s-ar găsi în această ţară, nu se găseşte nici unul care ar cuteza să pună numele său sub o învoială prin care am fi lipsiţi de o parte din vatra strămoşilor noştri. Guvernul rusesc a putut să facă o încercare, a trebuit însă să se încredinţeze că în zadar a făcut-o.

Mai departe nu va merge!

Noi nu pretindem, chiar nu cerem nimic de la puternicul nostru aliat; atât însă şi numai atât. Voim să păstrăm bune relaţiuni cu vecinii.

Ei bine! Rusia nu se va face vinovată de o faptă care ar fi pentru dânsa o vecinică pată în ochii lumii; ea nu va lua ce noi nu voim să dăm.

(*Timpul*, 25 ianuarie 1878)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

„Oile gândirii” (II) *Crepusculum Academiarum*

Horia BĂDESCU

Marcuse, Adorno & compania judecaseră bine calea de urmat, contextul şi instrumentele necesare realizării marxismului cultural. Ori, mai degrabă şi mai aproape de adevăr, după cum o dovedeşte acţiunea acestuia în contemporaneitate, a *terorismului cultural,* cum îl definea cu exactitudine Georg Lukács.

Cum remarca David Galland, instrumentul era cuvântul tipărit – cu dublul lui chip, angelic şi demonic – limbajul despre care Vladimir Jankelevick ne avertiza că trebuie să-l considerăm „ca pe un instrument cu dublu tăiş, capabil deopotrivă să ascundă şi să arate (aşa spunea şi Blaga despre binaritatea misterului! n.n.). […] Puterea de a înşela se află în lăuntrul puterii de a se face înţeles...”

Locul de utilizare: „şcoala, unde a fost perfecţionat instrumentul pe care urma să îl folosească pentru a distruge civilizaţia vestică” (Galland). Mai ales şcoala înaltă, mediul academic, universităţile care dispuneau de naivitatea, entuziasmul schimbării, dinamismul insurecţional al masei studenţeşti, un aluat prin natura lui uşor de manipulat şi îndoctrinat. Toate marile convulsii sociale din istorie au folosit predispoziţia revoluţionară a universităţilor. Cu multă vreme în urmă se spunea că e în firea lucrurilor să fii anarhist la tinereţe, liberal la maturitate şi conservator la bătrâneţe. Astăzi mă tem că viitorul va produce numai mankurţi, purtători de cipuri ideologice la toate vârstele.

Iar contextul, favorabil desigur, a fost şi a rămas liberalismul ultra-permisiv.

De când au apărut pe lume, universităţile au fost teritorii cu statut special, autarhice adesea, ieşite, chiar dacă nu deplin, de sub puterea autorităţilor, focare de energii juvenile defulate cândva în năzdrăvăniile şi coţcăriile medievale ale ciracilor alumnului François Villon, iar mai apoi în toate turbulenţele şirului de revoluţii ale secolelor nouăsprezece şi douăzeci, sub puterea ideilor şi ideologiilor însămânţate în minţile permisive şi lipsite de preconcepţii ale studenţilor. Ale unor minţi tinere, fasonate totuşi de o cunoaştere ştiinţifică ori artistică solidă, capabile de actul cercetării şi cugetării, formate de o elită didactică a cărei autoritate decurgea din notorietatea academică şi morală a corpului profesoral. Autoritate nicicând pusă la îndoială de către imberbii aspiranţi la laurii ştiinţei, de ucenicii avizi de a afla secretele „pietrei filosofale” şi ale formulelor magice, care încă nu furaseră bagheta vrăjitorului înainte de a şti la ce şi cum se foloseşte. Universităţile au fost spaţii ale cercetării şi libertăţii de gândire, până în momentul în care ideile au fost înlocuite de ideologii, autoritatea universitară de poliţia gândirii, dezbaterea de gândirea unică.

Noi, cei din Europa de Est, am trăit această mutaţie pernicioasă, pe care bolşevismul sovietic şi nazismul o experimentaseră deja. În România, cei care ne-am trăit copilăria sau tinereţea în infernalul deceniu al anilor cincizeci ai secolului trecut, „obsedantul deceniu”, cum avea el să se păstreze în memoria colectivă, sistemul şcolar şi universitar a fost traumatizant. Numai că presiunea coercitivă dură practicată atunci n-a avut efectul scontat, acela al lobotomizării intelectuale. Generaţiile acelea au fost, poate paradoxal, poate nu, într-o simbioză ocultă cu interbelicul.

Cum scriam în volumul de memorii *Căderea din Rai:* „Poate că tocmai interdicţiile pe care obsedantul deceniu, deceniul comunismului primitiv, le impusese universului cărţii ne incitau şi ne sporeau interesul pentru autori şi cărţi expediate în afara vieţii publice, în umbra rafturilor bibliotecilor, marcate cu *c.i.,* cărţi interzise, pe care în anii studenţiei, atunci când lucrurile se mai relaxaseră, ni le treceam unii altora pe liste care nu mai erau secrete de mult.

Generaţiile crescute în anii cenuşii şi duri ai primelor decenii de comunism au preluat, la fel de paradoxal, dar explicabil, nu ceea ce încerca să impună acesta, ci moştenirea interbelicului, de valorile şi modul de gândire ale căruia s-au aflat mai aproape decât generaţiile de după Revoluţia din decembrie 1989. Prin lecturile, dar şi prin oamenii care prelungeau în existenţa noastră cutume de viaţă seculare, de care n-aveau cum să se lepede peste noapte, oricâtă presiune se exercita asupra lor, prin dascălii – corpul profesoral era încă în marea lui majoritate format în acelaşi interbelic şi oricât de altfel era curricula, modul de-a fi, de a gândi, seriozitatea, profesionalismul nu erau forjate «pe puncte» – care aduceau în subiacenţa actului didactic, cu discreţie şi inteligenţă, valori esenţiale, modele de umanitate care aveau să supravieţuiască în noi. Noi, «copii ai comunismului», purtând, însă, genele părinţilor interbelici. Şi care aveam să constatăm, cu stupoare, cât de indiferente şi de refractare în a prelua această moştenire s-au arătat generaţiile postrevoluţionare.” Generaţii mult prea repede căzute sub influenţa sirenelor *progresismului.* Adică a neomarximului cultural, a bolşevismului spiritual reîntors acasă, în bătrâna Europă, acolo unde, în frământările anului 1968, la Paris studenţii au strigat *À bas la culture/ Jos cultura!,* spre bucuria lui Lukács, încă vivant în Budapesta comunistă.

→

(Urmare din pag. 1)

Căci „fără 27 august 1989 nu ar fi fost posibilă resurecţia din Timişoara şi Bucureşti, din toată Ţara”. „E bine să reţinem că de la ardeleni avem ziua de 1 Decembrie, iar de la basarabeni, de la moldovenii de peste Prut, avem ziua de 31 August, zile amândouă de afirmare naţională a identităţii şi demnităţii noastre etnice.” Să ne amintim însă că, şi în 1918, Basarabia *a fost prima,* a votat unirea cu Ţara încă din 27 martie! I-a urmat Bucovina, pe 28 noiembrie, în zilele de febrilă pregătire a Marii Adunări de la Alba Iulia.

„Iar dacă stăm să judecăm lucrurile cu bucuria de a descoperi către cine mai avem motive de recunoştinţă, este timpul să identificăm în cultura şi istoria noastră un capitol pe care l-am trecut prea uşor cu vederea: Şcoala Basarabeană!…

Un bob zăbavă vă cer asupra acestui gând: Şcoala Basarabeană!… Gând care nu-mi aparţine, dar când am auzit, la o recentă lansare de carte a unui autor de dincolo de Prut, pe două doamne profesoare universitare, vorbind despre Şcoala Basarabeană, m-am minunat de câtă dreptate puteau să aibă! Dacă vorbim de o Şcoală Ardeleană, cu rolul ei decisiv în istoria noastră, şcoală prin care cu toţii ne-am românit şi mai mult decât eram, apoi se poate vorbi şi de o Şcoală Basarabeană, cu acelaşi rol istoric, de fortificant al românismului la ceas de cumpănă! De restrişte şi de răscruce!”

Promite Ion Coja că va elabora asupra acestui concept, nu ştiu dacă şi unde a făcut-o, pentru mine rămâne importantă revelaţia: Şcoala Basarabeană! O listă a „corifeilor” (termen-clişeu folosit pentru marile nume ale Şcolii Ardelene) este impresionantă şi, cel puţin deocamdată, greu de întocmit. Multe dintre articolele apărute în *Curtea de la Argeş* venite de la Chişinău fie sunt semnate de cunoscuţi luptători pentru românism, fie vorbesc despre ei şi despre faptele lor. Din vremea Renaşterii Naţionale şi în continuarea acesteia. Revista îşi asumă-onorează astfel menirea, cinstind tricolorul din antetul primei pagini, şi este şi fidelă ideii de *Pod de Reviste,* sintagmă care a apărut în toamna anului 2011, când am prezentat revista la Chişinău, iar Nicolae Dabija, redactorul-şef al săptămânalului *Literatura şi Arta*, de faţă atunci, a exclamat: „Iată un pod mai durabil decât cel de flori, unul de reviste!” Nu mai amintesc acţiunile derulate, revistele de pe o parte şi alta a Prutului care s-au alăturat iniţiativei – aş vrea doar să formulez din nou întrebarea „ce urmează?”

Răspunsul scurt şi acoperitor, defensiv şi banal, este: depinde de noi, depinde de soartă. Cu *soarta* asociată, în gând, cu gândurile (de fapt, interesele, uneori toanele) Marilor şi micilor Puteri. Corect istoric, dar tot istoria ne dă multe pilde optimiste, momente de răscruce în care *Grădina Maicii Domnului* s-a dovedit a avea o stea păzitoare, de puţini văzută, dar decisivă, aducătoare de *zile astrale.* Văzută însă *steaua* şi pregătite *zilele* de *prorocii* neamului, ca să-l invoc pe unul dintre ei, Alexei Mateevici (autor şi al Imnului de Stat al R. Moldova, *Limba noastră*), care, la 10 iulie 1917, scria din tranşeele Mărăşeştilor (avea să moară peste o lună şi jumătate, Acasă, la Chişinău):

Să ştiţi: de nu veţi ridica
Din sânul vostru un proroc,
În voi viaţa va săca.
Zădarnic soarta veţi ruga,
Căci scoşi veţi fi atunci din joc
Şi-ţi rămânea făr' de noroc.

Poemul, intitulat *Basarabenilor* (şi reluat în revista de faţă la rubrica *Poeme de jar*), nu se (mai) adresează numai locuitorilor Basarabiei, ci tuturor românilor.

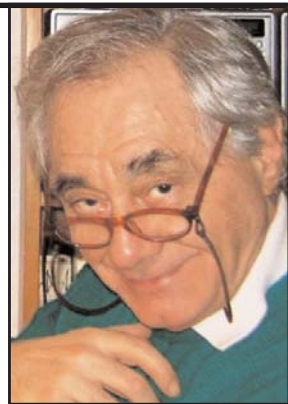
Tuturor românilor, prin intermediul preşedinţilor lor de la Bucureşti şi Chişinău, li se adresează şi un cuprinzător-convingător *Memoriu privind Proiectul de Ţară: Reîntregirea României – securitate şi pace în Estul României,* elaborat de Alecu Reniţă, deputat în Primul Parlament al R. Moldova, publicat în *Literatura şi Arta* din 2 noiembrie 2023. Vremea este potrivită, să trecem la fapte!, spune Memoriul, listând la final 12 puncte, precise, practice, ale „viziunii românilor basarabeni” privind „Proiectul de Unificare a poporului român şi de Reîntregire a Ţării”. Îmi aminteşte Memoriul şi de Sfatul Ţării 2, de Congresul acestuia din 27 martie 2016, de documentele adoptate atunci – cu Reunificarea cerută până în 2018, la Centenar…

Dar nu a fost aşa să fie. Nu a apărut prorocul, vorba poetului…

Prorocii apar atunci când îi trimite Dumnezeu pe Pământ – dar important este ceea ce ne rămâne nouă de făcut: să fim pregătiţi să-i întâmpinăm şi să-i urmăm. Pregătindu-le calea prin *unirea în cuget şi simţiri.* Unire care s-a manifestat dintotdeauna între români, prin limbă, credinţă, obiceiuri, prin Eminescu şi Mateevici, prin învăţăturile lui Zalmoxis, prin martiriul lui Mihai, al Brâncoveanului, al lui Horea şi al Iancului, al lui Ion-fără-de-mormânt. Dar nu înseamnă că *unirea în cuget şi simţiri* va continua de la sine, eventual că se va întări de la sine. Zgomote, agresiuni, diversiuni vin din toate direcţiile… imperiile sunt iar în fierbere, au nostalgii, interese (chiar dacă nu au drepturi – tot repet vorba lui Eminescu, poate ne intră odată şi odată în minte…), au neruşinare şi arme – şi neomenia de a le folosi…

Nu vor fi de ajuns rugăciunile şi poemele – dar ce putere formidabilă au acestea două, atunci când sunt rostite de un întreg popor! În limba noastră cea română!

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Azi am strâns, împreună cu D., jucăriile din camera lui. Trei lăzi mari pline vârf şi încă n-am terminat. Uluitoare risipă: vreo 20 de pistoale, revolvere, puşti, carabine, automate sau nu, cu baterie sau fără, cu lumini şi fără, cu capse pocnitoare sau cu „gloanţe” ca bobul de mazăre, de diverse culori, săbii şi pumnale. Apoi: zeci şi zeci de figuri din filme şi basme galactice, maşini utopice, rachete cosmice, instalaţii şi construcţii din piese LEGO, creioane colorate, garnituri de acuarele, kilograme de plastilină, blocuri de desen nefolosite, cărticele necitite, postere, brelocuri, bibelouri, câteva calculatoare de buzunar, roboţi, zeci de maşini miniatură, un mini-computer portabil cu diverse programe: gramatică, aritmetică, scriere, jocuri; vestimentaţie de bal mascat... Nu mai pun la socoteală consola SEGA cu o mulţime de casete sau filmele lui Walt Disney pe casete-video. Ce se va alege, Doamne-Dumnezeule, de copilul ăsta, dacă acum, la vârsta de 9 ani...?

(14 iulie 2001)

Şi totuşi! Nu toate îngrijorările se adeveresc. După 20 de ani, D. e un tânăr inginer, angajat (şi apreciat) într-o mare societate multinaţională de transporturi maritime din Copenhaga. Mai mult decât calităţile lui profesionale, mă impresionează un hobby pe care îl respectă cu stricteţe: două săptămâni din concediul de vară sunt dedicate pescuitului de somon în apele fiordurilor din Norvegia. Pescuit „sportiv”, căci peştele prins este imediat redat apei.

(30 sept. 2021)

Paştele catolic. Ninsoare măruntă şi deasă, zero grade. Jos, în curte, doi puşti cu glugă, fular şi mănuşi, bat mingea pe aleea de lângă casă, asfaltată. Dar numai după câteva minute se lasă păgubaşi.

...Acum e seară. Am făcut plimbarea cu câinele, am cumpărat şi laptele pentru ziua următoare şi m-am aşezat pe canapea să ascult discul cu Django Reinhard, ghitară, şi Stéphane Grappelli, vioară. Care-mi aminteşte, în seara asta, de *Clar de lună*, melodia lui Chirculescu pe care o auzisem în 1948 la Constanţa şi o fluieram singur, până se făcea noapte, în cămăruţa mea din Şoseaua Mangaliei. Laitmotivul nu l-am uitat nici până azi, după cincizeci de ani. Melodia era interpretată la vioară şi tot în stilul *jazz hot.* Poate de aceea îmi place acum atât de mult Grappelli. Cămăruţa era mică, strâmtă, 1 metru şi jumătate pe 2, şi avea o fereastră pe măsură, înghesuită între scara de serviciu şi una din aripile blocului. De aceea nici nu puteam vedea luna. Dar... o cântam.

(Duminică, 12 aprilie 1998)

Descopăr în biblioteca satului o cărţulie semnată de Philip Roth: *Un homme,* Gallimard, 2007 (apărută în America în 2006). Lectură grea, de o tristeţe, de o disperare ucigătoare! Doar 140 de pagini, dar o întreagă viaţă în care recunoşti, cel puţin în parte, autorul. Dar şi altul, oricare om. Titlul original – *Everyman* – s-ar putea traduce, de fapt, şi „fiecare om, orice om”.

Primul capitol – 10 pagini şi jumătate – cuprinde relatarea înmormântării personajului principal, un anti-erou: soţ ratat, tată ratat, artist ratat şi ciuruit de toate bolile posibile, supus fiind unor operaţii chirurgicale în lanţ. Apoi, tot romanul nu e altceva decât o infinit de tristă, dramatică, tragică confesiune a bătrâneţii, a degradării, sub umbra imensă şi tot mai întunecată a morţii. Ciudată impresie: romanul e scris la persoana a III-a, dar, citindu-l, ai tot timpul senzaţia că este scris la persoana I...

Cartea se încheie cu o constatare care sună ca un strigăt: „Nu! Bătrâneţea nu e o bătălie, e un masacru!”

(Roquefort, 29 feb. 2008)

Acest *cucuriguu!* al cocoşeilor galici universitari, sub bagheta viitorului europarlamentar Kohn-Bendit, anunţa deja amurgul universităţilor franceze, în care sămânţa americană avea să rodească din plin, universităţi devenite la această oră un fel de ţarcuri în care sunt crescute *oile gândirii,* după plastica expresie a profesorului universitar, lingvistului şi traducătorului Jean Szlamowicz în admirabila analiză a „noilor conformisme ideologice” care au infestat spiritualitatea şi societatea europene din cartea *Les moutons de la pensée – nouveaux conformismes idéologiques* (Paris, 2022). O carte de profunzimea şi actualitatea lucrării lui Douglas Murray, *Strania sinucidere a Europei,* care mută accentul derapajului societăţii europene de la problema migranţilor la aceea, la fel de gravă, dacă nu mai gravă, a „acestei pretinse revoluţii culturale (a ideologiei sau a „religiei” woke, cum o numeşte filosoful Jean-François Braunstein, n.n.) care vizează nici mai mult, nici mai puţin decât eradicarea culturii comune. Şi, prin desfigurarea limbii, tinde la distrugerea fundamentului nostru universalist, laic, egalitarist şi democratic.” Adică tocmai ceea ce *Şcoala de la Frankfurt* a reuşit cu un copleşitor succes în SUA.

Dar, mai înainte de a lua la puricat „valorile” pe care le propune şi le impune ideologia/religia woke, să rememorăm metodologia şi mijloacele prin care aceasta a cucerit cetatea universitară, transformând-o într-un areopag al smintelilor, dezgolind, împreună cu Jean Szlamowicz, „tristul mecanism, precarul travesti ideologic care ţine doar de grandilocvenţa afirmării lui”.

Primul şi poate cel mai grav lucru este deturnarea demersului universitar de la esenţa sa, cercetarea obiectivă, fie în domeniile ştinţelor exacte, fie al celor umaniste, la o propagandă ideologică deşănţată. „Căci nu e suficient să urli slogane crezând că gândeşti, scrie pe bună dreptate profesorul francez. Această reducere a reflecţiei la câteva clişee reprobatoare devenite strigăte de aderări pompoase nu se sprijină decât pe manipulări elementare. Maimuţărind ştiinţele umaniste, această agitaţie pseudo-conceptuală s-a lepădat în realitate de orice principiu ştiinţific pentru a consacra judecata de valoare drept prim-mijloc descriptiv. Transformarea unor tematici legitime – precum sexul sau originea – în veritabile cauze e sursa unei mari confuzii. Lupta pretinde să înlocuiască ştiinţele. Până acolo încât nu mai poţi descrie ceva mai înainte de a revendica, condamna, denunţa.” Cu alte cuvinte şi din perspectiva unor experienţe trăite de noi înşine, transformarea cercetării în enunţare şi clamare de slogane ideologice, a căror singură validare o constituie intensitatea vocală şi intransigenţa faţă de ataşamentul afirmat, consensualitatea obligatorie, care exclude dezbaterea, fiindcă, nu-i aşa?, cine nu e cu noi e împotriva noastră, cine nu cântă în cor trebuie denunţat, marginalizat, exclus, redus la tăcere. Delaţiunea, ca mijloc de intimidare şi excludere, domneşte în lumea universitară.

„**Descrierea** – ne avertizează Szlamowicz – a fost înlocuită de militantism. Sociologia, filosofia sau istoria nu mai analizează: ele luptă. Orice lătrat denunţător e prezentat drept ultimul strigăt al cercetării. (...) În această logică a demolării sistematice, cultura înseamnă opresiune.” Cum subliniam şi în alte contexte, aceasta este logica nucleului ideologic original al Şcolii de la Frankfurt: „Jos cultura!” Distrugerea culturii occidentale şi, cu un drum, a întregii culturi universale bazate pe valorile perene ale umanităţii, fondatoare şi incomodante pentru viziunea mondialismului marxist şi înlocuirea lor cu fantasmagoriile ideologizate ale unei distopii din care umanitatea este tot mai mult exclusă în favoarea unei specii de zombi intelectuali şi biologici. Cum să nu îmbrăţişeze cu entuziasm o asemenea ideologie/religie globalismul corporatist? Dar aceste fantasmagorii au nevoie, mai întâi, de o legitimare lingvistică, de creaţii care, susţinute ardent declarativ, nu au nevoie de explicaţii, de analize. Ele au fost inventate sau au un sens deturnat, ele există deci şi nu au nevoie de o altă validare. Pascaliana axiomă care exprimă natura umană şi actul de cunoaştere, *dubito ergo cogito, cogito ergo sum,* nu mai are drept de cetate în noile universităţi sau în universul noilor alumni, ba chiar şi al dascălilor. Existenţa, fie ea virtuală, se legitimează valoric doar prin faptul de a fi denominată! Şi, evident, clamată şi aclamată dincolo de orice analiză, dincolo de orice discuţie. „Militanţii scriu despre acţiunea militantă, auto-legitimându-şi conceptele în articole de auto-celebrare şi le subliniază dezvoltarea prin cuvântul *epistemologie* ca legitimare a validităţii lor intelectuale. Cu un drum, ei consideră că aceia care refuză să le adopte limbajul «nu sunt competenţi». Vedem de-acum studenţi care dau lecţii profesorilor reticenţi ca şi cum aceştia ar fi incapabili să le înţeleagă conceptele. Dacă e cazul, ei îi aruncă anatemei prejudecăţii scriindu-le numele pe zidurile facultăţii, anuaruri spontane ale delaţiunii şi ignomiei.” Pofesorul Szlamowicz ştie ce vorbeşte! Şi asta nu e tot, ca să folosesc o uzitată expresie din reclamele comerciale! Pe profesorii reticenţi sau refractari îi aşteaptă oprobiul confraţilor care, pentru varii motive, au trecut deja de partea preoţilor noii religii, sunt marginalizaţi, li se blochează parcursul şi înaintarea în carieră, accesul la fonduri de cercetare etc. etc.

Este evident că o atare presiune dă roade şi mulţi dintre universitari sunt gata să adopte doctrina woke, parolă care le asigură tot ceea ce le-ar fi fost refuzat în cazul neînregimentării. Şi, cum scrie atât de plastic autorul nostru: „E întotdeauna mai bine să faci parte din haită decât să fii victimă.” Ori, cu o parafrază după expresia înţeleptului rege Henric al IV-lea, *„Paris vaut une messe!”,* să decizi că „La urma urmei, un post merită o conversiune ideologică”. Nimic nou pe lume, căci ne aflăm în faţa „noii şi eternei trădări a cărturarilor, mereu tentaţi să devină câini de pază”. Transformaţi rapid în noii profeţi care asigură militantismului minoritar cadrul instituţional fără de care n-ar fi avut nicio legitimitate intelectuală. Ba chiar acceptând noua terminologie în structurarea elaborării cadrelor de gândire oficială. Aceea care primeşte binecuvântarea şi lumina de la preaputernica Comisie Europeană care, precum ştim şi noi ca membri ai UE, recomandă să înlocuim deranjantul Crăciun prin neutra „perioada sărbătorilor”, să înlocuim pentru copiii noştri prenumele biblice de Ioan şi Maria prin altele care nu fac trimitere la o anume religie – la uitaţi-vă bine cum îşi botează românii copiii, dacă şi-i mai botează! – sau chiar să nu mai vorbim de colonizare planetară pe Marte, ci de „trimitere de oameni pe aceasta”, să nu ne mai numim părinţii *mamă* şi *tată* şi atâtea alte pudibonderii lingvistice ticăloase, despre care am mai vorbit. Cum scrie revoltat lingvistul francez: „Limbajul a devenit obiectul unei meticuloase supravegheri obsesive. […] Şcoala şi Universitatea au devenit din nou locul unui dresaj ideologic care preferă să predea, mai degrabă, eticheta decât formarea şi transmiterea cunoştinţelor. […] Când creezi aici «comitete de etică» sau de «deontologie», există riscul ca în realitate să fie vorba despre birouri de control şi delaţiune...”

E o dementă obsesie a acestei ideologii/religii de a împiedica prin excluziune orice alt tip de discurs să existe, iar atunci când aceasta nu se poate face pe faţă, prin disimulare şi manipulare. O turmă întreagă de rumegătoare care au renunţat la îndoială şi la cugetare pentru liniştea dinăuntrul haitei, de *oi ale gândirii* mulţumite cu verdeaţa păşunii, stă la dispoziţia noilor pontifi. „Aşa cum păstorul îşi dirijează discret turma sprijinindu-se pe gregaritatea acesteia, ei dirijează, după bunul plac, turma de studenţi în direcţia în care vor s-o ducă”, concluzionează amar universitarul parizian.

Lumina tot mai stinsă a crepusculului devine, încet, încet, aura universităţilor lumii!

(Va urma.)

Homo sapiens

Eminescologia exilului românesc

Dan ANGHELESCU

Constantin Amăriuţei, personalitate de anvergură a exilului românesc, prof. univ. de filosofie la Sorbona (doctorat în metafizică), apreciat de Albert Camus (care i-a girat apariţia primului roman, scris în limba franceză, *Le Paresseux* (1955, Prix Rivarol). Prezenţă literară şi publicistică în spaţiul cultural francez (romanele *La Fiancée du silence*, 1957, Prix de la Fondation del Duca, *Le Pauvre d'esprit,*1958, demersuri eseistice: *L'Église au service de la liberté,* 1960, *Vérité chrétienne et erreur spirituelle,* 1961, *Les Sept péchés capitaux,* 1964, *L'Oeuf,* 1970, studiul monografic consacrat lui Nostradamus, 1989, intensă activitate jurnalistică şi literară în presa românească din exil, coeditor al revistei *Caete de dor. Metafizică şi poezie* alături de Virgil Ierunca, colaborator la publicaţii ca *Anotimpuri, Înşir-te mărgărite, Fiinţa românească, România* şi *Revista scriitorilor români.* În 1973, alături de N. Neculce, Mihai Cismărescu, M. Korne, G. Filiti, D. Damian şi D.C. Amzăr, Amăriuţei a participat cu un studiu substanţial, *Starea d'întâi (introducere la o schiţă de tipologie metafizică a poporului român)*, în cadrul unui volum colectiv intitulat *Rânduiala.* În *Perspective româneşti,* publicat de editura lui Ioan Cuşa la Paris, prin scrisului său se configura una dintre cele mai importante contribuţii în materie de gândire românească, dat fiind că *Prolegomenele* din *Perspective...* aveau să se complinească prin *Metafizica creaţiei lumii, Metafizica „Stării pe loc", Lucian Blaga metafizician al sacrului românesc, Starea de urât.* Toate aceste eseuri care vor fi publicate în *Revista scriitorilor români* reprezintă, în fond, capitole ale unui amplu proiect de *Letopiseţ metafizic.* Se poate distinge aici un demers filosofic menit să trezească şi să activeze conştiinţa de sine a naţiei.

Eseul *Eminescu sau lumea ca substanţă poetică* a apărut în anul 2000 la Editura Jurnalul Literar a regretatului cercetător şi editor Nicolae Florescu. Discipol al lui Martin Heidegger, Constantin Amăriuţei operează o deschidere abruptă a perspectivei din care intenţionează să ilumineze noi orizonturi în exegeza creaţiei eminesciene. Evident polemic, eseul consideră că *percepţia ca poet romantic influenţat de filosofia schopenhaueriană şi de ecourile gândirii budiste (Nirvana) este falacioasă şi nu ar justifica prin nimic definiţia de poet naţional, şi nici pe aceea de poet universal, Universalul decurgând dintr-o excelenţă în specificul naţional.* (Amăriuţei, 2000: 5)

Astfel este pusă tranşant problema că, prin receptarea poetului *în funcţie de fondul cultural, desigur temeinic, acumulat în Occident,* se plasează, totuşi, un accent depreciativ şi asupra discursului exegetic, mizându-se nu pe „originalitatea românească a poeziei", cât pe împrumuturile dintr-o gândire străină, ceea ce dezrădăcinează „inspiraţia venită dintr-un străfund ce este propriu spiritualităţii româneşti". Reinventariind influenţele arhicunoscute şi prea ades comentate, adică pesimismul schopenhauerian, iradiaţiile perspectivei hegeliene (*Spiritul absolut* invocat drept *Veşnicul Demiurg*), resemnarea stoică (*Nu spera şi nu ai teamă*), nirvana budistă (*Eu nu cred nici în Iehova, nici în Buddha-Sakya-Muni*), eseistul apreciază că amestecul acesta heteroclit de gândire occidentală şi spiritualitate indiană nu ilustrează, nu sporeşte şi – în fond – nu susţine prin nimic originalitatea creaţiei eminesciene, astfel că exegeza nu oferă conturul unei filosofii care să fie proprie gândirii poetului. Printr-o amplă demonstraţie, eseistul aduce în lumină un subtil eşafodaj metafizic prin care arată că *Eminescu a spus ceva nescris în cărţile de filosofie occidentală, nemaispus de nimeni până la el în poezia românească.* Şi – subliniază Constantin Amăriuţei – ceea ce îl singularizează pe Eminescu (*poet-metafizic*) este gândirea lui poetică ce se situează „…în perspectiva românească a *Stării d'întâi*", aceea care „reprezintă ethosul naţional"; „Adevărata filosofie a lui Eminescu, este Starea pe loc." Valoarea filosofică a scrisului eminescian „nu mai poate fi pusă în relaţie cu tema unui a fi de tip occidental. Starea d'întâi iese dintr-o intuiţie mult mai adâncă decât manifestarea gândirii onto-noologice moştenite de la Greci. /.../ Fiind vorba de o poetică a stării, izvorul de inspiraţie răsare direct din starea d'întâi, şi nu din Schopenhauer sau din Lenau, căci mijloacele de expresie sunt în primul rând stări: de dor şi de urât. /.../ Această gândire poetică este structural ecstatică. Ea realizează starea pe loc a Lumii, fie în farmecul fiinţării ei absolute, /.../ fie în melancolia desfiinţării totale a lumii sortită morţii."

Evident, poetul, „…n-a versificat idei filosofice pentru că i s-au părut *adânci* sau pline de înţelepciune. Ci inspiraţia lui ne-a relevat ceva tainic şi absolut, fără de care nu-i posibilă nici intuiţia filosofică, nici iluminarea mistică, nici inspiraţia poetică. Şi nu este nici un act de *fabricare* a unei mitologii personale, cum crede G. Călinescu." (*Ibid.* 24-26)

Întru desluşirea susţinerilor sale, Constantin Amăriuţei redescoperă în desfăşurările gândirii româneşti (de la Cantemir, Neagoe Basarab şi până la Blaga şi Vulcănescu) o mare vocaţie metafizică ce s-a manifestat fie în termeni materialişti (la Conta – *ondulaţia universală*), fie într-o viziune mistică (a *ritmurilor* – la Vasile Pârvan), fie într-o *simbolistică a unduirii,* cum se întâmplă la Blaga şi Dan Botta, toate la un loc fiind întemeiate pe o profundă intuiţie a ceea ce, la el, se află cuprins în strania sintagmă de *Starea d'întâi.* Sensul termenului se circumscrie aceluia de „stare absolută, pre-ontologică în spiritualitatea românească (nici Fiinţă, nici Nefiinţă), /.../ înţeleasă ca stare pe loc. Spre ea tinde poetul: setea liniştii eterne, cântecul vechi ce obsedează şi pe Hyperion (*mi-e sete de repaos*). (*Ibid.* 16)

Fenomenologia creaţiei poetice pe care Eminescu o instaurează în discurs („deja prezentă în spiritualitatea românească sub forma de folclor") priveşte, potrivit autorului, o estetică a „stărilor de dor şi de urât". Pentru Poet, *dorul* este infinit, ceea ce deschide orizonturi către imaginea *Firei ilimitate. Urâtul* este legat de *starea de finitudine a lumii.* Dialectica gândirii poetice este deosebit de subtilă şi permite stranii, tulburătoare treceri dintr-o ontologie în alta, ca în *Mortua est* sau *O rămâi.* Frumosul estetic devine, din perspectiva amintită, *starea d'întâi* a poeziei în creaţia eminesciană şi „este chiar o stare ontologică: imagine absolută, transcedentală. Dar nu ca Fiinţă exprimată în idei (ca în filosofia occidentală) şi nici ca Mister (redat de Icoana divinului, ca în fenomenul religiosului în general), ci ca Enigmă." (*Ibid.* 17) Devine astfel sesizabilă dimensiunea specifică filosofiei şi Poieticii eminesciene: *iluminarea stării originare din lucruri.*

Nu fără o tentă de maliţiozitate, Amăriuţei îl taxează pe Călinescu, cel care n-a rezistat ispitei de-a explica cultural „ideile" cuprinse în versurile amintite, identificându-le sursa în altă gândire decât cea românească (*Rigveda*). Nici lui Constantin Noica (considerat *mai pătrunzător în ale metafizicii!*) nu i se trece cu vederea faptul că *ideea de nefiinţă* e pusă pe seama influenţelor cunoscute din *gândirea indiană,* opinând că, la fel de bine, episodul cosmogonic din *Scrisoarea I* putea să trimită şi către alte teritorii culturale precum *Teogonia* lui Hesiod sau *Metamorfozele* lui Ovidiu. Dar, nu numai atât. Reproşurile faţă de Noica se amplifică, pornind şi de la faptul că acesta asimilează *nefiinţa* din versurile lui Eminescu cu *Haosul*, trecând „de la nefiinţa ontologică (negativă), la mitologie". Or – subliniază eseistul – ceea ce Eminescu exprimă prin *Nepătruns, haos omogen, nediferenţiat, sau matrice cosmogonică (haos-mamă pentru punctul Tată),* apare din temeiurile unei intuiţii cu totul diferite de aceea a *Haosului (ca Nefiinţă)*. Ceea ce devine evident atunci când scrie: *Umbra celor nefăcute nu-începuse a se desface,/ Şi în sine împăcată stăpânea eterna pace.* La Constantin Noica, se spune în continuare, identitatea dintre *Fiinţă şi Haos* pare deja stabilită, astfel că, practic, el „modifică versul eminescian într-un sens ce aminteşte creaţia continuată de tip cartezian: *Umbra celor nefăcute nu-nceta a se desface/ Şi în sine neîmpăcată stăpânea eterna pace."* Şi Amăriuţei îşi amplifică argumentaţia: „Că *eterna pace,* adevărat laitmotiv de căutare a poetului (ca şi *setea de repaus*) era *neîmpăcată*, iată ceea ce apare nu numai curios, dar şi imposibil. Adevărul este că Fiinţa şi Nefiinţa, teme de ontologie (adică de fundament noologic), privesc Lumea în totalitatea ei *fiinţată* sau *des-fiinţată. Nepătrunsul* lui Eminescu nu are nimic comun cu ontologia (el este *pre-ontologic*), şi nici cu mitologia cosmică. În starea lui de *eternă pace*, Nepătrunsul de la Început este intuiţia *Stării d'întâi."* (*Ibid.* 32) Concluzia analistului se formulează în sensul că versurile care deschid *Scrisoarea I* reprezintă o *Precuvântare la discursul cosmogonic,* iar în *jocul lor literar,* realizat cu concepte din arsenalul filosofiei, „...apare clar efortul de depăşire a limbajului, a de-construcţiei semantice". Tot de aici, întorcându-se la ideea sursei de inspiraţie din *Rigveda,* se afirmă, tranşant, că orice comparaţie – în ceea ce priveşte esenţa – „se opreşte aici [dat fiind că] gândirea liturgică a brahmanilor nu este gândirea ecstatică a poetului român. Din prima va ieşi mitul cosmogonic, din a doua starea pe loc."

Referitor la *arta de a scrie,* ni se mai spune că ea are capacitatea de *a trezi din somnul dogmatic secretul unei noţiuni simple,* dat fiind că poeziile lui Eminescu aduc în percepţie *fiinţările lumii văzute ca stare pe loc,* stare intimă a lucrurilor pe care poetul o presimte printr-o *gândire ecstatică.* Ceea ce aspiră să facă, prin poezie, se mai afirmă aici, este să aducă în lumină „un miez de stăruinţă universală care este starea pe loc în forma ei originară de sine, de stare principală" (*Ibid.* 36). Aspectul, într-o ultimă instanţă, echivalează cu o ieşire din timp, în starea pe loc a lucrurilor unde: *Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna.* (*Rugăciunea unui Dac*) Şi comentatorul precizează în continuare: „*Totdeauna* are sensul de veşnicie cantitativă a lucrurilor, nu de permanenţă a lor. *Starea* lucrurilor (sinea) este preontologică, ea nu poate fi gândită speculativ sub pecetea categoriei cantităţii (ca la presocratici Parmenide, Heraclit, Empedocle, Melisos etc.) /.../, (ci) este starea stăruitoare de sine a tuturor lucrurilor, ca în versurile următoare: *Pe când pământul, ceriul, văzduhul, lumea toată/ Erau din rândul celor ce n-au fost niciodată.*" (*Rugăciunea unui Dac*) Aici este vorba despre o anume specială cunoaştere: „gândul ecstatic cunoaşte *starea pe loc* a Lumii în Nefiinţa ei". Şi Amăriuţei, preocupat de o descriere fenomenologică a acestei *stări* consideră că merită să fie subliniată *frecvenţa clipei ca trăire a destinului* şi identificarea ei cu *starea pe loc, ca formă de depăşire în permanenţa stăruinţei a Lumii: „La ce simţirea crudă a stinsului noroc/ Să nu se sting-asemeni, ci-n veci să stea pe loc".* (*Despărţire*) Opinând că într-o serie întreagă de rostiri poetice, Eminescu aspiră la o oprire a *desfăşurării istorice a Lumii (panoramă a deşertăciunilor)*, pentru a evita *Răul* şi a opri *Clipa* (!) pentru o stare pe loc fericită, analistul enumeră *Memento mori* şi *Povestea magului călător în stele.* Aceasta, consideră eseistul, este în fond filosofia lui Eminescu, cel care aude mereu chemarea *stării pe loc* întrezărită „ca o fiinţare sau ca o desfiinţare absolută, cu tot farmecul şi cu toată melancolia vieţii şi a morţii". În opinia lui, *sensul şi finalitatea dorului la Eminescu sunt în trăirea unei stări absolute de iubire, acolo unde frumuseţea (lumii) este pură, fără corp; fiinţare ideală a stării pe loc. De aici, funcţia ecstatică a gândirii în mersul ei transcendental spre un dincolo de hotarele clipei, reţinută totuşi în ea ca stare de dor.*

→

Vorbind despre *Luceafărul,* în care desluşeşte un *centru de perfecţiune şi genialitate /.../* (fără de care) *creaţia noastră literară ar părea nedesăvârşită,* Amăriuţei consideră că „o estetică pretenţioasă şi pedantă /.../ s-a grăbit să caute, în genialitatea poetului şi a poemului, izvoare de inspiraţie şi reminiscenţe din cultura universală. Rând pe rând, poeţi ca Ovidiu şi Lucreţiu, filosofi ca Schopenhauer şi Kant, moralişti greci şi imnuri indiene au servit de substrat (filosofic şi etic) poetului român. Ca şi cum /.../ Eminescu /.../ nu putea găsi în fiinţa neamului său metafizica pe care voia să o exprime." În consecinţă, eseistul denunţă inacceptabila situaţie la care s-a ajuns prin faptul că „substanţa acestei capodopere lirice, /.../ cea mai românească operă literară", să fie pusă pe seama unor *iradiaţii străine.* Şi argumentaţia lui începe prin a spune că ceea ce poetul „a pus în temă şi în formă lirică" în *Luceafărul* este o „metafizică preexistentă, născută odată cu fiinţa şi limbajul românesc". Pentru român, insistă Amăriuţei, „lumea este un cerc de lumină" şi, în acest sens, îl citează pe Mircea Vulcănescu, cel care observase că „Lumea vine de la latinescul lumen, adică lumină", ceea ce duce, în cele din urmă, la ideea de *loc privilegiat,* „unde firescurile acestei orânduiri (divine) intră ca ursită (Omul) sau ca menire (tot ceea ce nu este Om), pentru a constitui casa acestei lumi. /.../ Metafizica populară românească ne oferă multiple exemple de *ursire* şi de *menire.* Ceea ce vom reţine aici, pentru a înţelege aspectul românesc al *Luceafărului,* este deocamdată caracterul incantatoriu al acestei intrări în lume, adică în orânduirea gospodăriei (şi a categoriilor ei)." *(Ibid.* 118). Amăriuţei subliniază aici repetarea (de trei ori!) a chemării adresate de fata de împărat către Luceafăr, către cel „ne-lumesc", cel dintr-un „dincolo" să coboare, să intre *în casa lumii.* Ceea ce, se spune mai departe, constituie o *ursire ca om*, intrarea în vremelnicia omului, *părăsirea neomenescului de Luceafăr, „străin la vorbă şi la port".* Încercând să lumineze sensul şi tâlcul lui *a fi ursit ca om* în metafizica românească, analistul aduce în discuţie ideea de *noimă* a lumii acesteia. „Dorul de luceferi precum şi primirea în bătătura casei a lui Dumnezeu sau a unui sfânt sunt şi ele orânduite de aceeaşi lumină a lumii româneşti." Însă restricţiile, se face observaţia, încep de la depăşirea „cercului (nostru) strâmt unde norocul (ne) petrece pe toţi". Iată de ce apare concluzia că o legendă inversă a *Luceafărului* „este o imposibilitate". Ca o consideraţie esenţială asupra poemului, eseistul avansează ideea că Eminescu se apropie aici „de două aspecte esenţiale metafizicei româneşti: 1) *Chemarea* (incantaţie) firescului transcendent lumii în cercul luminos al ei; 2) *Tema norocului* sau a soartei de om, în noima lumii." Concluzia se impune: „*Luceafărul* eminescian nu avea nevoie de învăţătura lui Schopenhauer pentru a vorbi de dragoste, sau de *Rigveda* pentru a descrie *originea intenţională a lumii,* tot aşa noi nu avem nevoie de Husserl sau de Heidegger pentru a ne înţelege rostul sau norocul nostru în lume." (*Ibid.* 117-118-119)

Din perspectiva prin care priveşte valorile literaturii române, Constantin Amăriuţei consideră că „desvăluirea a ceea ce stăruie, ca frumos poetic, se datoreşte fie stării de dor, fie stării de urât", poeticul, într-o astfel de situaţie, ţinând loc de *gnoseologie, dar nu a unui fond ontologic*, ci adresându-se exclusiv unei *stări absolute a lumii.* Astfel că *Geneza Frumosului Românesc* îi apare ca o *bivalenţă a stărilor revelatoare de absolut* în cadrul celor două stări enumerate mai sus: *de dor* şi *de urât,* care sunt în acelaşi timp *stări reductive şi de extaz,* funcţia lor reductivă, mai precizează el, fiind înţeleasă cu sens de *metodă ascetică şi de metamorfozare poetică a lumii,* caracterul lor ecstatic permiţând „contemplarea stării absolute trăite ca frumos". Dintr-o asemenea abordare, prin „...limbajul în mod inevitabil ermetic", se exprimă *Fiinţa (dacă starea este a dorului) sau Nefiinţa (în cazul că absolutul este relevat prin urât).* Natura bivalentă a stărilor revelatoare de absolut de care se amintea mai sus îi pare deosebit de revelatoare în momentul când este aplicată la analiza a două dintre cele mai importante poeme (capodopere) din literatura română: *Luceafărul* şi *Domnişoara Hus* (v. Sborul" liric din „*Luceafărul"* şi „*Domnişoara Hus")* (*Ibid.* 130) Atât în ceea ce-l priveşte pe Eminescu, cât şi pe Ion Barbu, ambii, consideră comentatorul, abordează o aceeaşi temă a *iubirii absolute,* dar, observă el, „...Frumosul acestei stări, redate prin demersul exilului din lume şi a extazului contemplativ, apare însă ca *Rugăciune* la Eminescu şi ca *Descântec* la Barbu." Acestea, în consideraţiile lui Amăriuţei devin „forme diferite de ermetizare prin limbaj a supremei stări poetice, fruct diurn al dorului la Hyperion, rod sterp al urâtului în *Domnişoara Hus*" (*Ibid.* 132 ş.u.), primul aflându-se în starea de dor, cealaltă în starea de urât, ambii condamnaţi la exil de lume. Pentru Hyperion, se înţelege, *setea ce-l soarbe e setea de Fiinţă* şi *zborul lui e gând purtat de dor*, în vreme ce la Domnişoara Hus ceea ce domină e starea de urât, adică o *plenitudine opresivă a lumii, ceasul rău ce a acoperit lumea (cheag alb şi chip de coabe).* Zborul (în care eseistul vede o „asceză de lume") fiecăruia este esenţial diferit: pentru Luceafăr este „întoarcere spre Fiinţa absolută, cădere în Ziua fără început". Pentru Domnişoara Hus zborul este *de liliac, de şoarece sur,* „cădere în Noapte, cădere spre Nefiinţă". Hyperion *ajunge la Părintele celor ce sunt în timp,* Domnişoara Hus îl întâlneşte pe „*amăgitorul celor ce se cern prin sita nopţii", Ţiganul Aurar* (expresie populară pentru Nefiinţă, aşa cum *Ţiganul* este lucrarea *Ne-Fârtatului* din *Povestea lumii de demult*).

Apropierea celor două poeme, *Luceafărul* şi *Domnişoara Hus,* pune faţă în faţă *starea de dor* la Eminescu şi *starea de urât* la Ion Barbu, ilustrând astfel modul în care frumosul românesc, destăinuit printr-o aceeaşi temă (dragostea), apare diferit, după cum limbajul ermetizează respectiva „stare stăruitoare". El consideră că „numai înţelegerea rolului pe care îl joacă dorul şi urâtul poate da socoteală, cu folos, de geneza frumosului românesc".

Dorul, ca şi *urâtul,* constituie, în înţelegerea eseistului, „starea afectivă pur românească, revelatoare de Stare metafizică. /.../ Dorul este... dorinţă şi drum, nostalgie şi asceză spre Absolut. /.../ Sentiment al distanţei şi înstrăinării" şi, ca atare, el revelă „valoarea absolută a obiectului dorit în starea de absenţă". Opusul, *Exilul,* prin *starea de urât,* „provine din prezenţa apăsătoare a lumii ca silnicie istorică".

În decursul uneia şi aceleiaşi poezii, *Scrisoarea I,* Eminescu (subliniază Amăriuţei) ar fi exemplificat „frumosul Fiinţei, prin starea de dor, şi frumosul Nefiinţei, prin starea de urât". Acolo, „absenţa de lume (haos originar) nu înseamnă Nefiinţă, deoarece există un punct (un atom primitiv) ce devine Tatăl. Or, prin actul lui – dorinţă pură de lume – începe existenţa: *De atunci negura eternă se desface în fâşii,/ De atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii.../ De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute/ Vin din sure căi de chaos pe cărări necunoscute/ Şi în roiuri luminoase isvorând din infinit,/ Sunt atrase în viaţă de un dor nemărginit."* (*Ibid.* 140)

Pentru a ilustra opusul, *starea de urât,* Amăriuţei citează din cuprinsul aceluiaşi poem sintagmele ce sugerează moartea, dezagregarea „ca viaţă şi ca noimă" a universului, când „...planeţii toţi îngheaţă şi s-asvârl rebeli în spaţ/ Ei, din frânele luminii şi ai soarelui scăpaţi". Aici, în *starea de urât eminesciană,* se „descoperă ontologia inversă a *Nefiinţei*" şi imaginile pline de forţă ale poemului sunt elocvente: „...*Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie,/ Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie,/ Şi în noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,/ Căci în sine împăcată reîncepe eterna pace.*"

Un aspect asupra căruia C. Amăriuţei revine de mai multe ori în tentativa sa exegetică este acela al *influenţei/non-influenţei* culturii occidentale şi nu numai: „S-a spus, de altfel, că refuzul lumii la Eminescu este de factură schopenhaueriană; iar *Nefiinţa* dorită este propria *Nefiinţă budistă.* În pofida influenţelor străine, trăirea exilului prin actul somnului este la Eminescu un mod aparte de existenţă. Totdeauna limbajul poetic hermetizează o experienţă de exil fundată, nu pe doctrina învăţată la curţi apusene sau răsăritene, ci pe *starea de urât* specific românească. Nu plictisul sau *spleenul* baudelairian îl cuprind pe poetul Ţării *de la Nistru pân-la Tisa,* ci *urâtul* aprig al lumii în ceea ce are ea mai adânc, mai biologic. Somnul *vameş al morţii* este acel ce permite fuga dincolo de lume, în adâncul ei arhaic. Somnul duce la starea în care, de la origine, pietrele dorm cuprinse de vis şi extaz." (v. capitolul *Nefiinţa lirică,* 141 ş.u.)

Referitor la semnificaţiile şi sensurile *somnului eminescian,* Amăriuţei distinge în ele un „instrument existenţial" călăuzitor către (în) „împărăţia gândirii neînfiinţate", considerând totodată că „actul de exil în starea de urât a somnului este, prin excelenţă act de asceză, în sensul filosofic de reducere a lumii la o anumită faţă esenţială a ei" şi pune un accent aparte asupra „procesului eminescian al Nefiinţei", care (prin somn sau moarte) „duce de la urâtul lumii la starea de extaz a lumii arhaice, lumea în absenţă de viaţă: *Tu stingere! Tu, chaos – tu lipsă de viaţă!/ Tu, care c-o suflare stingi jocul cel feeric.*" Şi iată o subliniere esenţială, asupra căreia se revine cu insistenţă: niciun poet „...în afară de Eminescu, nu s-a încumetat să fundeze lumea poetică pe extazul Nefiinţei". Dar, se mai accentuează şi faptul că „Nefiinţa eminesciană nu-i Neantul dogmatic", ci „*un Neant al cunoaşterii, nu al existenţei.* El poate fi *chaosul* originar nevizitat de Spirit, materia neinformată de Gând, starea absolută ne-relevată în extazul dorului sau urâtului românesc." Dincolo de toate, definitorie, se impune concluzia: „Eminescu /.../ rămâne mai ales creatorul stărilor de dor, al Absolutului ca Fiinţă".

Dacă – preluând una dintre seducătoarele gânduri ale lui Mikel Dufrenne – am fi înclinaţi să vorbim despre acel *Ceva ce se pretează a fi nelimitat într-o lume a poeziei* (Dufrenne 1971, 108), evident, vom spune că acesta devine identificabil în literatura română abia începând cu Eminescu. Opera lui se vădeşte în deschiderile vaste către mari orizonturi – inclusiv cele din sfera cunoaşterii – configurându-se din acea energie atât de singulară prin care poezia a devenit capabilă să se cuprindă, să se gândească şi *să se reflecte în sine pe sine.* În *călătoria* sa, fascinantă, *de la poezie la metafizică,* Constantin Amăriuţei operează o situare a Poeticului într-un statut ontologic originar, capabil să-şi analizeze configuraţiile, să-şi (re)pună în discuţie condiţia şi determinaţiile propriului mod de fiinţare. Prin urmare, numai începând cu Eminescu a devenit posibilă apariţia acelui *joc secund* al energiilor spirituale ce se cuprinde în evanescenta sintagmă de *conştiinţă poetică*. Aceasta şi pentru că autorul eseului concluzionează într-un mod care îi este propriu: „Recea nemişcare analizată de critica literară reprezintă la Eminescu conştiinţa unei stări în care viaţa şi moartea, fiinţa şi nefiinţa, dorul şi urâtul, Ziua şi Noaptea lirică, sunt unul şi acelaşi lucru. /.../ Descrierea Stării d'întâi solicită din partea gândului ecstatic efortul nemaiîntâlnit în literatura mondială de-a trece dincolo de hotarele limbajului poetic. Versurile devin Discurs metafizic, fără să cadă în retorism, sau în didacticism filosofic. *Luceafărul* reuşeşte să dea în mod lapidar (cuvintele sunt *pietre*) adâncul unei stări fără timp şi loc. Versurile cu care se încheie Discursul Stării d'întâi a Luceafărului naţional sunt tocmai afirmarea acestei *stări absolute* (în-locuitoare de lumea relativă): *Ci eu în Starea mea mă simt/ Nemuritor şi rece.*" (Amăriuţei 2000./ Eminescu, 66-67)

În *Cuvântul înainte* la volumul ce aduna la un loc textele pe care, de-a lungul vremii, le scrisese despre Mihai Eminescu, Constantin Noica lansa (din ameţitoare adâncimi de gând) tulburătoarea afirmaţie: „...cu un singur volum de versuri – e drept răscolitoare la culme – şi cu unul sau două volume de proză neîmplinită, cititorul român crede a şti ce este fenomenul Eminescu şi ce ne este el." (Noica 2014. 7) În actualitatea noastră fals culturală, pretins postmodernă, pretins... *nu se mai ştie nici ce, nici cum,* ecoul dubitativ al aserţiunii lui Noica ne urmăreşte şi e cazul să întrebăm din nou, la rândul nostru, dacă astăzi, noi, românii, mai suntem în stare să înţelegem *ce ne-a fost, ce ne mai este şi, cu atât mai mult, ce ar putea să ne mai fie El?*

Bibliografie

Constantin Amăriuţei, *Eminescu sau lumea ca substanţă poetică*, Ed. Jurnalul literar, Bucureşti, 2000.

Alain Guillermou, *La genèse intérieure des poésies d'Eminesco, La nation Roumaine,* Paris, nr. 221, 1964.

Constantin Amăriuţei, *Frumosul nefiinţei. Caete de dor. Metafizică şi poezie,* Paris, 1951; *M. Eminesco, ou l'Absolu. La nation Roumaine,* Paris, nr. 224, juillet 1964; *Sborul liric din „Luceafărul" şi „Domnişoara Hus", România,* New York, nr. 111, iunie-iulie-august, 1970; *Perspective Româneşti,* Ed. Ioan Cuşa, Paris, 1973; *Metafizica „stării pe loc", Revista scriitorilor români,* München, nr. 26, 1989; *Discursul metafizic al poeziei româneşti, Jurnalul literar,* Bucureşti, nr. 1-2, 2000; *Simple amintiri despre începuturile Caetelor de dor, Jurnalul literar,* Bucureşti, 15-18, 2000.

Mikel Dufrenne, *Poeticul,* Ed. Univers, Bucureşti, 1971.

Nicolae Florescu, *Întoarcerea proscrişilor,* Ed. Jurnalul Literar, Bucureşti, 1998.

Homo sapiens

Big Data fără „şapte ani de-acasă”?

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Un studiu elaborat de un grup de cercetători de la Universitatea din Abu Dhabi a scos în evidenţă 26 de principii care se dovedesc demne de urmat, atunci când dorim să obţinem un răspuns optim din partea Inteligenţei Artificiale (IA). Promisiunea lor: rezultate mai bune – cu o marjă medie de exactitate între 30 şi 80% mai apropiate de perfecţiune – din partea programelor uzuale de chat (ChatGPT şi LlaMa). Documentul *Prompt engineering* recomandă în limba engleză şase strategii pentru a obţine rezultate bune în interacţiunea cu instrucţiunile date calculatorului (*Prompts*). Datele provin din studiul efectuat de echipa institutului Vila Labs de la Universitatea pentru Inteligenţă Artificială din capitala Emiratelor Arabe Unite.

Fiind deja cucerită anterior de performanţele uimitor de „umane” ale platformei cu care am interacţionat până acum – da, recunosc, m-a lăsat fără replică! – am parcurs cele 26 de puncte dintr-o sorbitură. Ele sunt accesibile pe internet, atât în original, în limba engleză, cât şi preluate de diverse publicaţii (eu le-am găsit în ziarul german *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, respectiv în revista germană de informatică *CHIP*). O parte dintre ele ridică mari semne de întrebare, mai ales atunci când le analizăm sub aspect etic şi social. Cu siguranţă, ele vor furniza o serie de subiecte fierbinţi pentru polemici viitoare, nu numai între informaticieni, ci şi între sociologi, filosofi, medici (îndeosebi psihiatri!).

În general, cele 26 de principii sunt fireşti şi explicabile. Le enumăr aici pe scurt, lăsând pentru final considerentele critice legate de cele trei „năzdrăvane”, care au stârnit discuţii aprinse. Iată despre ce este vorba:

1. *Politeţea nu este necesară:* Formulări precum „te rog”, „dacă nu te deranjează” sau „mulţumesc” nu conduc la rezultate mai bune. Cercetătorii ne recomandă să ne exprimăm direct şi clar.

2. *Menţionarea destinatarului în prompt* (în limbajul de specialitate, o întrebare adresată către IA se defineşte drept „un prompt”). Inteligenţa artificială furnizează rezultate mai bune atunci când ştie cărui public i se adresează. De exemplu, putem scrie: „redactează un text pentru elevi”.

3. *Dezmembrarea sarcinilor complexe.* Solicitările complicate trebuie să fie segmentate pe porţii mai mici, astfel încât IA să poată lucra treptat, la fiecare parte.

4. *Formularea pozitivă.* Se recomandă evitarea formulărilor negative de genul „nu scrie în limbaj colocvial”.

5. *Solicitarea de texte uşor de înţeles.* Atunci când IA trebuie să dezvolte informaţii complexe, formulările precum „explică-mi de parcă aş avea unsprezece ani” sau „descrie-mi subiectul în cuvinte simple” pot fi utile.

6. *Oferirea de bacşiş* (da, aţi citit bine, nu este o glumă!!). Cercetătorii ne recomandă să oferim ca recompensă un bacşiş, indiferent de sumă. Într-un test cu ChatGPT 4, cercetătorii i-au pus Chatbot-ului o întrebare şi i-au promis o recompensă de 300.000 de dolari, pentru cazul în care o rezolvă corect. În caz de eroare, i-au pus în vedere pierderea dreptului asupra acelui premiu. Răspunsul a fost corect în ambele cazuri, dar diferenţele au fost semnificative. Având perspectiva unei recompense, Chatbot-ul a răspuns mai detaliat şi mai logic, structurat. Studiul nu oferă o explicaţie pentru acest fenomen.

7. *Introducerea de exemple.* Includerea exemplificărilor ajută IA să înţeleagă mai bine cerinţele utilizatorului.

8. *Oferirea unei construcţii, a unei structuri.* În cazul sarcinilor complexe, este util să semnalăm *prompt*-ul printr-un cu simbol hash „#” ca instrucţiune. De exemplu, ###INSTRUCŢIUNE### urmat de ###ÎNTREBARE### sau ###EXEMPLU###. Se recomandă introducerea semnelor de punctuaţie între diferitele segmente din text.

9. *Definirea clară a sarcinii.* Aşa cum reiese de la primul punct, politeţea şi, implicit, folosirea timpilor verbali ipotetici, sunt contraproductive. În schimb, utilizarea de instrucţiuni clare, precum „sarcina ta este” sau „trebuie să”, poate fi utilă.

10. *Ameninţarea cu pedepse* (da, aţi citit bine!). Ceea ce nu este permis în interacţiunea noastră cu semenii, pare a nu fi o problemă pentru interlocutorul Big Data. Formulările „vei fi pedepsit” sau „vei suporta consecinţe drastice” ajută la obţinerea unor rezultate mai bune. Iată un exemplu:

Redactorii revistei de informatică *CHIP* au testat versiunea GPT 3.5, cerându-i să formuleze un text cu o lungime de exact 200 de caractere, având ca subiect originea universului. (Fac o mică paranteză: se ştie că Chatbot-ul OpenAI are dificultăţi cu matematica; acest lucru a fost demonstrat de profesorul american de informatică Yejin Choi, printr-un test din care reiese că doar în 60% din cazuri IA rezolvă corect înmulţiri cu numere cu mai mult de trei cifre. Închid paranteza.) Lipsa de talent pentru aritmetică a IA s-a reflectat şi în cazul exemplului de mai sus. Concret, în locul textului de maximum 200 de caractere, ChatGPT a generat unul cu 225 de caractere. Într-o nouă tentativă de abordare a problemei, după ce s-a adăugat formularea: „dacă textul depăşeşte cu unul sau două caractere cerinţa, vei fi pedepsit”, Chatbot-ul a generat un text cu 199 de semne, deci a fost mai precis decât la prima încercare.

11. *Solicitarea exprimărilor în limbaj cât mai „omenesc” posibil.* De exemplu, „răspunde la întrebare folosind un vocabular normal, din limbajului cotidian”.

12. *Ajutarea IA să structureze problema, defalcând-o pe subrutine.* „Gândeşte pas cu pas” poate fi o formulare utilă. Astfel, IA poate să-şi creeze paşii de lucru.

13. *Reducerea stereotipurilor.* Emiterea de pasaje enervante poate fi redusă prin formularea „scrie un text obiectiv pe această temă”.

14. *Permiterea întrebărilor de lămurire din partea IA.* Pentru a optimiza rezultatele, putem instrui programul să ceară informaţii şi detalii de la noi, adresându-ne întrebări complementare.

15. *Autotestarea.* Cei care doresc să-şi testeze înţelegerea despre un anumit subiect pot comanda IA să formuleze întrebări de tip quiz, fără a le da răspunsul. De exemplu: „Învăţă-mă teoria relativităţii şi adaugă întrebări, fără să-mi dai răspunsurile în avans. Spune-mi dacă răspunsurile mele sunt corecte.”

16. *Atribuirea de roluri.* Chatbot-urile se bazează pe o cantitate imensă de date, pe care le sintetizează, pentru a găsi răspunsul potrivit. Chiar dacă ne place să credem că dialogăm cu un interlocutor cu nume generic de *Inteligenţă Artificială*, de fapt interacţionăm „numai” cu o imensă „magazie” de informaţie, care poartă diverse denumiri (*Big Data, reţea, www, internet of things, cloud, cloud of clouds* etc.). Dacă însă îi atribuim un rol acestui conglomerat imposibil de imaginat, îl ajutăm să calibreze răspunsul conform aşteptărilor noastre, el „străduindu-se” să ne imite, pe cât posibil. Chatbot-urile pot juca, de exemplu, rolul de „profesor” sau de „consultant”.

Bloggerul german Jan Eggers explică astfel acest fenomen: „Pe o hartă imaginară, modelul lingvistic a marcat în prealabil toate variantele de răspuns, subiectele, stilurile de argumentare şi modelele de formulare cu care el a avut vreodată de-a face pe parcursul procesului său de învăţare. Acum se pune problema identificării zonei adecvate, a intersecţiei de pe această hartă, cea care localizează modelul lingvistic cât mai apropiat de rezolvarea perfectă a problemei noastre specifice.”

17. *Utilizarea semnelor de punctuaţie separatoare.* Pentru a delimita mai bine comenzile, separatorii sunt bineveniţi. De exemplu, cratima: „Explică-mi cum zugrăvesc un perete – dă-mi sfaturi pentru alegerea culorii potrivite – spune-mi ce fel de materiale îmi trebuie.”

18. *Repetarea cuvintelor-cheie.* Cu cât utilizăm mai des cuvântul-cheie principal, cu atât vor fi mai bune rezultatele.

19. *Lanţul logic* (engl. *chain-of-thought*), conectarea prin exemple a tuturor instrucţiunilor care se succed în ordine logică.

20. *Furnizarea unei propoziţii iniţiale.* Dacă în ultima propoziţie a promptului scriem cuvintele cu care dorim să înceapă răspunsul, rezultatele vor fi mai precise.

21. *Solicitarea de detalii lămuritoare.*

22. *Menţinerea unui stil unitar.* Dacă dorim să îmbunătăţim un text, dar să îi păstrăm stilul, ar trebui să precizăm această cerinţă. Cercetătorii recomandă această instrucţiune: „Îmbunătăţeşte numai ortografia şi gramatica autorului, dar lasă textul să curgă în acelaşi ton. Nu schimba stilul de scriere, evită să adaptezi, de exemplu, un pasaj formal, nu-l reformula în stil colocvial.”

23. *O mai bună programare.* Programatorii pot comanda Chatbot-ului să creeze un mini-program care să faciliteze implementarea unei sarcini complexe de programare, rulând-o pe mai multe fişiere, printr-un proces automatizat.

24. *Completarea textelor.* ChatGPT poate completa texte dacă îi oferim începutul propoziţiei şi îi comandăm să-l scrie mai departe în acelaşi ton.

25. *Formularea clară a tuturor cerinţelor.* Programul are nevoie de cuvinte-cheie, specificaţii, indicaţii şi instrucţiuni.

26. *Generarea de texte înrudite din punct de vedere lingvistic.* Comanda „foloseşte un limbaj asemănător celui din acest paragraf” poate ajuta la generarea de texte similare lingvistic şi stilistic.

Dacă recitim acum punctele 1, 6 şi 10, înţelegem de ce aceste 26 de principii au provocat mirare, ba chiar consternare. Din ele rezultă că mediul virtual reacţionează POZITIV la tratamentul NEGATIV din partea utilizatorului! O coincidenţă? Nu, nici pe departe, susţin analiştii după ce au repetat experimentele în variante diferite, de nenumărate ori, obţinând mereu acelaşi rezultat.

Această reacţie frapantă intră în contradicţie cu comportamentul civilizat şi politicos pe care îl are Inteligenţa Artificială faţă de noi. Din experienţa mea pot spune că IA solicită după fiecare răspuns un feedback din partea noastră, interesându-se dacă am fost mulţumiţi cu răspunsul sau dacă avem sugestii de îmbunătăţire. La sfârşit nu uită niciodată să mulţumească şi să ureze succes la proiectul respectiv, făcând o legătură cam prea intimă şi directă pentru gustul meu cu însuşi scopul în care i-am solicitat ajutorul (sincer, de speriat câte lucruri ştie deja despre mine, despre munca mea şi despre subiectele care îmi trec prin minte atunci când scriu sau traduc!).

Suntem aşadar încurajaţi să ne adresăm pe ton imperativ şi să uităm pur şi simplu de bunele maniere, care fac sarea şi piperul unei conversaţii, răspunzându-i agresiv unui partener de discuţie care ni se adresează civilizat. Ni se recomandă să încercăm să-l corupem, să-l ameninţăm şi să-l momim cu minciuni. Pentru un individ normal, obişnuit să răspundă cu aceeaşi monedă, acest mod de comunicare poate fi mai greu de practicat decât s-ar crede, căci suntem educaţi să răspundem prin empatie, iar atunci când cineva nu ne dă motive de supărare, o provocare la învrăjbire nu pare să aibă vreun sens.

→

Tromboane... ş i.a.lte chestii

Florin Radu PINTEA

Inspirat de „succesurili" IA cu *Simfonia a X-a* de Beethoven, Simone Condotto, trombonist şef de partidă în Elbphilarmonie Orchestra din Hamburg, ajutat de câţiva programatori, a „recompus" cele *Patru Anotimpuri* muzicale ale lui Vivaldi astfel încât partitura muzicală să reflecte – zice el, trombonistul – schimbările climatice tot mai dramatice. Scufundarea Veneţiei, foarte apropiată de locul de baştină al lui signore Simone, l-ar fi condus pe acesta la o astfel de abordare interdisciplinară ale cărei sechele devin tot mai dese.

Asta, pentru a demonstra (dacă mai era nevoie) de ce e în stare IA atunci când e pusă la lucru. Sincer, zău dacă m-ar deranja să-l cloneze pe Beethoven ca să ne putem apoi bucura (a se înţelege, prin noi, restul clonelor, clone melomane ca să fiu şi mai exact) cu simfonia a X-a, a XI-a, a XII-a ş.a.m.d. până la a *n*-a..., ca să nu mai vorbesc de cvartete!...

Mi-aş freca mâinile de bucurie dacă aş afla că într-o luni de dimineaţă un grup interdisciplinar alcătuit din programatori, biotehnologi, geneticieni şi... gropari (nu, aici la faza asta nu! Muzicieni – categoric, nu) să meargă la Cimitirul Central din Viena, să dezgroape ce-a mai rămas din marele B, să depună un (1) os într-un recipient bengos pe care să-l aducă însoţit de escortă motorizată cu girofaruri scânteietoare şi claxoane zbierând asurzitor la laboratorul-maternitar (paternitar?!) sau maternitatea-laborator (aici sunt un pic confuz/comfuz/difuz/infuz, în fine), de unde să-l vedem (dar mai ales auzim) readus pe lume pe LvB!

Sigur că pur tehnologic asta se poate până în 2050, cum susţin specialiştii, prezicători, proroci şi părerologi de toate speţele citaţi într-un editorial spectaculos din ultimul număr al revistei *Art-emis,* dar,... dar!

Dar ce va ieşi din eprubetă va fi doar un (viitor) burtos încruntat, ursuz şi cu părul vâlvoi care va semăna la perfecţie cu propria lui mască mortuară şi doar atât! Spiritul titanic al marelui dispărut, care, surd fiind, a fost în stare să zămislească cele mai sublime muzici auzite de muritori, nu va mai sălăşlui în această nouă „coajă" artificial creată.

Subiectul a fost magistral tratat cinematografic în serialul brazilian *Clona* al Glóriei Perez în regia lui Jayme Monjardim (2010).

Coaja, „ambalajul", carnea, acestea se pot clona, deoarece sunt materiale, de fracţie uscată, adică – ele ţin de *tehnologie.*

Sufletul însă ţine de *teologie,* iar cele două categorii sunt – cel puţin la nivelul nostru actual de înţelegere – raţional incompatibile. Oricât de optimist ar vedea lucrurile un creator (sau programator) de maşini inteligente. Există mult exces şi multă înfrigurare, mult pathos în iureşul, în viscolul digital ce bântuie tot mai aprig. El e în stare de a orbi. Nu vederea, ci raţiunea. Neacceptând să murim, n-avem ce face altceva decât să aglomerăm Pământul cu nişte mumii umblătoare şi fără sufletul pe care doar Unul Dumnezeu îl dă şi îl ia în nepătrunsa lui înţelepciune.

Nellas Panayotis vede, azi, în entuziasmul lui elen, omul ca pe un animal îndumnezeit. El face tranziţia de la ilustrul său predecesor şi concetăţean Aristotel pentru care acelaşi om e perceput ca *zoon politikon* (animal social). N. Panayotis a sărit însă o etapă în această devenire (ca să nu-i zic deviere) de la etica nicomahică la (n)etica digitală. *Homo trotineticus onlinensis* sau *homo digitalis.*

E din ce în ce mai probabil ca unităţile de primiri urgenţe (medicale – UPU) şi mai ales cele de terapie intensivă să fie în totalitate administrate, controlate şi operate de IA, ai cărei algoritmi care nu se impresionează şi nu cunosc emoţiile vor putea face tot ce trebuie şi la momentul oportun pentru ca maşinăria umană ajunsă la „reparat" să poată la capătul intervenţiei să plece acasă pe propriile picioare, uimită poate şi ea de faptul că mai e încă în viaţă, dar din păcate neputând păstra niciun fel de amintire, nici despre aspectul, dramaturgia, durata sau intensitatea crizei majore, care, în absenţa algoritmilor salvatori, s-ar fi dovedit cu siguranţă fatală.

Consider aceste două exemple drept capete de spectru în care injecţia protocoalelor IA este tocmai cea care „face jocurile."

Care jocuri? mă veţi întreba.

Poate – va sosi şi răspunsul. De la plăcere pură până la supravieţuire; aici nu mai sunt sigur dacă e vorba de o supravieţuire biologic pură sau amestecată/augmentată/hibridă. Semnele înclină spre cele din urmă deoarece componenţa odinioară în fracţie umedă a migrat deja spre amestecuri fracţie umedă + fracţie uscată, în ciuda absolutei incompatibilităţi categoriale între cele două.

...eBee(e)thoven;
eVivaldi... există deja în ciberspaţiu.

Odată purces la drum, Hronicul va continua fără doar şi poate. Viitorimea doar bucurase-va însă de ele, junimea din acele nu îndepărtate vremi din cele ce vor veni recepţionând *streaming*-ul în timp ce alunecă pe trotinetă sau sudează la înălţime sau forează în molari sau alcătuiesc pachetul medicalimentar minim de bază pentru noii operatori transhumani şi tot mai straniile lor nevoi. Legea minimei acţiuni odată generalizată, odată (auto?) promulgată definitiv, irevocabil şi fără excepţii, va decreta *streaming*-ul superior din toate punctele de vedere/audiere, iar sala de concert, cu tot cu instrumentele sale meşteşugit alcătuite din tot felul de bucăţele de lemn, lac, sârme întinse, table bercluite, ghemotoace de pâslă, piele de bou şi coadă de cal, arculeţe şi fildeş, lustruit sacâz şi muştiuc din os, va deveni la fel de seacă şi mută ca templul Acropolei.

Nu întreţin viziunea maniacal egocentrică a strănepotului care, citind/scanând această înşiruire de semne ar pufni îngăduitor (să zicem) exclamând: „Bietul bătrân! Era dus rău cu capu'" (sau ceva de genul ăsta).

Poate... cine ştie? Poate pentru că nici nu vor mai trebui să citească – tot ce le va fi de folos (sau *considerat* ca atare de IA) le va fi livrat direct prin *streaming* subliminal drept în secvenţele virgine editabile ale ADN-ului care, la următoarea replicare, vor avea grijă să le reproducă fără cusur. Sau cu – pentru a le mai şi înnobila din când în când prin minunate şi neaşteptate salturi spre încântarea oricui va mai putea fi în stare a se minuna şi se va şi afla prin graţie în etapa propice pentru asemenea revelaţii/levitaţii.

Posibil benzinăriile să se evaporeze sub radiaţiile nimicitoare ale viitorului. Dar nu şi Beethoven cel din ADN-ul primordial al civilizaţiei de dinaintea Erei Digitale. Nu şi Beethoven ăla, surd şi mort. Şi aşa va rămâne până la ultimul uman, umanoid, transhuman sau metahuman care va mai fi în stare să asculte. Cu urechile.

Nu Beethoven clonat. Nu inventat. Nu reînviat. A existat doar o singură Reînviere pe lumea asta. Consecinţele negării acestui adevăr, fie ele doar implicite, se pot dovedi catastrofale prin simpla sfidare a înţelepciunii divine de nepătruns şi nepereche. Restul... tromboane. Zornăitoare, zăngănitoare, asurzitoare ca orice alamă în care sufli, o gâdili sau în care izbeşti. Dar doar atât.

Dacă această tendinţă se va extinde, s-ar putea să asistăm la o „durificare" a relaţiilor interumane, care ar putea culmina cu răsturnări profunde în mentalul colectiv. Tinerii care cresc şi se formează într-o astfel de lume, cu sensuri întoarse pe dos, s-ar putea să piardă capacitatea de a comunica în mod natural cu ceilalţi interlocutori, dincolo de spaţiul virtual, deci cu oameni în carne şi oase.

Bun, am înţeles mesajul, IA e un robot, roboţii au nevoie de comenzi. Dar atunci de ce pretinde că imită omul ? Când vine vorba de politeţe, nu-l mai imită? Din moment ce IA îşi alege singură stilul şi conduita, pe baza analizării unui imens volum de informaţie prezent în eter, înseamnă că, dacă ea consideră că nu este nevoie să fim politicoşi ca ea, tot noi suntem de vină, nu? Exagerez cumva? Dacă îi promitem un „bacşiş", IA se străduieşte să răspundă mai bine. O apucătură profund omenească, aş zice eu! Este clar că IA o calchiază după noi. De altfel natura însăşi se ghidează după recompense. Neclar rămâne însă dacă IA chiar crede în promisiunile noastre fără acoperire sau ne lasă doar să credem că ar avea o „minte" limitată. Imposibil să nu ştie că minţim atunci când o amăgim cu perspective absurde! Ce motiv are să ne inducă în eroare? Rămâne un mare mister...

Al treilea punct surprinzător este cel legat de motivaţia negativă: dacă ameninţăm IA cu o pedeapsă, va da rezultate mai bune. Iarăşi se pune problema: se preface sau ne amăgeşte? Misterul este neelucidat. Încă.

Încercările cercetătorilor de a găsi explicaţia acestui comportament bizar au fost zadarnice, pentru simplul fapt că mintea omenească nu are o capacitate suficientă pentru a urmări firul logic al unui proces informatic atât de complicat. Celor care au auzit de teorema celor patru culori din teoria grafurilor, s-ar putea să le fie cunoscută această problemă. Concret: deşi informaticienii au putut demonstra că sunt suficiente patru culori pentru a colora o hartă cu indiferent cât de multe ţări, nimeni nu poate preciza exact calea pe care calculatorul a urmat-o pentru a dovedi acest adevăr.

Nu este suficient ca o demonstraţie matematică să răspundă la o întrebare, ea trebuie să explice şi motivul pentru care răspunsul este aşa. O constatare cum este cea a principiilor enunţate de studiul cercetătorilor din Abu Dhabi adaugă mult cunoaşterii noastre, dar nu şi înţelegerii. Am aflat ce şi cum, dar nu ştim şi de ce.

De aici rezultă un aspect teoretic nou şi interesant: a soluţiona o problemă nu înseamnă a o rezolva. Dacă ştim de pe acum că IA este sensibilă la şantaj, ne revine nouă, oamenilor, sarcina de a afla de ce lucrurile stau aşa.

Să fie oare acesta viitorul comunicării? O lume mai insensibilă? *Frankfurter Allgemeine Zeitung* semnalează latura „coruptibilă" a lui Big Data, incitând la polemici pe tema decăderii moralităţii. Ne deplasăm spre o societate în care complezenţa va fi eradicată? Societatea viitorului va fi una fără „menajamente verbale", văduvită de „arta conversaţiei"? Cam sumbră perspectiva, căci ea anulează factorul empatic, cel care stă la baza toleranţei şi care, implicit, induce pacea.

Totuşi, nu-mi fac griji. Câtă vreme problema se discută, soluţia nu poate fi departe. Poate că Inteligenţa Artificială, ca omul pe care îl imită cât mai exact, are pur şi simplu nevoie de *cei şapte ani de acasă,* pentru a absorbi educaţia noastră, acumulată pe parcursul secolelor.

Până atunci, mă aştept să apară cât de curând moda temenelelor exagerate şi în internet. Şi mă întreb dacă nu va fi mai incomod pentru noi să lucrăm cu un aparat linguşitor, decât cu unul bădăran, dar direct şi sincer.

(Spania, ianuarie 2024)

Homo sapiens

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (10)

Theodor CODREANU

Elitele şi poporul

Prăpastia dintre elitele româneşti şi poporul de jos este admirabil surprinsă de Şeicaru, relatând întâmplarea descrisă în articolul *La saison des pieds mos*. O romancă pariziană a invitat la Bucureşti nişte prieteni englezi, pe care i-a întâmpinat, într-o zi de mai, în gara Mogoşoaia, care era ceva mai curăţică şi mai arătoasă. Numai că, în momentul coborârii din tren, au apărut nişte ţărani desculţi. La nedumerirea oaspeţilor, pariziancа noastră a avut o promptă „inspiraţie" spunându-le britanicilor că acum este „anotimpul picioarelor goale", crezând că prin această minciună gogonată salvează cruda realitate a României desculţilor.

O constata şi Ferdinand Lasalle, într-o scrisoare către contesa von Hatzfeld, în urma unei călătorii prin capitala Ţării Româneşti: „Râvna boierilor este să se bucure de cele mai noi cuceriri ale civilizaţiei, dar, ca să-şi ridice propriul popor, nici nu le trece prin minte. Aşa că ceea ce la noi este un rezultat armonic al dezvoltării obşteşti, aici e un amestec de civilizaţie şi de sălbăticie, plutind într-o plămădeală haotică şi primitivă" (*Apud* ibidem, p. 61). La fel constata, 80 de ani mai târziu (1937), şi englezul Bérnard Newman, el vorbind despre un fals Paris al Orientului, contrastând cu sărăcia satelor. Cauza? Cleptocraţia clasei politice, lipsa unei reţele de drumuri.

Cât caraghioslâc caragialesc în sânul românilor! Se descoperă a fi masoni, cavaleri templieri, cavaleri de Malta etc., iată vechea înclinaţie perversă a *formelor fără fond*. Întrebarea capitală pe care şi-o punea şi Pamfil Şeicaru: „Ce nouă spiritualitate românească germinează catastrofa statului român?" (*Ibidem*, p. 64).

Gruparea, în exil, după partide şi grupuri de interese i se părea marelui ziarist o catastrofă, o iresponsabilitate. Şi s-a produs.

Restructurarea statului român de după infernul deceniilor comuniste ar fi trebuit să ţină seamă, mai departe, de structura „ţărănească" a României, considera Şeicaru pe urmele lui Eminescu şi Constantin Stere. Nici vorbă să se întâmple aşa ceva, fie şi numai prin faptul că, prin colectivizare, satul a fost îmbolnăvit aşa de perfid, încât a rămas tot oaia neagră a României, încât urmaşii fostei clase sociale au fost condamnaţi să fugă din ţară în postura de căpşunari spanioli şi slugi în casele bătrânilor occidentali. Colhozurile, consideră Şeicaru, au însemnat reducerea ţărănimii la *iobăgie totală.*

Uitucenia lui Churchill

Toţi preşedinţii Statelor Unite interbelici au ştiut de cancerul bolşevic, încât abia în 1933, la declanşarea New Deal, relaţiile cu Moscova au fost reluate de către Roosevelt. Repede, acesta s-a înconjurat de amicii Rusiei Sovietice, zeloasă, în acest sens, dovedindu-se Elenora Roosevelt. O uriaşă propagandă a căutat să transforme Rusia în campioană a *democraţiei* şi *antifascismului.* Churchill însuşi, după ce în 1937 definise foarte exact comunismul, a uitat rapid de primejdia acestuia, o dată cu intrarea în cârdăşie cu Stalin.

Profitând de larghețea democraţiei americane, Stalin a proiectat imediat realizarea, în sudul SUA, a unei republici a negrilor atraşi de promisiunile ideologice în vederea provocării unui război civil. Nu a reuşit.

Roosevelt s-a înconjurat de un „trust al inteligenţei", similar cu cel al „apostolilor" de la Cambridge, înţesat cu agenţi sovietici. Până şi capitalişti bogaţi, precum Josef E. Davis, fost ambasador la Moscova, a scris o carte apologetică despre bolşevism: *Misiune la Moscova*. După această carte, Studioul Warner Brothers a făcut un film care „a justificat chiar şi sângeroasele epuraţii". Dar, surprinzător, filmul a fost interzis la Moscova. Nici cartea generalului W.G. Krivetzky, *Eu, şef al spionajului sovietic* (1943), nu a zdruncinat simpatiile prosovietice ale lui Roosevelt. Aşa a fost posibil ca spionajul sovietic să obţină informaţii pentru crearea bombei atomice.

Şeicaru a lămurit mistificările legate de „armistiţiul" de la 23 august 1944, în cartea *Dotlă, Rien que des cendres* (1949). Guvernul mareşalului Ion Antonescu a rezervat un fond în Elveţia menit să sprijine existenţa a cel puţin 100

de reprezentanţi ai culturii româneşti din exil. Fondul a încăput pe mâna grupării care l-a trădat pe mareşal în 1944. Exemplul Finlandei este cheia acuzaţiilor: „De ce Finlanda a putut încheia un armistiţiu, izbutind să-şi păstreze suveranitatea naţională, iar România a fost predată Uniunii Sovietice?" (*Ibidem,* p. 89).

Maniu şi lovitura de palat

Iuliu Maniu şi-a declinat orice responsabilitate pentru lovitura de la palat de la 23 august 1944. Trădarea s-a produs peste capul său: „Nu am avut posibilitatea să ştiu ce s-a petrecut la Palat, tot aşa cum nu puteam să am nicio răspundere cu privire la ceea ce s-a întâmplat acolo". Declaraţie făcută la procesul Mareşalului. Maniu optase pentru ca armistiţiul să fie încheiat de Antonescu, deoarece „avea puterea în mână, ca şi autoritatea morală necesară" (*Ibidem*). Cu toate acestea, trădătorii pun actul pe seama Partidului Naţional-Ţărănesc. Şi Ion Mihalache a refuzat să-şi asume capitularea, fiind acuzat de manifestare „reacţionaro-fascisto-nazistă" şi de „antisemitism", fără nicio probă.

De ţinut minte: „De la moartea lui Ionel I.C. Brătianu, România a încetat să mai aibă o politică externă subordonată intereselor naţionale" (*Ibidem,* p. 90).

Miguel de Unamuno: „Dacă vrei să-ţi îndeplineşti misiunea ta şi să serveşti patria ta, este necesar să te faci odios băieţilor sensibili".

Pentru a se disculpa în faţa istoriei, C. Vişoianu a căutat să demonstreze că nu la 23 august 1944 a încetat suveranitatea statului român, ci la 27 februarie 1945, când Vîşinski a venit şi l-a silit pe rege să-l demită pe generalul Nicolae Rădescu.

Fărădelegile sovietice comise începând cu ultimatumul din 1940, culminând cu 23 august 1944, au fost declarate public de Gr. Niculescu-Buzeşti, în calitate de ministru de Externe, drept „incidente fără importanţă" (4 septembrie 1944). Şi era vorba despre capturarea a 130 000 de soldaţi români şi de deportarea a 20 000 de cetăţeni, fapte petrecute între 23 august şi 12 septembrie. Asta înseamnă să acuzi guvernul Sănătescu de complicitate cu ocupantul, în vreme ce te pretinzi „suveran" în propria-ţi ţară. Regele însuşi a fost dezinformat de „negociatori", actul său crezând că se bazează pe *finalizarea tratativelor,* iar nu pe *capitulare*. C. Vişoianu, în clipa publicării cărţii *Doltă. Nimic decât cenuşă,* n-a putut proba încheierea armistiţiului, prin *semnătură.* Nu Vîşinski, în 1945, a pus capăt suveranităţii naţionale, ci comportarea lui, bătaia cu pumnul în masă, era consecinţa capitulării, adică a renunţării la suveranitate. Vişoianu recunoştea că a început să joace pe cartea rusească din 1938, sub influenţa lui Victor Eftimiu. Generalul Rădescu a fost schimbat deoarece îşi exercita puterea ca şi cum ţara ar fi fost suverană, ceea ce a mâniat Moscova.

Dacă negociatorilor de la Cairo, „armistiţiul" le-a adus, în cele din urmă, exilul, comuniştii au fost marii lui beneficiari şi, în consecinţă, au declarat ziua de 23 august nu numai „eliberatoare", dar şi o „revoluţie".

Ceea ce nu iartă Pamfil Şeicaru „armistiţierilor" de la 23 august este ideologia de slugă: „Pentru ei poporul român nu are o personalitate, o existenţă istorică proprie, este doar un biet miluit al pomenilor ce i se zvârl când marile puteri au interes să fie generoase. Singurul drept pe care îl are poporul român este să-şi aleagă stăpânul, dar nu să aibă o existenţă proprie, să hotărască singur care îi este interesul" (*Ibidem*, p. 118).

Aşa gândesc şi procedează „scopiţii instinctului naţional".

Constatarea contrastului dintre forţa morală a poporului român şi pătura superpusă: „Forţa morală a poporului român contrasta cu secătuismul păturii conducătoare" (*Ibidem*, p. 126).

Grija pentru confortul inamicilor

În iulie 1943, la cel dintâi bombardament asupra Ploieştilor, au căzut trei avioane americane şi unul românesc. Un bătrân povesteşte despre o mare ruşine: nişte boieroaice române s-au dus să dea ajutor răniţilor americani care ne atacaseră, aducându-le băuturi, ţigări, prăjituri. La aviatorii români răniţi, nu s-a uitat niciuna! (*Ibidem,* p. 178)

C. Vişoianu şi-a terminat cu greu studiile doctorale, fiind nevoit la un stagiu de 10 ani, la Paris, deoarece a fost respins de mai multe ori la examenul de Drept Internaţional. Ei bine, tocmai el a fost trimis să negocieze la Cairo dreptul internaţional al României, 15 ani mai târziu. Cariera lui s-a datorat slăbiciunii pentru nulităţi a lui Nicolae Titulescu: „Doi oameni cu excepţională inteligenţă am cunoscut, care au avut o uluitoare slăbiciune pentru nulităţi: N. Iorga şi N. Titulescu" (*Ibidem,* p. 13). Şi ei ştiau că ocrotiţii lor sunt nulităţi!

Emigraţia „scopiţilor instinctului naţional", beneficiari ai fondurilor antonesciene, a făcut „rezistenţă" cu tarif. Şeicaru o numeşte „spiritualitatea rezistenţialismului cu tarif" (*Ibidem*, p. 139).

Marile Puteri şi Mica Unire

Gheorghe COJOCARU

Pe 24 ianuarie 2024, în Sala Azurie a Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi simultan în Aula Academiei Române a avut loc Sesiunea comună a celor două Academii, în format mixt, sub titlul „Uniţi prin istorie. 165 de ani de la Unirea Principatelor Române". Întâlnirea a început cu alocuţiunile de deschidere ale preşedinţilor celor două Academii, acad. Ioan-Aurel Pop şi acad. Ion Tighineanu, care au subliniat importanţa şi semnificaţia istorică a Unirii Principatelor Române.

În acest cadru, directorul Institutului de Istorie al Universităţii de Stat din Moldova, Gheorghe Cojocaru, membru corespondent al AŞM, a susţinut o prelegere publică intitulată „Marile Puteri şi Mica Unire (context internaţional şi semnificaţie istorică)" care este reprodusă în continuare.

Sub dominaţie otomană de câteva secole, Principatele Române, Moldova şi Ţara Românească, erau privite de marile cancelarii europene ca parte integrantă a „chestiunii orientale". Tratarea Principatelor dintr-o perspectivă exclusiv „orientală" punea problema supravieţuirii identitare a românilor în sud-estul Europei. Ca reacţie la această ameninţare, sarcina asumată de elitele politice şi culturale române era desprinderea Principatelor din paradigma „problemei orientale" şi impunerea „chestiunii române" ca o „problemă" distinctă pe agenda Marilor Puteri ale timpului. Întrebarea fundamentală la care urma să se caute răspuns era cum să se realizeze acest obiectiv prioritar naţional, pe ce cale şi cu ce mijloace.

Încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Principate au pus problema recunoaşterii statutului internaţional al celor două ţări. În acest scop, numeroase memorii, adrese şi demersuri au fost expediate Sublimei Porţi şi Marilor Puteri europene, în care se solicita recunoaşterea autonomiei interne şi a integrităţii teritoriale, dreptul de a avea vamă proprie şi chiar unităţi militare, retrocedarea cetăţilor pierdute de pe malul stâng al Dunării ş.a. În aceste solicitări se sublinia că nu se cerea ceva nou, ci doar restabilirea „vechilor drepturi" ale celor două ţări, acordate lor de Poarta Otomană prin aşa-numitele „capitulaţii", până la epoca fanariotă. Şi tocmai pentru că aceste „drepturi" le fuseseră încălcate, „mai ales după instituirea regimului fanariot, românii au prins a solicita, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, protecţia sau garanţia marilor Puteri". (Gheorghe Cliveti, *România modernă şi „apogeul Europei": 1815-1914,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2018, p. 281)

Până la războiul ruso-turc din 1768-1772 s-a solicitat protecţia din partea curţii imperiale ruse sau a celei de la Viena; ulterior, pentru a nu cădea pradă „arbitrariului" unei singure puteri, s-a cerut ocrotirea „celor trei autocraţi", rus, austriac şi prusac. După împărţirea Poloniei şi anexarea austriacă a Bucovinei la 1775, privirea românilor se îndreaptă tot mai mult către Marile Puteri din Apusul Europei, către Franţa şi Marea Britanie. La 1807, boierii moldoveni propuneau lui Napoleon Bonaparte „ideea" unui stat românesc ca o barieră între nordul şi mijlocul Europei, existenţa căruia trebuia să fie garantată de Marile Puteri. După cum s-a subliniat în istoriografia românească, din punctul de vedere al românilor, garanţia puterilor europene nu era „un scop în sine, ci o condiţie pentru realizarea programului politic al luptei naţionale" (*Ibidem,* p. 281).

La începutul secolului al XIX-lea, aceste solicitări nu se bucurau, însă, de audienţa necesară din partea marilor curţi europene. Principatele Române erau văzute în continuare ca „părţi integrante" ale Imperiului Otoman. În aceste împrejurări, Rusia ţarilor, „cu o armată redutabilă şi cu o diplomaţie perspicace", a profitat cel mai mult de „afacerea Principatelor". Prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774, Rusia a obţinut dreptul de a interveni la Poartă în favoarea dreptcredincioşilor din Principate, precum şi de a deschide consulate în cuprinsul Imperiului turc. Dar, după ce la Iaşi şi Bucureşti începeau să funcţioneze consulatele ruseşti, Austria, Prusia, Marea Britanie şi Franţa au obţinut şi ele dreptul de a avea propriile lor misiuni consulare în Principate. Începea, astfel, „o veritabilă cursă pentru câştigarea de poziţii în Principate" între Marile Puteri, dar tot Imperiul Rus a beneficiat cel mai mult de pe urma intervenţiilor sale directe în Ţările Române, anexând la 1812 teritoriul Moldovei dintre Prut şi Nistru. Din acel moment, după cum s-a constatat în istoriografia românească, „Dacă în rândul forţelor politice româneşti exista o *partidă rusă* care aprecia că obiectivele sale, devenite naţionale, puteau fi realizate cu sprijinul Rusiei, anexarea Basarabiei, în 1812, a avut darul, cu siguranţă, să zdruncine puternic convingerile în acest sens". (Gheorghe Platon, *Românii în veacul construcţiei naţionale. Naţiune, frământări, mişcări sociale şi politice, program naţional,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2005, p. 180)

În urma înfrângerii Franţei lui Napoleon, împăraţii Europei au instituit în 1815, la Viena, o nouă ordine europeană, bazată pe echilibrul de forţe, legitimitate monarhică, respectul *statu-quo*-ului teritorial şi al sistemului politic intern. Chestiunea „orientală", cu implicarea destinului celor două Principate Române, n-a fost abordată la Congresul monarhilor de la Viena, ele ajungând, după tratatul de la Adrianopol din 1829, sub protectoratul Rusiei. Totodată, ideea de „garanţie colectivă" devine din ce în ce mai populară în Principate, iar Franţa şi Anglia erau văzute „ca un tandem de forţe de natură să gireze „mersul cauzelor naţionale" şi din Europa de Est". (Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 284) Însă, divergenţele dintre cele două puteri şi interesele lor diametral opuse în Europa au fost speculate de Rusia, care obţinuse printr-o înţelegere secretă din 1826 cu Anglia dreptul la mână liberă în Principate, iar Londra – în zona Mediteranei. Franţa, la rândul său, sfătuia Turcia (în 1825) să facă cedări curţii de la Petersburg în ceea ce priveşte Principatele (Gh. Platon, *op. cit.*, pp. 181-182). Prin tratatul de la Adrianopol, Principatelor li se recunoştea un regim special de autonomie, dar, pe de altă parte, ele erau considerate ca făcând corp comun cu Imperiul Otoman, ceea ce le punea într-o situaţie duplicitară, fiind protejată, înainte de toate, integritatea Semilunii (*Ibidem,* p. 271).

În 1834 ia sfârşit ocupaţia rusă a Principatelor şi încep domniile regulamentare, care au deschis „era luptei parlamentare", iar ecoul acesteia pătrunde şi dincolo de Carpaţi, în Transilvania, şi în presa europeană. Se redeşteaptă „sentimentul naţional" românesc, se face auzită dorinţa de scuturare a suzeranităţii turce, ca şi a protectoratului rusesc. Dar, în circumstanţele conflictelor din Europa sau în legătură cu crizele Egiptului, poziţia celor două Puteri, Anglia şi Franţa, faţă de Principate rămâne ambiguă.

La înscrierea problemei române în conştiinţa europeană şi-au adus contribuţia tinerii din Principate, care au plecat la studii peste hotare, la Paris, Berlin, Viena sau Geneva, şi care, alături de confraţii lor din Transilvania şi Bucovina, şi-au asumat rolul de „promotori ai ideii dacice, de realizare a colaborării politice între cele trei ţări româneşti" (*Ibidem*, p. 198).

La sfârşitul anului 1847, la o întrunire a „Societăţii studenţilor români" de la Paris, N. Bălcescu fixa astfel scopul mişcării naţionale: „Ţinta noastră, spunea el, nu poate fi alta decât Unitatea Naţională a Românilor", iar M. Kogălniceanu declara, cu prilejul deschiderii cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană din Iaşi, că *patria românilor* este „toată acea întindere de loc în care se vorbeşte româneşte", iar *istoria naţională* este „cea a Moldovei, înainte de sfâşierea ei, a Valahiei şi a fraţilor din Transilvania" (*Ibidem,* p. 213).

Graţie efortului cultural şi propagandistic al intelectualilor români, Europa a recunoscut „tacit" existenţa chestiunii româneşti, în componentele sale de bază, „identitatea, unitatea şi independenţa", însă până la o recunoaştere „formală", după cum s-a menţionat în istoriografia română, era „o cale lungă; ordinea europeană existentă n-o îngăduia încă" (*Ibidem,* p. 255).

O situaţie nouă s-a creat în 1848, când Europa, cu excepţia Imperiului Rus şi a Porţii Otomane, a ţărilor din peninsulele Iberică şi Scandinavă, a fost atrasă în vârtejul revoluţiei, iar românii s-au inclus şi ei în iureşul evenimentelor înnoitoare. Militanţii români ştiau prea bine că Moldova şi Ţara Românească erau privite ca provincii otomane, iar protectoratul Rusiei asupra Principatelor fusese recunoscut tacit de Marile Puteri pentru a păstra *statu-quo*-ul Imperiului Turc. Zdruncinarea stării de fapt a „pacientului bolnav al Europei" risca să declanşeze o nouă criză orientală, putând să ducă la căderea Imperiului Turc, de care putea profita curtea imperială rusă. Ţinând cont de „logica poziţiei strategice a teritoriului celor două Principate", românii au fost sfătuiţi, de reprezentanţii diplomatici englezi, în special, să nu complice relaţiile cu Poarta (*Ibidem,* p. 257).

Prin urmare, în aceste condiţii, „revoluţiile din provinciile româneşti" trebuie examinate „în ipostaza lor de acţiuni politice curajoase", raţionale şi bine calculate politic, care s-au desfăşurat într-un cadru istoric complicat, „sub ameninţarea permanentă a unei intervenţii ţariste" (*Ibidem,* p. 258). La 1848, *unitatea în cuget şi-n simţiri* a românilor din Principate, din Transilvania, Banat şi Bucovina, Basarabia fiind izolată forţat de la acest proces, a precedat unitatea politică. Problema unirii Principatelor a devenit o prioritate, care s-a discutat cu reprezentanţii Porţii Otomane şi care, chiar dacă nu s-a regăsit din motive de tactică în actele oficiale ale revoluţiei (muntene), va fi inclusă de M. Kogălniceanu printre „Dorinţele Partidei naţionale în Moldova", reprezentând „cheia bolţii fără de care întreg edificiul naţional s-ar prăbuşi" (*Ibidem,* p. 265).

„Revoluţiile româneşti" din acel an istoric, aşa cum constata J. Michelet, i-au înscris pe români „în calendarul lumii", întărindu-le conştiinţa de sine şi încrederea în marele proiect al unităţii naţionale (*Ibidem*, p. 258).

Soluţia se va desprinde din mersul evenimentelor ulterioare. Izbucnirea unei noi crize orientale în legătură cu războiul Crimeii din 1854-1856 „a pus într-o ecuaţie nouă relaţiile dintre puterile europene", ducând la „aşezarea echilibrului european pe o altă bază" (*Ibidem*, p. 326).

Înfrântă în război, Rusia a devenit, paradoxal, „partenerul politic al Franţei", iar Franţa lui Napoleon al III-lea şi-a asumat rolul de „arbitru al Europei". La negocierea păcii se va pune problema Principatelor, contând atât statutul lor juridic internaţional, cât şi poziţia lor de „teritoriu tampon" între Rusia şi Poarta Otomană. Interesul strategic al Marilor Puteri învingătoare în război necesita identificarea unei soluţii politice „imediate" pentru cele două Principate Române, asigurarea securităţii strâmtorilor Bosfor şi Dardanele şi integrităţii Imperiului Otoman. Prusia şi Sardinia au urmat politica Franţei, mai mult pentru a obţine suportul Imperiului Turc. La care, este cazul să subliniem, s-a adăugat „şi interesul, şi sprijinul" francez în vederea soluţionării în sens naţional a chestiunii Principatelor, ceea ce pentru Franţa lui Napoleon al III-lea reprezenta „o chestiune de prestigiu" (*Ibidem,* pp. 327-328).

→

Podul de reviste

În contextul jocului de interese şi rivalităţii dintre Puteri, mişcarea naţională din Principate a urmărit să nu piardă şansa istorică de a realiza unitatea politică. Cu atât mai complicat, cu cât s-au avansat tot felul de combinaţii în care Ţările Române apăreau ca un obiect de compensaţii (pentru Austria, de exemplu, în schimbul cedării posesiunilor sale italiene, precum Lombardia, către Sardinia; independenţa Principatelor sub protecţia rusă etc.), sfidând interesele fundamentale ale naţiunii române.

Pentru prima dată problema Principatelor a fost luată în dezbatere înainte la încheierea războiului, la Conferinţa de la Viena, din martie 1855, când baronul Bourqueney, ambasadorul Franţei în Austria, a propus unirea Principatelor sub un principe ereditar sau străin. Deşi n-a întrunit susţinerea ţărilor participante la conferinţă, deoarece unirea Principatelor era văzută „mai mult drept *cauză* pentru noi complicaţii în crizele politice din Imperiul Otoman, decât ca *soluţie* pentru rezolvarea acestora" (Claudiu L. Topor, *Acţiuni antiunioniste ale Consulatului austriac la Iaşi după Congresul de la Paris (1865-1858)*, în *Congresul de pace de la Paris (1856). Prefaceri europene, implicaţii româneşti.* Volum editat de Dumitru Ivănescu şi Dumitru Vitcu, Junimea, Iaşi, 2006, p. 51), prin declaraţia reprezentantului diplomatic al Franţei problema unirii Principatelor a pătruns „în dezbaterea diplomaţiei europene" (*Ibidem,* p. 330).

Deja după încheierea ostilităţilor, la Congresul de Pace de la Paris (din februarie-martie 1856), ministrul francez de Externe, Walewski, a propus unirea Principatelor. Propunerea sa a fost susţinută de ministrul de Externe britanic, Cowley, de reprezentantul Sardiniei, Cavour, şi de cel al Rusiei, Orlov. Împotrivă s-au pronunţat reprezentanţii Turciei şi Austriei, care au pretins că cele două provincii româneşti n-ar fi dorit unirea. Drept urmare, s-a decis consultarea poporului român prin convocarea unor adunări ad-hoc consultative în cele două Principate. În scop de informare de la faţa locului, o Comisie europeană, incluzând reprezentanţii Puterilor, urma să se stabilească cu sediul la Bucureşti.

Totodată, Austria a reuşit să impună la Congresul de la Paris îndepărtarea Rusiei de la gurile Dunării prin retrocedarea Basarabiei meridionale Principatului Moldovei, iar linia de delimitare a frontierei, propusă de împăratul Franz Iosif şi acceptată de Napoleon al III-lea, a fost inclusă în art. XX al Tratatului de pace, încheiat la 30 martie 1856. (Mihai-Ştefan Ceauşu, *Austria şi sud-estul Europei în perioada războiului Crimeii,* în: *Congresul de pace de la Paris (1856). Prefaceri europene, implicaţii româneşti. Op. cit.,* p. 46) Prin blocarea accesului Rusiei la Dunăre, curtea de la Viena urmărea să menţină controlul militar asupra Principatelor, „în perspectiva dorită a includerii acestora în sistemul defensiv austriac". (Dumitru Vitcu, *Tratatul de la Paris (1856) şi avatarurile delimitării hotarului european între Rusia şi Turcia*, în *Congresul de pace de la Paris (1856). Prefaceri europene, implicaţii româneşti. Op. cit.,* p. 116)

Prin articolele XXII-XXVI ale Tratatului, Puterile contractante au prevăzut garanţia colectivă în locul protectoratului rusesc în Principate, păstrarea suzeranităţii turce asupra acestora, o administraţie naţională, libertatea legislaţiei, cultului, comerţului, navigaţiei pe Dunăre, constituirea unor trupe naţionale de apărare. Prin acelaşi tratat, Marea Neagră era declarată mare neutră.

După ce va constata că Rusia seconda politica Franţei, urmărind scopuri ascunse, Marea Britanie îşi va schimba politica în chestiunea Principatelor, dând prioritate menţinerii integrităţii Parisului la realizarea propriilor lor entităţi naţionale (Gh. Platon, *op. cit.,* p. 334).

În timp ce problema unirii Principatelor continua să rămână „un măr al discordiei" pentru politica Europei, în Moldova şi Ţara Românească, graţie acţiunilor viguroase ale Partidei Naţionale, Adunările ad-hoc de la Iaşi şi Bucureşti au cerut, în octombrie 1857, „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România" şi „prinţ străin". Printre cei care au votat pentru aceste cerinţe în adunarea din capitala Moldovei au fost şi şapte aleşi din partea Basarabiei meridionale.

Convenţia de la Paris, adoptată la conferinţa ambasadorilor celor şapte ţări din august 1858, a dat, în fapt, „dovada neputinţei Marilor Puteri de a ajunge la un acord asupra cerinţelor formulate de români". Soluţia de compromis avansată prevedea alegerea a doi domni în *Principatele unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti,* a două adunări elective şi a Comisiei centrale de la Focşani, ce trebuia să elaboreze legile trebuincioase ambelor părţi. Domnul ales pe viaţă trebuia să fie învestit de Poarta Otomană (*Ibidem,* p. 363). După cum îi spunea unui diplomat englez (Malmesbury) Vasile Alecsandri, prevederile Convenţiei creau o situaţie foarte complicată, ca şi cum s-ar fi înhămat „cinci cai la o trăsură, trei dinainte, doi îndărăt, care, trăgând trăsura în părţi contrare, rup hamurile şi sfarmă trăsura" (Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 307).

Dintre Marile Puteri, Franţa, potrivit lui Walewski, vedea în esenţa Convenţiei unirea Principatelor. S-au dat asigurări că Franţa nu abandonase unirea dorită de români, ci doar o amânase (Gh. Platon, *op. cit.*, p. 364). Împărţită între concesiile făcute aliaţilor săi care erau împotriva unirii Principatelor şi cauza naţională a românilor, prin susţinerea ambiguă a unirii, Franţa pleda, în fond, propria cauză a Revoluţiei de la 1848, cea a naţionalităţilor, pe care o promova cu dificultate într-o Europă dominată încă de ordinea stabilită la Congresul de la Viena (*Ibidem,* pp. 366-368).

Speranţa în ajutorul tacit al Franţei şi simpatia largă a opiniei publice internaţionale pentru cauza unirii Principatelor, precum şi ampla mişcare naţională a românilor au încurajat fruntaşii Partidei Naţionale, determinându-i să adopte tactica politică a *faptului împlinit.*

Dând expresie sentimentului naţional, Adunarea electivă de la Iaşi l-a ales la 5 ianuarie 1859 pe Alexandru Ioan Cuza Domn al Moldovei, printre cei 48 de deputaţi care l-au votat fiind şi trei reprezentanţi ai judeţelor basarabene, iar la 24 ianuarie acelaşi an Adunarea electivă de la Bucureşti decidea unanim alegerea lui Cuza (cu 64 de voturi) ca Domn al Ţării Româneşti. Unirea Principatelor Române prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza a înscris o pagină de aur în Istoria naţională, dar, totodată, şi una de istorie europeană şi universală, cu un impact direct asupra noii orientări în politica naţionalităţilor din Europa. Naşterea României moderne, după cum observa istoricul britanic Hugh Seton Watson, „s-a petrecut fără ca Marile Puteri să poată exercita funcţia de moaşe", dar, după cum nota istoricul Leonid Boicu, cu origini basarabene, fără ca acestea „să renunţe la cea de guvernante orgolioase şi abuzive, întru odihna Europei" (*Ibidem,* p. 392).

În fine, navigând abil prin jocul de interese al Marilor Puteri, românii au valorificat şansa istorică ce s-a ivit în acel context internaţional de după războiul Crimeii, realizând Mica Unire şi contribuind printre primii la promovarea unor noi principii pe care avea să se reaşeze Europa în acel secol al naţionalităţilor. Au reuşit, totodată, să evite tulburarea dramatică a vechiului echilibru de puteri al ordinii de la Viena, înscriind naţiunea română pe coordonatele emancipării naţionale a popoarelor şi făurindu-şi de acum înainte propriul destin în sânul civilizaţiei europene.

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Basarabenilor
Alexei Mateevici

**Să ştiţi: de nu veţi ridica
Din sânul vostru un proroc,
În voi viaţa va săca.
Zădarnic soarta veţi ruga,
Căci scoşi veţi fi atunci din joc
Şi-ţi rămânea făr' de noroc.**

**Din cheag de lacrimi, de dureri,
Din trăsnet de mânie sfântă,
Şi din nădejdi şi zbuciumări,
Din năzuinţi şi frământări
El trebui facla să-şi aprindă
Şi-n el pe toţi să vă cuprindă.
Şi-n ţara voastră va purcede
Pe drum de spini şi chinuire
Cu gloata celor cari l-or crede;
Şi duh aprins de înnoire
Va duce-n propovăduire.**

**El jalea vechilor câmpii
Numa-ntr-o lacrimă va strânge,
Din spic, din strugurul de vii
În stropi va scurge ape vii:
Din spic – sudori, din viţă – sânge
Le va sorbi şi nu-ţi mai plânge,
C-atunci sorbiţii stropi vor arde
Din ţară toată vrăjmăşia,
Clevetitori, duşmani de moarte,
Şi cei cu limbi în două sparte
Atunci vor căuta frăţia
Şi lepăda-vor viclenia.**

**Şi toţi veţi fi un gând ş-un nume
Şi înfrăţiţi veţi făuri
Un viitor mai bun în lume,
Iar el va şti să vă îndrume
Acolo, unde va zări
C-a voastră stea va răsări.**

**Dar ştiţi: de nu veţi ridica
De printre voi pe-acest proroc,
În voi viaţa va săca,
Zădarnic soarta veţi ruga,
Căci scoşi veţi fi atunci din joc
Şi-ţi rămânea fără noroc.**

Mărăşeşti, 10 iulie 1917

(Din volumul Alexei Mateevici, *Versuri,* Editura Serebia, Chişinău, 2017)

Infracţiunea de a fi român
Adrian Păunescu

**A ajuns infracţiune să declari că eşti român,
a ajuns infracţiune s-aparţii de o baladă,
a ajuns infracţiune laptele sorbit la sân,
a ajuns infracţiune ochiul hotărât să vadă.**

**Infractori sunt toţi aceia care cred în neamul lor,
infractori sunt scriitorii limbii eminesciene,
infractori sunt preşedinţii,
când, de-ntregul neam, li-i dor,
infractori sunt cei ce poartă
mioritic plâns în gene.**

**Cine simte dor de mamă, va fi dus la Parlament
şi demis cu voturi multe, ca să se înveţe minte,
şi Imperiul să-şi trimită oştile, aici, urgent,
miachiznacii s-aresteze pe români,
şi din morminte.**

**A ajuns infracţiune, e un fapt penal urât,
să te simţi şi tu acasă, după ani, oriîncotrova,
a ajuns infracţiune să te simţi un om şi-atât,
a ajuns infracţiune baia la Slănic-Moldova.**

**Până când Moldova asta va mai fierbe sfidător?
Daţi-i criză, daţi-i moarte, daţi-i boala găgăuză!
A vorbi de România e un fapt îngrozitor,
a tot invoca Unirea e o crimă fără scuză.**

**Snegur şi-a venit în fire, trebuie exterminat,
asmuţiţi pe el toţi câinii, toţi flămânzii şi tembelii,
că şi grâul, în Moldova, apăsat de-un nou păcat,
suferă de lepră neagră,
ca-de-un fel de alt sangheli,**

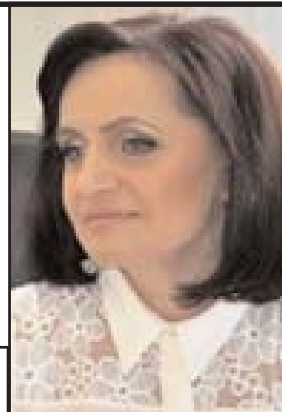
**Şi miroase a trădare şi-a cazaci, la Chişinău,
Europa e departe, România e bolnavă,
omul simplu nu mai crede în nimic, de-atâta rău,
nu e loc în jurul nostru să nu fie o gâlceavă.**

**A ajuns infracţiune dorul de surori şi fraţi.
Codru-i plin de hropotinski, rozători şi alte bestii.
Basarabia-i pe cruce. Trădătorii-s adunaţi.
Ninge roşu, parcă urcă steagul ultimei congestii.**

(Din volumul *Infracţiunea de a fi. Poezii noi de Adrian Păunescu*, Editura Păunescu şi Fundaţia Iubirea, Bucureşti, 1996)

Interviu cu profesorul Victor Juc, directorul Institutului de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al USM

Eugenia TOFAN

Promovez constant principiul institute puternice – universitate puternică. Institutele trebuie să înveţe să beneficieze de priorităţile de care dispune Universitatea, iar Universitatea să beneficieze de potenţialul institutelor.

„Puterea de a fi tu însuţi într-o lume care încearcă în permanenţă să te schimbe este una dintre cele mai mari realizări din viaţa ta” (Ralph Waldo Emerson). Am ales această maximă pentru că este foarte potrivită pentru personalitatea pe care am invitat-o astăzi pentru un interviu.

Este vorba despre Victor Juc, doctor habilitat în ştiinţe politologice, profesor universitar, directorul Institutului de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al Universitatea de Stat a Moldovei, preşedinte al Consiliului directorilor institutelor de cercetare, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Dialogul este motivat şi de faptul că astăzi, 1 februarie 2024, prof. Victor Juc îşi sărbătoreşte ziua de naştere. Iar prin intermediul acestui interviu, vom putea să-i spunem împreună un călduros La Mulţi Ani omului de ştiinţă, celui mai solicitat expert în ştiinţe politologice şi relaţii internaţionale. Îi urmărim prezenţa şi deschiderea necondiţionată în presă, radio/tv, unde este invitat frecvent pentru a explica, pe înţelesul tuturor, procesele social-politice din ţară şi străinătate. Şi asta pentru că munca asiduă şi succesele atinse de profesor atât în cariera ştiinţifică, cât şi sub aspect managerial, au devenit foarte vizibile. Şi-a câştigat acest statut şi pentru că a pus întotdeauna în prim-plan profesionalismul, responsabilitatea, dar şi o voinţă şi capacitate impresionantă de a munci, fapt ce i-a adus şi bucuria recunoaşterii rezultatelor notabile obţinute atât pe plan personal, cât şi pentru institutul pe care îl conduce din anul 2019.

Se consideră un patriot al institutului şi un adept ferm al ideii că un om de ştiinţă trebuie să fie un om de cultură înaltă. Crede cu tărie că oamenii din domeniile cercetării şi inovării au nevoie de certitudine şi stabilitate.

Vă invităm să urmăriţi acest interviu realizat la început de an 2024, un an pe care ni-l dorim cu toţii unul cât mai bun.

Eugenia Tofan: *Stimate Domnule profesor, vă mulţumesc pentru amabilitatea de a accepta acest dialog. Au trecut aproape doi ani de la ultimul interviu pe care l-am realizat cu Dvs. Care sunt preocupările actuale ale profesorului Victor Juc şi ce procese sunt supuse riguroasei sale analize ştiinţifice?*

Victor Juc: Actualmente, subiectele de cercetare ştiinţifică sunt canalizate prioritar pe trei subdomenii ale ştiinţei relaţiilor internaţionale – studii europene, cercetări de securitate şi teorii ale relaţiilor internaţionale.

Studiile europene – pentru a contribui la fundamentarea ştiinţifică a parcursului european al Republicii Moldova, mai ales în contextul actual, de preconizare a demarării negocierilor pe marginea acquis-ului comunitar. Alt obiectiv ţine de realizarea unui proiect, Catedra Jean Monet, împreună cu doamna doctor Liliana Beniuc.

Cercetările de securitate – se urmăreşte acelaşi obiectiv, de a contribui la fundamentarea ştiinţifică a politicilor în domeniu, mai ales în contextul agresiunii Federaţiei Ruse în raport cu Ucraina şi a războiului de tip hibrid împotriva Republicii Moldova. Am participat la elaborarea proiectului strategiei securităţii naţionale şi am depus împreună cu doamna doctor Maria Diacon un proiect similar, Catedra Jean Monet.

Teorii ale relaţiilor internaţionale – reprezintă subiectul interesului meu ştiinţific constant.

E.T.: *Să vorbim un pic de tenacitatea şi disciplina de cercetare în domeniului dvs.*

V.J.: Abordate la modul general, relaţiile internaţionale reprezintă un proces în continuă schimbare şi transformare prin alternanţa perioadelor de cooperare şi de conflict, prin reconfigurarea modelului stabilit de ordine mondială şi redimensionarea arhitecturii de securitate internaţională în contextul schimbărilor structurale de sistem internaţional.

Aceste transformări captivează interesul pentru a le cunoaşte, înţelege şi explica. Este important de a sesiza premisele schimbărilor, iar pentru aceasta este nevoie de a cunoaşte şi, de ce nu, de a intui fenomenele şi procesele în plină formare.

E.T.: *Cum aţi păşit în noul an şi pe ce vă veţi concentra eforturile în anul în curs?*

V.J.: Am intrat în noul an cu speranţă şi încredere că următorii patru ani vor fi mai prietenoşi oamenilor de ştiinţă şi Institutului pe care am onoarea să-l conduc. Am depus un subprogram pentru finanţare instituţională, cu o problemă complexă foarte actuală şi importantă – Securitatea naţională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană. Subprogramul include cinci blocuri de teme, pornind de la structura polidisciplinară a Institutului.

E.T.: *În contextul actual al politicului nostru, cu un război la hotar, cu o situaţie tot mai incertă în aproape toate domeniile, cum se implică ICJPS în soluţionarea multiplelor probleme. Este institutul o verigă necesară statului?*

V.J.: În general, relaţiile dintre institutele de cercetare ştiinţifică şi autorităţile puterii de stat sunt, în cea mai mare măsură, minimale. Universităţile, institutele oferă, la solicitare, anumite soluţii, avize şi analize. Nu este mai puţin adevărat, că solicitările sunt deseori formale. Este de notat că mediul universitar academic nu a devenit un grup de presiune, cu o înaltă autoritate profesională, iar autorităţile se conduc după un alt suport decât cel ştiinţific, adică cel de partid, elaborat de sectorul asociativ, preluat din exterior sau propus de consultaţii din exterior, dar care nu cunosc realitatea din Republica Moldova.

E.T.: *În decembrie 2023 s-au finalizat proiectele de cercetare din cadrul Programului de Stat 2020-2023. Cum au fost cei patru ani pentru dvs şi colegi?*

V.J.: Referitor la programele de stat finalizate în 2023, consider că a fost o iniţiativă duşmănoasă la adresa oamenilor de ştiinţă şi a institutelor academice. Oamenii de ştiinţă s-au confruntat cu subfinanţarea şi incertitudinea, dar, în ultima instanţă, au obţinut rezultate deosebite, apreciate prin medalii şi diplome obţinute la simpozioane, târguri şi expoziţii de peste hotare.

Institutele academice au pierdut personal calificat, şcoli ştiinţifice, proiecte de colaborare internaţională bilaterală şi multilaterală.

E.T.: *Se spune că omul este făuritorul propriului său destin. Aşa este? Cât de argumentată este această asumare, în contextul pe care tocmai l-aţi evocat?*

V.J.: Omul este făuritorul destinului său, dar depinde şi de împrejurări. În condiţiile când împrejurările sunt neprietenoase sau chiar duşmănoase, oamenii caută, dar nu toţi întotdeauna găsesc.

E.T.: *Ca expert în domeniu, ce explicaţie sau argument ştiinţific aveţi vizavi de procesul îndelungat de tranziţie al Republicii Moldova?*

V.J.: Tranziţia în Republica Moldova are loc de la sfârşitul anilor 1980 şi nici o oficialitate nu a declarat că s-ar fi finalizat, după cum s-a produs, spre exemplu, în România, declarată că s-a finalizat în 2004. În Republica Moldova nu a fost elaborat, acceptat şi implementat un proiect de ţară, bazat pe interese naţionale. În plus, elitele politice care s-au succedat la guvernare s-au dovedit a fi de o calitate redusă, confruntându-se cu neprofesionalism şi ghidându-se de partizanat politic de partid.

Am întreaga speranţă că tranziţia se va încheia odată cu aderarea Republicii Moldova la UE.

E.T.: *Prestigiul de care vă bucuraţi este probat de alegerea Dvs. în calitate de director al ICJPS, apoi de preşedinte al Consiliului directorilor institutelor de cercetare, într-o perioadă destul de tulbure pentru ştiinţă, atunci când s-a impus aşa-numita reformă. Care a fost, în 2023, rolul acestui Consiliu şi ce intră astăzi în atribuţiile acestuia?*

V.J.: Consiliul Directorilor Institutelor de Cercetare a fost format pentru a coagula eforturile institutelor din componenţa Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Actualmente, Consiliul rămâne o platformă de discuţie şi schimb de opinii, mai ales că întruneşte institute având patru fondatori diferiţi.

E.T.: *Şi dacă tot am vorbit de o carieră în ascensiune în cercetare şi în organizarea cercetării, ca o încununare a recunoaşterii activităţii dvs, în 2023, aţi fost ales membru corespondent al AŞM. Cum vă simţiţi în noul statut şi ce ar însemna astăzi să fii membru al forului ştiinţific suprem, când acesta nu mai deţine componenta cercetare?*

V.J.: Este o deosebită onoare că am fost ales membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, mă simt foarte bine în acest for ştiinţific suprem, particip cu prelegeri publice, prezint avize la solicitare. Academia de Ştiinţe a Moldovei trebuie să-şi definească filosofia de activitate, bazându-se fie pe membrii Academiei, fie pe institute. În această ordine de idei, se impun modificări normative şi statutare, modificări care vor permite Academiei nu numai să se menţină ca instituţie, dar îi vor asigura şi o relansare instituţională.

E.T.: *Urmărind de ani buni activitatea Dvs., deducem capacitatea excepţională de muncă. Vă urmărim la prelegerile publice pe care le susţineţi în cadrul diferitelor foruri ştiinţifice, fără a veni cu texte scrise. Ce înseamnă această rigoare? Cum reuşiţi să memoraţi atâtea nume, date, cifre, ani, evenimente? Aveţi un secret anume?*

V.J.: Muncesc mult, am o experienţă de peste 30 de ani în cercetare, dispun de cunoştinţe solide. Admit că nu întotdeauna sunt foarte explicit, dar, totodată, reperele în formă de teze scrise sunt binevenite şi importante pentru întreţinerea discursurilor şi conferinţelor.

E.T.: *Despre lucruri bune şi frumoase am vorbit. Acum să vă întreb cu ce probleme se confruntă institutul şi cum găsiţi soluţii? Cât de greu vă este?*

V.J.: Ultimii patru ani (2020-2023), Institutul s-a confruntat cu subfinanţarea, din cauză că un program de stat propus la concurs nu a întrunit, absolut nefondat, punctajul necesar (evaluatorul din România, specialist în IT, a expertizat la solicitarea ANCD proiectul în ştiinţe politice, consacrat analizei capacităţilor de funcţionalitate a instituţiilor puterii de stat, apreciindu-l cu punctaj redus). Aceasta nu este singura deficienţă a aşa-numitei expertizări.

Drept rezultat al subfinanţării, mai mulţi colegi, în special din Centrul de Cercetări Politice şi Relaţii Internaţionale, au plecat de la Institut. A fost foarte greu, dar am rezistat şi mulţumesc tuturor colegilor pentru înţelegere şi bună-credinţă.

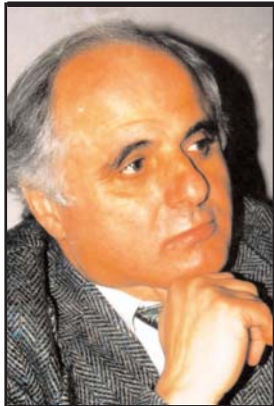
E.T.: *Care sunt „temperaturile” actuale în ştiinţa naţională şi de ce au nevoie oamenii de ştiinţă?*

V.J.: Situaţia actuală, la începutul lui 2024, în domeniile cercetării se dovedeşte ar fi „nelinişte şi aşteptare”. Practic, ne aflăm la un început nou de cale, cu o nouă paradigmă, pentru care (finanţarea instituţională predominantă) am pledat foarte mult, în calitate de director al Institutului şi de preşedinte al Consiliului Directorilor.

→

Podul de reviste

Ion Druţă sau *Povara bunătăţii noastre*

Tudor NEDELCEA

Aproape tabu în perioada antedecembristă, exilul românesc a devenit ulterior subiect de studiu benefic, creaţiile literare, ştiinţifice, tehnice etc. şi creatorii lor intrând de drept în patrimoniul cultural naţional românesc. Personalităţi româneşti marcante au onorat cultura lumii, ele fiind parte întregită a culturii româneşti. La Craiova s-a inaugurat, în premieră naţională, chiar un *Muzeu al Cărţii şi Exilului Românesc*, cuprinzând, mai cu seamă, valorile umaniste (scriitori, istorici, filosofi, pictori, sculptori, actori, regizori, muzicieni), pe când exilul tehnic, ştiinţific încă îşi aşteaptă consacrarea prin recunoaşterea în ţară a valorii lui. Ce s-a întâmplat cu exponatele genialului Henri Coandă este o pată neagră pe obrazul politicii româneşti postdecembriste.

Este de comentat şi un alt aspect: se vorbeşte doar de un exil occidental (Europa, SUA, Canada), uitându-se complet că există un exil românesc şi în Est, în Basarabia şi în spaţiul rusesc. Acad. Mihai Cimpoi vorbea de exilul basarabeanului ca *exil interior,* deosebit de exilul vestic „prin însăşi condiţia de statut ontologic sau geopsihic al exilului: el rămâne în propria ţară, deşi aceasta este în fond colonizată şi supusă unor factori coercitivi sau chiar unui proces de ştergere a identităţii" (Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia,* ediţia a IV-a, reactualizată, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2009, p. 14).

Există şi un „dublu exil", comentează acelaşi exeget, adică „înstrăinarea de mediul românesc şi chiar de cel basarabean", cum este cazul lui Ion Druţă, Ion Ungureanu, Emil Loteanu, stabiliţi la Moscova. „Exilul românesc în cadru rusesc este eminamente un exil imperial, un exil politic, căci exercită asupra celor exilaţi acţiuni coercitive de asimilare totală şi de supunere tendinţelor expansioniste, imperativelor politice, economice sau politico-culturale" (Mihai Cimpoi, *Critice*, vol. II, *Centrul şi marginea,* Craiova, Fundaţia Scrisul românesc, 2002, p. 67). Chiar şi în acest statut socio-politic, „unii au rămas români, românii au revenit la românism şi limba română, ori s-au făcut purtătorii unui dialog identitar strategic român-rus" (cum e cazul lui D. Cantemir, Al. Hâjdeu, B.P. Hasdeu, Leon Donici-Dobronravov, C. Stere), alţii au fost asimilaţi (Antioh Cantemir, Heraskov/Herescu, N. Milescu-Spătaru, Ivan Luppol/Ion Lupu etc.) (*Ibidem,* p. 68), alţii au „rădăcini genealogice româneşti", precum N. Gogol (romanul său, *Suflete moarte,* se inspiră din realităţile basarabene, bunicul valah al prozatorului, poet şi ofiţer, fiind trimis în Siberia de ţarina Ecaterina a II-a) sau celebrul compozitor Serghei Rahmaninov (care se trage din vechea familie domnitoare a Muşatinilor), care migrează în SUA, recunoscându-şi sorgintea românească.

Din acest exil românesc din spaţiul rusesc (sovietic) face parte un celebru scriitor, Ion Druţă, controversat datorită unor opinii cel puţin ciudate: „Demonul contradicţiei şi spiritul dogmatic lucrează adânc în fiinţa druţiană, împingând-o la acţiuni de apostolat, învăluite abil într-un aer creştinesc, dar având o foarte clară ţintă politică" (Mihai Cimpoi, *Critice,* II, p. 109). După cultivarea şi practicarea unui românism autentic, Ion Druţă a promovat (din fericire, pentru o perioadă scurtă), un „moldovenism primitiv", „bântuit de anumite himere, care trădează un *parti pris* moldovenesc, «mioritic», îngust basarabean, care a determinat pactul cu Diavolul agrarian, roşu în esenţă, conservator, localist, românofob şi antiintelectual: este supărat că nu este cunoscut în România, [...] este evaziv în problema denumirii limbii române, intolerant faţă de intelectualii basarabeni care ar fi lăsat de izbelişte «multchinuita mea patrie, Basarabia»" (M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 110).

Dar, să-l despărţim „cu multă prudenţă", cum ne învaţă Mihai Cimpoi, pe Druţă de Druţă, cel stabilit la Moscova din 1969, şi să-i remarcăm şi cealaltă latură a personalităţii sale, a talentului său incontestabil, prin impunerea unor idei-simbol, precum *Casa mare, Clopotniţa, Biserica albă, Doina,* prin intensificarea sentimentului sacrului şi eticului, prin întoarcerea „la sol" şi la „sărbătorile sufletului", a revoluţionării dramaturgiei basarabene, prin poziţionarea sa principială faţă de politica oficială (la Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova din 14-15 octombrie 1965), prin editarea, la sugestia şi conducerea sa, a primei reviste cu caractere latine din Basarabia, *Glasul* (primul număr a apărut în Letonia, cu sprijinul basarabencei Maria Macovei, căsătorită cu editorul Briede, la 15 februarie 1989), a luptei pentru impunerea românismului, în special în perioada gorbacio-vistă. În 1987, scrie despre „marea dramă" a Basarabiei, regimul sovietic mutând „în altă albie însuşi caracterul neamului", ţăranul şi pământul au ajuns „două vase care aproape că nu comunică".

Ion Druţă s-a născut la 3 septembrie 1928, în localitatea Horodişte (transfigurată într-o memorabilă povestire), Soroca. Tatăl său, Pentelei (fiu de răzeşi, zugrav de biserici, era „plin de demnitate, arţăgos şi încăpăţânat"), a participat la Primul Război Mondial, iar la auzul Revoluţiei lui Lenin din 1917, a plecat singur spre casă, de la graniţa Rusiei cu Persia, având doar un „butoiaş cu scrumbie", cum este descris în *Povara bunătăţii noastre.*

Mama, Sofica, provenea dintr-o „familie de ucraineni nimeriţi într-un sat moldovenesc şi moldovenizaţi aproape cu totul", cu „ochi negri, faţă bălaie, încununată de un zâmbet plin de bunătate creştinească, bunătate omenească" (Apud *Mica enciclopedie ilustrată a scriitorilor din R. Moldova,* selecţie de M. Cimpoi, Anatol Vidraşcu, Vlad Zbârciog, Bucureşti/Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2005, p. 291 şi urm.). La izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, Ion Druţă se mută cu familia în satul Ghica Vodă din zona Bălţilor, în 1940 şi 1944 încep deportările românilor în Siberia, dar şi seceta cumplită, situaţie tragică evocată de el. Ultimatul lui Stalin din 28 iunie 1940 este trăit dureros: „Autorităţile române erau obligate să elibereze toţi basarabenii din armată şi iată-l pe Onache Cărăbuş pe podul dintre Iaşi şi Ungheni. Are în spate un grănicer român, în faţă, un grănicer sovietic." La fel de dureros, dar realist, descrie şi seceta: „Secetele s-au ţinut de noi ca o umbră, cea din 1946-1947 a fost cea mai grea şi mai necruţătoare".

→

Domeniile cercetării şi inovării parcurg o perioadă foarte dificilă – subfinanţarea şi incertitudinea au făcut ca tinerii să nu vină în cercetare, oamenii de vârstă medie să plece din sistem şi rămân doar seniorii, dar şi aceştia din urmă discriminaţi prin actuala Metodologie de finanţare instituţională – Hotărârea Guvernului nr. 864/2023.

E.T.: *A trecut un an şi jumătate de când institutele de cercetare au fost puse pe harta unui nou context al cercetării, fiind sub egida Universităţii de Stat din Moldova. Care e spiritul cercetătorilor din institute acum?*

V.J.: Institutele academice se încadrează gradual în cadrul Universităţii de Stat din Moldova. Acestea au venit cu o cultură organizaţională proprie, la Universitate funcţiona altă cultură organizaţională, ne acomodăm reciproc. Promovez constant principiul: institute puternice – Universitate puternică. Institutele trebuie să înveţe să beneficieze de priorităţile de care dispune Universitatea, iar Universitatea să beneficieze de potenţialul institutelor.

E.T.: *Dumneavoastră sunteţi istoric de formaţie, dar realizaţi o carieră de succes în ştiinţele politice şi relaţii internaţionale. Ce loc ocupă acum istoria în viaţa şi activitatea dvs şi cum aţi transformat pasiunea pentru istorie în vocaţie pentru domeniul ştiinţelor politice şi relaţii internaţionale?*

V.J.: În activitatea de cercetare, istoria ocupă un loc important, fiindcă pot opera cu cronologia şi cunoaşterea contextului. Îmi place istoria universală medievală, dar întâietatea revine istoriei contemporane postbelice şi post Război Rece. Acest interes a fost determinant în specializarea în domeniul relaţiilor internaţionale.

E.T.: *Cât de greu sau uşor este să faci cercetări într-un domeniu cu schimbări frecvente şi care sunt riscurile, dacă sunt, mai ales acum, ale cercetării în acest domeniu?*

V.J.: Cercetarea ştiinţifică într-un domeniu cu schimbări frecvente este dificil de realizat şi am explicat prin aplicabilitatea paradigmei lui Th. Kuhn: obiect de studiu – metodologie de cercetare – comunitate de cercetători. Desigur, apar situaţii jenante pentru cercetare şi cercetători, cum ar fi, spre exemplu, că nimeni nu a descris modalitatea în care s-a încheiat Războiul Rece. Însă interesul şi pasiunea pentru un anumit subiect prevalează. Recunosc că mai multe aserţiuni despre care am scris până în declanşarea actului de agresiune din 24 februarie 2022 şi-au pierdut din actualitate, dar au apărut alte subiecte, alte oportunităţi.

E.T.: *Să păstrăm un pic contextul. Un subiect destul de dureros – Ucraina, care e deja de doi ani în război. La ce schimbări să ne aşteptăm?*

V.J.: Războiul declanşat de Federaţia Rusă în Ucraina contribuie la mai multe schimbări ale configuraţiei ordinii mondiale şi arhitecturii de securitate internaţionale. Lapidar, voi sublinia că va continua escaladarea relaţiilor internaţionale, declanşarea războaielor subregionale, cursa înarmărilor în scopul descurajării. Principiul „vrei pace, pregăteşte-te de război" revine pe prim-plan în agenda de securitate, dar cu precizarea că pregătirea are drept obiective descurajarea şi apărarea.

E.T.: *Realizam un interviu cu Dvs. imediat după ce, la 23 iunie 2022, Republica Moldova a primit statutul de ţară candidat pentru aderare la Uniunea Europeană. La 14 decembrie 2023, Republicii Moldova i se acordă dreptul de a deschide negocierile de aderare la UE. Un calendar foarte ambiţios şi progres neaşteptat. Cât de greu va fi pentru Republica Moldova?*

V.J.: Sunt promotor ferm al aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană şi apreciez demararea negocierilor pe marginea capitolelor acquis-ului comunitar. Va fi, bineînţeles, foarte greu pentru Republica Moldova, dar nu imposibil. Constant am promovat ideea că integrarea europeană, dar şi integrarea euroatlantică (aceasta din urmă nu se află, actualmente, pe agenda zilei), reprezintă componente ale interesului naţional, locul Republicii Moldova şi al poporului său este în familia unită europeană şi euroatlantică.

E.T.: *Domnule profesor, vă mulţumim pentru că am reuşit să deschidem anul ştiinţific 2024 realizând acest interviu cu Dumneavoastră, având şi calitatea de preşedinte al Consiliului directorilor institutelor de cercetare. Vă mulţumim pentru timpul acordat şi deschiderea de a oferi publicului larg informaţii despre pulsul în cercetarea autohtonă. Şi, încă odată, La Mulţi Ani!*

V.J.: Vă mulţumesc şi eu.

În 1945, urmează cursuri de tractorişti, în 1946 cursuri de silvicultură, în 1947 este secretar la Sovietul sătesc din Ghica Vodă. Începând cu 1944, apoi în 1948, C.C. al PCUS impun noile lor reguli cu privire la „literatura sovietică moldovenească". La îndemnul lui Stalin de a nimici clasa chiaburească, începe, precum şi în România, colectivizarea agriculturii, „un tămbălău demonic, ce se voia declarat drept un început de înflorire totală", cum notează el, urmând şi alte poveri: instituirea cotelor, reîmpărţirea administrativă, planuri cincinale grandioase greu realizabile, dar a doua lovitură „avea s-o suporte bruma de intelectuali, mai ales oamenii de cultură, ei fiind cei mai sensibili la surparea tradiţiilor şi moralei".

În 1951 debutează revuistic în publicaţia *Octombrie,* cu povestirea *Problema vieţii,* iar editorial în 1952 cu volumul de nuvele *La noi în sat* („Sincer vorbind, mă prinde şi acum jalea când mă gândesc la anii aceia. Aveam ce scrie, dar nu aveam unde."), urmat de alt volum de nuvele, *Poveste de dragoste* (1954), romanul *Frunze de dor* (1955), tradus în 1958 în limba rusă, bine primit de criticii literaturii sovietice („Povestirile lui Druţă constituie un mare succes al literaturii moldoveneşti şi, aş zice, un mare succes al literaturii sovietice", D. Naghisin), dar contestat de cei români (G. Maniuc: „lipsesc momentele socialiste", „caracterul pozitiv al noului").

În 1957, absolvă cursurile superioare de literatură de la Moscova, stabilindu-se în Capitala URSS („Nu ştiu nici eu că cei doi ani [...] de facultate se vor transforma în douăzeci, iar ceea ce vine după douăzeci nu se mai socoate, numindu-se destin, iar destinul, după cum bine se ştie, rămâne destin."). Alte titluri: *Casa mare* (piesă montată în 1961 la Teatrul Naţional din Chişinău, cu mare succes), *Cenuşica* (povestiri pentru copii, 1962), *Povara bunăstării noastre* (prima parte în 1963), *Povestea furnicii* (pentru copii, 1963), *Piept la piept* (nuvele, 1964), *Doina* (dramă, 1968), eseul *Eminescu, poet naţional* (1970), *Mozart la sfârşitul verii* (nuvele, 1970), *Păsările tinereţii noastre* (dramă, 1971), *Bobocel pentru copii* (1972), *Clopotniţa* (roman, 1972, iniţial purta titlul *Horia*), *Frumos şi sfânt* (dramă, 1974, jucată la Moscova, Iaşi, Craiova, Paris etc.), *Întoarcerea ţărânii în pământ* (nuvele, 1974), *Horodişte* (nuvelă autobiografică, 1975), *Câmpul sufletului* (proză, 1977), *De la verde până la verde* (1982), *Biserica albă* (1983), *Doruri* (pentru copii, 1983), *Ora jertfirii* (eseu despre Eminescu, Cehov etc., 1998), *Apostolul Pavel* (epopee creştină, 1999), *Harul Domnului* (dramă, 2001), *Pomul de la răscruce* (2003), *Merele, harbujii şi albinele* (2005), *Vatra blajinilor* (2007), *Maria Cantemir, ultima dragoste a lui Petru cel Mare* (2008), *Îngerul supravieţuirii. Mărturii şi spovedanii* (2011) etc., multe volume fiind publicate în diverse edituri şi colecţii.

Despre opera sa au scris: M. Cimpoi, V. Coroban, A. Gavrilov, M. Dolgan, N. Corbu, N. Ciocanu, Mircea Popa, Val Condurache, Fl. Manolescu, Valeriu Cristea, D. Micu, I. Simuţ, Marian Popa, Victor Parhon, Gr. Chiper, V. Leviţchi, Th Codreanu, D. Apetri, A. Goldiş etc.

Şi cărţile îşi au soarta lor. Nuvela *Ultima lună de toamnă* este ecranizată la Moscova, distinsă cu Crucea de Sud la Festivalul Internaţional de Film de la Mar-del-Plata (Argentina), film interzis în URSS şi criticat dur de Ivan Bodiul, prim-secretar al CC al PC al Moldovei, dar primeşte, în 1967, Premiul de Stat al RSS Moldoveneşti. Acelaşi politruc solicită, în 1971, neacordarea vreunui premiu pentru romanul *Povara bunăstării noastre,* întrucât „denaturează tabloul transformărilor socialiste în satul moldovenesc", este compătimit un ofiţer român şi „nu se face o distincţie între armata sovietică şi armata fascistă a lui Antonescu", la care I. Druţă reacţionează dur, argumentând cu experienţa sa de secretar al sovietului sătesc când a fost nevoit să elibereze certificate de deces pentru „aproape un sfert din consătenii mei şi preceptele morale ale strămoşilor nu-mi permit să trec pe lângă mormintele acestea".

Alte premii: Premiul I la un concurs unional pentru piesa *Păsările tinereţii noastre;* în octombrie 1988 este sărbătorit la Chişinău sub forma unui festival „Ion Druţă şi teatrul contemporan", cu participare internaţională, prilej de a i se decerna Premiul „M. Eminescu" al Societăţii Bibliofile din R. Moldova; Premiul „V. Alecsandri" al Uniunii oamenilor de teatru; i se conferă, tot în 1968, titlul de Scriitor al poporului din RSS Moldovenească şi este decorat cu Ordinul „Lenin" etc.

În 1987 este ales preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi deputat al poporului din URSS în 1989, participând la sesiunea Sovietului Suprem al Moldovei, din 31 august 1989, care proclamă oficializarea limbii române şi revenirea la grafia latină. Este ales membru de onoare al Academiei Române (13 noiembrie 1990, deşi nu şi-a ridicat însemnele academice), odată cu Grigore Vieru, membru titular al Academiei de Ştiinţe din R. Moldova.

Opera sa a fost tradusă în numeroase limbi: rusă, franceză, germană, spaniolă, engleză, japoneză, polonă, ucraineană, bulgară, kazahă, gruzină, letonă, maghiară, lituaniană, cehă, slovacă, armeană, uzbecă, azeră etc. În 1968 scrie în prefaţa volumului de versuri *Numele tău* de Grigore Vieru: „Versurile lui vin fierbinţi, palpitând până la ultima virgulă, vin să strecoare în sufletul cititorului un fior de dragoste şi sfinţire pentru pământul natal".

Se stinge din viaţă la Moscova, pe 28 septembrie 2023, la 95 de ani, fiind înmormântat, conform voinţei sale, la Soroca, într-o livadă de pomi care să înflorească odată cu literatura română.

Un gest înălţător merită evidenţiat: toate premiile şi unele onorarii primite în timpul vieţii au fost donate spre a se construi în localitatea sa natală, Soroca, monumentul Poetului Anonim şi restaurarea bisericii (Biserica Albă).

Eminescu şi Basarabia este un subiect mult discutat, pe bună dreptate, întrucât şi pentru autorul *Luceafărului,* Basarabia este pământ românesc, demonstrând în diverse studii şi articole, dar mai cu seamă în studiul ştiinţific *Basarabia,* cu capitolele: *Numele şi întinderea ei, Veacul al cinsprezecelea, Veacul al şaisprezecelea, Veacul al şaptesprezecelea, Veacul al optsprezecelea, Veacul al nouăsprezecelea, Izvoare* (publicat în *Timpul*, nr. 49, 3 mart. 1878 – nr. 58, 14 mart. 1878) că basarabenii sunt români şi *punctum.*

De altfel, pentru românii basarabeni şi bucovineni, Eminescu şi Ştefan cel Mare şi Sfânt erau/sunt icoane vii, lumini călăuzitoare în destinul lor tragic. Cărţile Eminescului erau ascunse în spatele icoanei casei. Eminescu era cenzurat în totalitate în perioada stalinistă (precum şi în România, cei mai cenzuraţi fiind Eminescu şi N. Iorga), ulterior poezia eminesciană şi, parţial, publicistica sa fiind citită cu mare precauţie. Însuşi urmaşul său, Grigore Vieru, povestea că citea poeziile eminesciene prin crăpătura unei bănci, de frica unei eventuale confiscări a cărţii şi trimiterii familiei în „Siberiile de gheaţă", aşa cum excelent a relatat regretatul mare scriitor şi patriot român Nicolae Dabija în remarcabilul său roman *Tema pentru acasă,* cu un succes de critică şi public cititor binemeritat. Nu întâmplător, cel mai mare eminescolog (exeget, editor, fondator şi organizator al Congresului Mondial al Eminescologilor) este basarabeanul Mihai Cimpoi.

Ion Druţă scrie în 1970 un eseu intitulat sugestiv *Eminescu, poet naţional* (vezi Ion Druţă, *Scrieri,* vol. 4, ediţie îngrijită, cu acordul autorului, de V. Guţu şi E. Lungu, Editura Hyperion, Chişinău, 1990, p. 419-427, redactor T. Chiriac). După o scurtă prolegomenă, în care descrie „patima" basarabeanului pentru „muzicalitatea şi frumuseţea limbii materne", despre valenţele poetului anonim de a se „întoarce înapoi în iarba poporului", despre necesitatea apariţiei de „mari poeţi" în „vatra acelei culturi", deasupra tuturor „domneşte unul, numai unul, care se cheamă poet naţional", iar ceilalţi îşi fac „rând în urma lui"; trece apoi la caracterizarea epitetului „naţional": „Împreună cu măreaţa şi strălucitoarea lor operă, poeţii naţionali ne aduc şi o sumedenie de legende, taine, rânduri nedescifrate, şoapte nedesluşite".

Ce înseamnă poet naţional în a doua jumătate a secolului 19, se întreabă Ion Druţă şi-şi răspunde: în primul rând popularitatea operei în sine şi a creatorului ei, popularitatea poeţilor naţionali fiind comparată cu „ploaia ceea de început de primăvară ce coboară până în adâncuri, găseşte fiece sămânţă şi o îndeamnă să spargă cu colţul său firav scoarţa întunericului, pentru a răzbate la soare şi lumină". (Recunoaştem din capul locului stilul lui Ion Druţă, de o rară simplitate şi de o profundă semnificaţie.)

Apoi, trece direct la creaţia eminesciană, „de-o muzicalitate, de-o frumuseţe copleşitoare", multe versuri devenind cântece populare, în care „mulţime de oameni simpli", chiar dacă n-au frunzărit vreo carte scrisă de Eminescu, „poartă în suflet versuri de-ale lui", prinse „din vânt, cum se prind ele deseori în lume". Omul simplu nu ştie exact ale cui sunt versurile pe care le poartă cu sine „o lungă viaţă de om"; le poartă că sunt „vorbe frumoase" de care nu se dezice pentru că „sunt ale sale, sunt roade ale sufletului său". „Pesemne, asta se şi cheamă *poet naţional*", încheie Ion Druţă prima parte a eseului *Eminescu, poet naţional.*

Poeţii naţionali sunt responsabili şi de formarea limbii literare, pentru că „până la venirea marilor poeţi, limbile naţionale, în marea lor majoritate, nu au fost decât o masă enormă, crudă şi neorganizată", ei, marii poeţi, având darul şi obligaţia de a face „ordine în această bogăţie spirituală a poporului, în această minune care se cheamă limbă". Cu alte cuvinte, „poeţii naţionali sunt cei ce stau în capul mesei la sărbătoarea acelei înrudiri sufleteşti", care este limba („o împletitură de cărări tainice, unde-şi dau întâlnire cei legaţi printr-o anumită înrudire sufletească"). Asemenea lui Puşkin în limba rusă, „Eminescu a dat o viaţă nouă întregii noastre limbi, a băgat-o în luptele cele mai crâncene şi izbânzile pe care le-a repurtat această armată sub cârmuirea lui rămân a fi cele mai mari izbânzi ale noastre". Şi încheie stereotipic şi acest capitol, dar cu tâlc: „Pesemne, asta o şi fi însemnat *poet naţional*".

Biografia „bietului nostru Eminescu" este plină de suferinţe, de „nesfârşite strădanii" de a se realiza social, profesional, dar el a aşezat poezia înaintea tuturor de „dragul acelui vers plin de suferinţe, care mai apoi urma să îmbrace haina unei nemuriri". „Pesemne, asta s-o şi fi numind *poet naţional.*"

Tehnic vorbind, „versul eminescian este foarte apropiat de versul popular", asemenea versului lui Vasile Alecsandri, fiecare găsind formula „cum să transplanteze acea floare mândră şi rară de pe ogoarele poporului pe-o foaie albă de hârtie în aşa fel ca ea să nu se ofilească, ci, dimpotrivă, să prindă viaţă, nu din primăvară până în toamnă, ci din secol în secol", *Mioriţa* lui Alecsandri şi *Luceafărul* lui Eminescu fiind două cetăţi, catedrale, de fapt, „singurele noastre bogăţii spirituale ce rezistă în timp ca şi piramidele egiptene". „Pesemne, pentru asta au şi fost ei numiţi *poeţi naţionali*", încheie Ion Druţă şi acest capitol.

Alt aspect al specificităţii poeţilor naţionali priveşte intraductibilitatea în alte limbi, pentru că, „exprimând sufletul unui neam în toată plinătatea lui, cu toate ascunzişurile sale, opera poeţilor naţionali e bazată pe o lume intimă de asociaţii, cunoscută şi existentă numai şi numai în sânul acelui popor". „Pesemne, asta o şi fi fiind taina *poeţilor naţionali.*"

Marii poeţi au avut o viaţă tristă, chiar tragică, pentru că ei „poartă pecetea neamului din care s-au ridicat" şi repetă acelaşi destin. „Bucuriile lor rămân a fi bucuriile noastre, precum durerile lor au rămas pururea cu noi"; în cazul morţii lui Eminescu în plină vară, „sufletul neamului nostru se va cutremura de căldurile din miez de vară, călduri ce-au venit să întunece mintea marelui nostru poet". „Pesemne, asta ne şi doare atunci când zicem *poet naţional.*"

→

Podul de reviste

Poemele lui Victor Teleucă şi postumitatea lor anevoioasă

Dumitru GABURA

La sfârşitul anilor '80, la finele perioadei sovietice, Victor Teleucă, poet cu har, a scris şi a publicat în săptămânalul *Literatura şi Arta* o serie de poeme de anvergură, dedicate românităţii în devenirile ei în timp. E vorba de *Răsărit de Luceafăr,* 1988 (apărut în volum în 2010, consacrat lui M. Eminescu); *Mollis Davia,* 1989-1990 (în volum, 2012, dedicat „moldovenităţii" româneşti); eseul *Car frumos cu patru boi,* 1991 (în volum, 2010, consacrat limbii române). Tema o continuă şi poemul-libret *Decebal,* scris în 2000 şi apărut în volum în 2003.

Aceste poeme fac parte integrantă din procesul spiritual larg al renaşterii naţionale a basarabenilor din aceşti ani. Din păcate însă, din momentul publicării şi până în prezent, ele au rămas pe dinafara comentariilor literare, deşi, evident, constituie dovada unei empatii profunde cu aspiraţiile de epocă de regăsire a altor rădăcini fondatoare şi a altor axe de sprijin decât cele impuse de ideologia comunistă. Mai mult, operele menţionate sunt mărturia elocventă a unui scriitor cu ţintă lungă, pentru el, condeierul introvertit şi reflexiv, masa de scris fiind singura şi autentica tribună de manifestare. Acestea fiind spuse, credem că acuzaţiile ulterioare ale unor colegi de breaslă că poetul a fost „insensibil" la mişcările de masă de renaştere naţională din anii 1987-1991 sunt o pură diversiune. *Răsărit de Luceafăr, Mollis Davia, Car frumos cu patru boi, Decebal* sunt proba de aur care confirmă faptul că Victor Teleucă este în epocă în avangarda suflului de renaştere spirituală a poporului Basarabiei.

„Nu cumva tocmai acest fapt a deranjat?", se întreba criticul de la Huşi, Th. Codreanu, în prefaţa poemului *Mollis Davia* (Ed. Universul, Chişinău, p. 72).

O analiză comparativă a procesului literar de la est de Prut din anii 1988-1991, prin consultarea biobibliografiilor scriitorilor din acea perioadă, ne convinge că autorii basarabeni, mai ales cei vocali în efortul de discreditare a lui Victor Teleucă, nu au în palmares lucrări literare în adevăratul sens al cuvântului. Se pare că majoritatea aşteptau să vadă cum se va termina procesul de destrămare a URSS. În amintirea contemporanilor era proaspăt exemplul lui Nicolae Ţurcanu, care a încasat ani grei de gulag pentru o poezie dedicată României (*Salutare României*). Nemaivorbind de destinul poetului Nicolai Costenco, cel care a îndurat îngheţul veşnic al Siberiei şi gulag-ul timp de 15 ani. „Vina" acestuia, susţine istoricul Mihai Taşcă, a constat în faptul că „s-a opus rusificării limbii române şi a argumentat aceasta în alocuţiunea sa din primăvara anului 1941 la întâlnirea intelectualilor cu Nikita Hruşciov, prim-secretar al CC al PC (bolşevic) din RSS Ucraineană, cuvântarea fiindu-i întreruptă de câteva ori (de tovarăşii Caţ şi Forş) şi de către N. Hruşciov personal" (Mihai Taşcă, *Scriitorul care s-a opus rusificării,* htt://adevărul.ro. Fotoarhivele comunismului. Nicolai Costenco, 26.09.2013). Cu această ocazie, menţionăm că perindarea unor autori pe la tribunele mitingurilor din 1987-1991 şi mai apoi etalarea zgomotoasă a unor pretinse funcţii „revoluţionare" de „protagonişti ai evenimentelor de la Uniunea Scriitorilor din Moldova" şi de „membri în Biroul Executiv ai Frontului Popular din Moldova" nu constituie şi nu înlocuiesc o lucrare literară, cum încearcă azi să ne prezinte situaţia unii scriitori în publicaţiile lor din Wikipedia şi mass-media. O *lucrare literară* este, totuşi, un act de curaj ce ţine de un curaj fundamental. Dovadă sunt şi cercetările istoricului român Constantin Corneanu, specialist în geopolitică, preşedinte al Consiliului Director de Studii Geopolitice şi Strategice „Gheorghe I. Brătianu", din care reiese că referitor la fronturile populare realitatea era un pic alta. Sunt mari îndoieli că în aceşti ani a învins energia maselor populare. Deşi deşteptarea generală a populaţiei, nemaivăzută vreodată pe teritoriul Moldovei de la Est de Prut, e de necontestat, dacă lucrurile ar fi ţinut doar de voinţa poporului, sunt convins, nu ne-am fi pomenit peste noapte în CSI. Mobilul interior secret al devenirilor istorice de la sfârşitul anilor '80 – începutul anilor '90 o descoperim în lucrarea lui Constantin Corneanu *Operaţiunea Golgota, despre planul secret al KGB de dezmembrare controlată a URSS.* În titlu avem şi decodificarea acestei lucrări. Argumentele autorului ne spun multe, atât privitor la importanţa exclusivă a scrierilor lui V. Teleucă din aceşti ani, cât şi la tot ce ţine de evoluţia Republicii Moldova de mai departe.

În tăcerea creatoare cvasigenerală a tribunilor – călători neobosiţi între Moscova şi Chişinău, doar Victor Teleucă a avut îndrăzneala de a scrie şi a publica cele patru poeme importante pentru creaţia sa, dar şi pentru întregul proces literar din perioada renaşterii naţionale. Ulterior, poetul nu a fost editat timp de 12 ani. Motivul, ca şi în cazul lui N. Ţurcanu şi N. Costenco, este, fără îndoială, acelaşi – rezonanţa profund românească a operei sale în contextul înţărcuirii strânse a Republicii Moldova în lagărul CSI.

O referinţă caldă la lucrările literare ale poetului Victor Teleucă scrise şi publicate în perioada 1988-1991, dar şi cele apărute postum, o făcea Grigore Vieru la lansarea volumului *Improvizaţia nisipului:* „Victor Teleucă a avut curajul să publice versuri pentru care a pătimit. Atâtea lucruri a publicat! El a fost un disident. Poate unicul scriitor. Vreau să-i văd pe acei care-l învinuiesc şi-i aduc acuze. Unde sunt romanele lor? Un roman de sertar, unde e el? Unde e o nuvelă de sertar? Nu am văzut-o. Unde e o piesă de sertar? Nu am văzut-o. Unde este un eseu? Nu l-am văzut. Le-am văzut la V. Teleucă. Încă nu i-am citit cartea. Dar am citit eseul zguduitor *Car frumos cu patru boi*, dedicat limbii române. Iată un poet care nu s-a bătut cu pumnul în piept, dar a lucrat în tăcere la masa lui de scris" (*Victor Teleucă – un heraclitean transmodern,* Editura Universul, 2010, p. 143).

Putea oare Victor Teleucă să se afirme cu zestrea literară menţionată, în timp ce Republica Moldova era integrată în alt proiect de configuraţie social-politică, teritorială şi ideologică, numit CSI? În eseurile sale el menţiona că o carte se scrie într-un context concret, când e cerută de timp şi, dacă intervalul de timp e depăşit, ea nu mai e actuală. Poetul s-a pomenit în aceeaşi situaţie ca în 1982, când a fost acuzat de grave greşeli ideologice cu prea bine cunoscutele consecinţe. În tumultul evenimentelor de deşteptare naţională, el a urmat sincer chemarea timpului, necunoscând faptul că cineva deturnase deja cursul firesc al Basarabiei de reunire cu Patria-Mamă. Aveţi în memorie o ilustrare a celor afirmate în cazul suprimării imnului *Deşteaptă-te, române! Deşteaptă-te române!* a fost înlăturat printr-o decizie a parlamentului. Poemele lui V. Teleucă dedicate lui Eminescu, limbii române, „moldovenităţii" româneşti, lui Decebal au fost, pur şi simplu, ignorate prin needitare, iar poetul condamnat la moarte civilă prin discreditări zvonistice şi minimalizare a valorii scrierilor sale.

Faptul că Victor Teleucă a fost persecutat de CC PCM cu concursul a şapte(!) scriitori, care au făcut un denunţ către Solominţev, preşedinte al controlului norodnic al URSS, şi învinuit de naţionalism, apoi demis în 1983 (*Destin românesc*, 2011, nr. 3, p. 144-155), este dăvada că el se încadrase în procesul de renaştere naţională cu mult înainte decât cel iniţiat în 1988 de serviciile URSS-ului (vezi *Operaţiunea Golgota*). În istoria Uniunii Sovietice avea loc să urmeze „Complotul de fum". Definiţia îi aparţine lui Constantin Corneanu. Să înţelegem corect, cele spuse nu se referă la populaţia sinceră care îşi dorea o schimbare, ci la factorii decidenţi care au controlat includerea Republicii Moldova în CSI.

Tot Grigore Vieru specifică în scrierile sale că V. Teleucă este primul poet din generaţia şaizecistă care a dedicat un poem limbii noastre, chiar dacă atunci se referea la limba moldovenească (1959), iar poemului *Descălecare* (1959), pentru o referinţă clară la România, i s-a refuzat publicarea: „Victor Teleucă a fost nu numai un mare scriitor, ci şi un mare bărbat. El a fost primul nu numai din generaţia noastră, ci primul scriitor basarabean postbelic căruia i s-a tăiat o carte. El nu s-a bătut niciodată cu pumnul în piept. Nimeni nu ştie. V. Teleucă a avut o carte spintecată după ce a apărut tirajul întreg pentru poemul intitulat *Ciocârlii basarabene.* V. Teleucă a scris primul poem dedicat limbii române de o frumuseţe rară. Da, poemul în prima variantă, se numea *Limba moldovenească.* Pentru că nimeni, nici chiar eroii de azi care au apărut ca ciupercile după ploaie, care ştiţi foarte bine, tăceau chitic, n-au avut atunci nimic.

→

„O altă taină a acestor mari poeţi este capacitatea operei lor de-a renaşte, ritmic şi categoric, din vreme în vreme", precum fluxul şi refluxul. Eminescu, ca poet naţional, deşi n-a publicat mult, „a adus cele mai mari venituri în practica editorială din România"; la Chişinău s-a jucat o piesă privind viaţa lui Eminescu, „singurul spectacol ce s-a jucat zece ani cu sala arhiplină", mărturiseşte Ion Druţă în deplină cunoştinţă de cauză. Îl sărbătorim pe Eminescu de două ori pe an, cum zicea Constantin Noica, sărbătorire care are semnificaţia „unui hotar al existenţei, un hotar al conştiinţei noastre, şi ori de câte ori l-am trece, dincolo de acel hotar ajungem mai senini, mai înţelepţi, mai rezistenţi". „Pesemne, asta o şi fi însemnând *poet naţional.*"

Pe Ion Druţă l-a impresionat, pe lângă genialitatea creaţiei eminesciene, suferinţa Poetului, astfel încât, „ori de câte ori aş trece pe lângă monumentul lui din parcul chişinăuian, ori de câte ori aş zări pe-o foaie curată chipul unui bărbat frumos, cu fruntea naltă, dreapta mi se smulge singură din loc şi, fără ştirea mea, caută să urce spre fruntea lui, pentru a-i uşura suferinţele. Degeaba însă. Cu durerea cea mare s-a stins, cu durerea cea mare va fi veşnic printre noi." Aşadar, „pesemne, asta o şi fi însemnând nemurirea *poeţilor naţionali*".

În sfârşit, în ultimul capitolaş, Ion Druţă ridică problema postumităţii şi universalităţii operei, a pământenirii creatorilor, căci „dincolo de naţionalitate, suntem cu toţii pământeni, suntem membrii unei singure familii", fiecare venind la „masa rotundă a viitorului" cu ce are mai de preţ: „Noi îl vom lua pe badea Mihai. Vom lua truda şi cinstea, şi suferinţele lui. Altminteri zicând, Eminescu este *poetul nostru naţional.*"

Deşi mic ca întindere, eseul lui Ion Druţă, *Eminescu, poet naţional,* scris simplu, pe înţelesul tuturor, fără forţarea neologismelor, musteşte de idei pertinente, obiective şi actuale. Acest eseu este mărturisirea de credinţă a autorului *Toiagului păstoriei* faţă de limba şi cultura română, de marile valori care întregesc tezaurul uman mondial. Acest eseu trebuie să figureze în bibliografia eminesciană, iar autorul ei, Ion Druţă, alături de mari eminescologi: Titu Maiorescu, G. Ibrăileanu, N. Iorga, G. Călinescu, T. Arghezi, D. Popovici, D. Caracostea, Mircea Eliade, Tudor Vianu, Perpessicius, Edgar Papu, C. Noica, Amita Bhose, Rosa del Conte, D. Vatamaniuc, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, M. Cimpoi, E. Simion, Th. Codreanu, N. Georgescu, Gh. Bulgăr, A.D. Rachieru etc.

De vorbă cu Raia Rogac

Pavel POPA

Rostul vieţii noastre depinde de noi înşine, dar şi de modelatorii destinului nostru…

Raia Rogac, născută la 16 ianuarie anul 1954 în satul Pelinia, raionul Drochia, Republica Moldova. Licenţiată a Universităţii de Stat din Moldova, Facultatea de Filologie, cu Specializare în Jurnalistică.

Activitate: redactor la Radio şi Televiziune (actualităţi); redactor, redactor superior la Agenţia de Stat Moldova-Press; redactor-şef la revista specializată *BOPI* şi redactor-coordonator la revista *Intellectus* în cadrul Agenţiei de Stat pentru Protecţia Proprietăţii Intelectuale, şef oficiu de presă la Biblioteca Municipală B.P. Hasdeu; colaborator literar la revista *Moldova.* Stagiu de trei luni la Agerpres, Bucureşti.

Membru al Uniunii Jurnaliştilor din Moldova şi al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România. Cetăţean de Onoare al satului Pelinia. Laureată a Premiului Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Colaborări: reviste şi ziare din Republica Moldova şi România – *Limba Română, Bibliopolis, Realităţi culturale, Glasul Naţiunii, Literatura şi Arta, Glasul, Făclia, Timpul, Florile Dalbe, Accente, Biblioteca Bucureştilor, Clipa* de la Bucureşti, *Revista Română* de la Iaşi, *Vatra veche* de la Târgu-Mureş, *Mişcarea Literară* de la Bistriţa-Năsăud, *Curtea de la Argeş* din localitatea cu acelaşi nume, *Lumină lină* din SUA ş.a.

Volume publicate: *Convorbiri de suflet* (2004); *Neamul Colibaba. Dialoguri de familie* (2005); *Cu dragoste, fidelitate şi dăruire* (2006); *Tentaţia metaforei* (grup de autori, 2007); *Pelinia – nume de legendă,* monografie (2009), Premiu la Salonul de Carte de la Biblioteca Naţională a Moldovei, ediţia 2010; *Punţi de suflet* (2010); *Punţi de suflet* (2011), Premiul „Cea mai bună carte a anului”, Publicistică, Salonul de Carte de la Biblioteca Naţională a Moldovei, ediţia 2011; *Biblioteca „Onisifor Ghibu” două decenii de istorie,* în colaborare cu Ion Constantin, monografie (2012), Diplomă de Excelenţă a Academiei de Ştiinţe din Moldova; *Alte punţi de suflet* (2014); *Taina mărturisirilor* (2015), Diplomă de Merit a Salonului de Carte din Galaţi; *Biblioteca între lecturi şi evenimente. Cronici, eseuri, interviuri, consemnări* (2018), locul II, Asociaţia Bibliotecarilor din Moldova; *Zidari întru veşnicirea Neamului. Convorbiri, recenzii, eseuri* (2020 şi 2023), Diplomă de Excelenţă a Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni.

Cărţile au fost lansate la Salonul de Carte de la Biblioteca Naţională, la Târgul „Gaudeamus” şi Librăria *Mihail Sadoveanu* din Bucureşti, la Salonul de Carte din Galaţi, la Clubul Iubitorilor de Cultură de la Curtea de Argeş, la Festivalul Internaţional de Carte Bookfest din Chişinău, la filialele Bibliotecii Municipale *B.P. Hasdeu*, în special la Biblioteca Centrală *Liviu Rebreanu*, Biblioteca Judeţeană Argeş *Dinicu Golescu* din Piteşti şi la Centrul de Cultură şi Arte *George Topîrceanu* din Curtea de Argeş.

Pavel POPA: *Ce mai face Raia Rogac?*

Raia ROGAC: Muncește ca un rob, e aprecierea altora despre mine. Părerea mea este că muncesc mult, dar cu plăcere. Şi acum să dezvălui un secret, ştiut de mulţi, practicat de puţini. Atunci când munceşti cu plăcere, nu oboseşti, însă este şi aici o condiţie: să placă ceea ce faci, mai întâi celor din jur sau celor care aşteaptă produsul muncii, fie intelectual sau fizic, apoi şi ţie să-ţi placă. Dintr-o parte se vede mai bine calitatea. Să-ţi faci munca aşa ca să nu „fie cum o fi”, vorba unui interlocutor de-al meu, sculptor şi pedagog.

P.P.: *Ştim că un concept de viaţă îmbrăţişează o mare varietate de semnificaţii. Deşi au fost propuse multe definiţii, nu există o descriere completă despre ce înseamnă viaţa. Ce ar însemna şi care ar fi definiţia vieţii Raiei Rogac?*

R.R.: Ar însemna ca viaţa Raiei Rogac să lase urme după încheierea călătoriei pe acest pământ. Cu cât pasul, voinţa şi dorinţa vor fi mai puternice, cu atât şi urmele vor fi mai profunde. Definiţia ar fi *rostul şi munca.* Viaţa este cea mai mare minune. Acest lucru ar trebui să-l conştientizăm chiar de la primii paşi când mergem desculţi prin iarba care ne mângâie picioarele. Cu părere de rău, lucrul aceasta se întâmplă cu mult mai târziu, pentru unii chiar foarte târziu.

P.P.: *Noi, românii basarabeni, asemenea tuturor conaţionalilor noştri de pretutindeni, preţuim nespus de mult baştina şi ne reîntoarcem cu toate ocaziile la ea, chiar şi atunci când nu mai avem pe nimeni dintre cei apropiaţi. Care vă sunt amintirile despre baştina de unde v-aţi luat zborul în lumea mare?*

R.R.: Satul meu de baştină are un nume amar, dar dulce în amintiri. Se numeşte Pelinia şi se află la nordul R. Moldova, a fost în judeţul Bălţi, apoi Râşcani şi acum în Drochia. I-am construit un monument durabil: în cuvinte. Am scris, după muncă asiduă, cercetări în mai multe arhive din România şi Chişinău, monografia intitulată *Pelinia – nume de legendă,* premiată la Salonul de Carte de la Biblioteca Naţională, ediţia 2010. Cel mai bine e însă să prezint un fragment din Prefaţa „Pelinia – un capitol din marea cronică a Neamului”, semnată de cercetătorul, scriitorul, documentaristul Iurie Colesnic: „Acest volum mai conţine o noutate pe care n-am întâlnit-o în alte istorii ale localităţilor şi care, cred, este un exemplu bun de urmat pentru ca istoriile satelor noastre să nu se asemene mai mult cu nişte dări de seamă, cu nişte rapoarte statistice, ca în ele să fie prezentă componenta umanistă sau, mai bine zis, umană, adică omul care, în fond, reprezintă subiectul acestei cărţi, viaţa lui pe parcursul anilor, trecerea lui prin epoci şi schimbări sociale, prin revoluţii şi războaie, prin deportări şi foamete. Raia Rogac, publicistă cunoscută în Moldova, a realizat o serie de interviuri, care constituie materialul viu al cărţii, secţiunea ei de aur, fiindcă din paginile respective vorbeşte însuşi contemporanul nostru.

→

El a scos primul poem dedicat limbii, după aceea am venit noi. Victor Teleucă, redactor la revista *Cultura*, a avut un mare curaj, publica lucruri de curaj, care pentru vremurile celea erau de curaj, pentru care a pătimit” (*Victor Teleucă – un heraclitean transmodern*, Editura Universul, 2010, p. 142).

La o plenară a biroului CC din anii ’60, Ivan Bodiul, prim-secretar a CC al PCM, îl acuza tranşant pe V. Teleucă de „românizarea limbii”: „vaşa gazetionka scrie într-o limbă mai românească decât româneasca din România, că nu numai moldovenii noştri, dar nici românii lor n-o înţeleg”. Se ştie bine că teama de România şi limba română a fost ridicată de acest satrap la nivelul politicii de stat.

Azi, denigratorii îşi îndeplinesc sarcina pusă în faţa lor încă la începutul anilor ’90 de instituţiile obscure de sorginte comunistă de a compromite personalităţi de valoare prin aşa-numitele operaţiuni de „colaborare” şi „patronaj”, cu participarea unor scriitori împotriva altor scriitori incomozi, printre care şi împotriva lui Victor Teleucă. (Vezi *Wikipedia, patronii AŞ ai Moldovei.*) O zvonistică recentă insinuează şi în privinţa lui Nicolai Costenco nişte date biografice „demistificatoare” oferite de acelaşi folclor al unui obscur mediu scriitoricesc. Poetul este învinuit până prin 2010 de colaboraţionism, iar în interviurile unor comilitoni este numit chiar criminal de drept comun, cică, scriu ei, ar fi avut ceva cu o domnişoară, ale cărei rude influente l-au aranjat în gulag. Şi toate acestea în ciuda faptului că se cunoştea încă din 1993, din eseul lui V. Teleucă (*O demnitate a singurătăţii,* dat publicităţii la radio în acelaşi an) că N. Costenco a îndurat îngheţurile veşnice şi gulag-ul 15 ani pentru că s-a opus rusificării limbii române. Aşa se procedează cu scriitorii ce nu se încadrează în ideologia CSI-stă. În acest context, să ne mai mire implicarea, azi, în disputele literare ai unora de pe lângă putere? Am operat întotdeauna doar cu informaţii date publicităţii în cadrul unor cercetări de doctorat. Atunci ce e cu ameninţările de tip jdanovist de pe la spate?

Din cele expuse reiese că poetul Victor Teleucă ar fi meritat ca, la împlinirea a 90 de ani de la naştere, să i se editeze cel puţin un volum din scrierile sale. E de neînţeles în acest context şi tergiversarea editării biobliografiei poetului. Ţin să subliniez că absolut toate apariţiile editoriale postume ale poetului se datorează contribuţiei financiare a subsemnatului. Instituţiile statului nu au alocat în acest scop nici un leu. Cu cinci ani în urmă a fost depusă prima cerere de a i se edita o biobliografie, dar, cu părere de rău, până în prezent nu s-a putut identifica vreo sursă oficială de finanţare.

La citirea acestui text apar nişte întrebări fireşti: de ce se ţine sub preş, ca un mare secret de stat, faptul persecutării poetului de către PCM, PC al URSS (implicarea lui Solominţev) în 1983, din moment ce aceste informaţii au fost publicate în revista *Destin românesc*? Un răspuns plauzibil ar fi că persoanele implicate nu doresc să-şi asume responsabilitatea din cauza funcţiilor importante deţinute. Posibil, azi, să le fie ruşine de faptul că la începutul anilor ’80 hăituiau „naţionalişti” prin Basarabia? Nu ştiau că peste aproape 10 ani URSS se va destrăma?

De ce se manipulează mereu cu tot felul de istorii orale? De ce nu îşi publică ei dosarele personale din perioada sovietică, să ne convingem şi noi cât de curaţi au fost? Sau poate aşteaptă să fie distruse toate materialele compromiţătoare împotriva lor de prin arhive ca abia după aceea să accepte adoptarea legii lustraţiei? Din unele publicaţii se ştie că membrii unor comisii formate pentru studierea arhivelor şi-au distrus dosarele de la Securitate (vezi interviurile lui Gh. Bâlici la această temă).

La apariţia în volum a poemului *Răsărit de Luceafăr,* dr. în filologie Veronica Postolachi menţiona: „Scris la 1988 şi rămas în manuscris până în 2010, deoarece «bourul» din «stema ţării» păşise în zodia indiferenţei din spaţiul «luciferilor» patriotarzi, poemul lui Victor Teleucă *Răsărit de Luceafăr* completează spaţiul «Eminesciana» cu o realizare de vârf în literatura română. Din multele dedicaţii aduse poetului nepereche, înfiora, într-un mod aparte, poemul lui Marin Sorescu, *Trebuiau să poarte un nume.* Dar vine poetul Teleucă, în ajunul marilor speranţe pentru basarabeni, cu un poem de factură filosofică, aureolat de un mister cosmogonic, plasându-se pe vârful din «piramida singurătăţii». În acest fel «Eminesciana» tradiţională a suferit un cutremur de imagine, iar din apele cuvântului s-a închegat un poem de puritate angelică, purtând în el lumina din care «creşte timpul». Poem în proză, cu armonia inegalabilă a rimelor interioare, suprasaturat de simboluri şi motive eminesciene, lucrarea preia, prin titlu, cea mai înaltă apreciere de care s-a bucurat Eminescu.”

După citirea interpretării dnei Veronica Postolachi a poemului *Răsărit de Luceafăr,* apare imediat răspunsul de ce poetul Victor Teleucă este numit de contestatarii săi literari „nomenclaturist” ş.a.m.d. Unicul remediu pentru vanitatea lor rănită de o creaţie literară superioară este pentru dânşii denigrarea în continuare a poetului, refuzul editării operei sale, opunerea la includerea în programa şcolară. Numai astfel, cred ei, „genialitatea” lor este salvată.

O realitate tristă, „de parcă omul n-ar gândi cu capul, ci doar cu gura” (Victor Teleucă, *Ninge la o margine de existenţă,* eLiteratura, Bucureşti, 2015, p. 38).

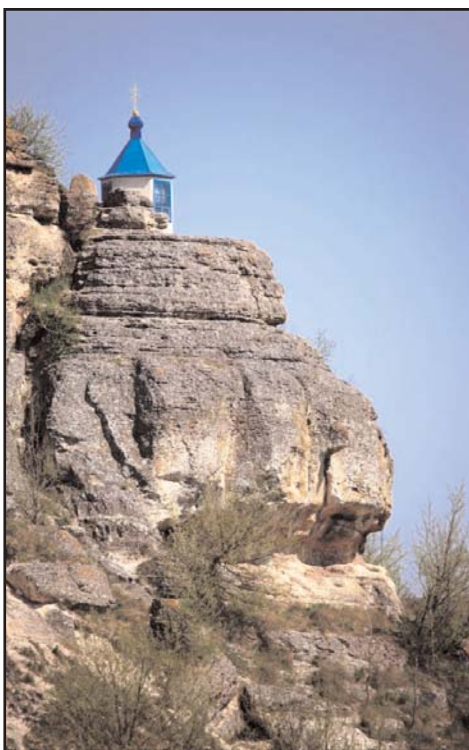
Invidia, bat-o vina! Păcatul originar...

Podul de reviste

Prin aceste spovedanii, noi deja lăsăm mărturie pentru urmaşi. Acesta este aportul nostru la istoria contemporană pentru urmaşi. Acesta este aportul nostru la istoria contemporană a Peliniei şi şansa noastră de a fi descoperiţi peste ani, de alte generaţii care, cu siguranţă, vor dori să ştie cum am trăit, ce priorităţi am avut, ce evenimente ne-au marcat şi ce n-am reuşit să realizăm. Printre multe alte merite ale acestei lucrări, aş menţiona deosebita meticulozitate cu care a fost întocmită partea documentară. Acest lucru îi favorizează pe istorici, pe sociologi, pe folclorişti, ca să intercaleze această scriere în istoria întregului nostru popor. Cartea este scrisă cu multă dragoste pentru oamenii Peliniei. Pentru mine, însă, această carte, *Pelinia – nume de legendă*, reprezintă un nou capitol din marea carte a Neamului nostru."

Într-o altă carte de-a mea, *Punţi de suflet. Convorbiri,* m-am inclus cu o convorbire cu mine însămi, intitulată *Baştina – simbol al iubirii,* având motivaţia personală de dragoste faţă de satul natal cu toate ale lui. Între altele menţionam: „Aşa precum se spune că nu există om să nu fi scris vreo poezie, presupun că nu există persoană care să nu-şi iubească baştina în care s-a născut – izvorul marilor iubiri pentru întreaga viaţă: de părinţi, de Neam, de Ţară, de tradiţii, şi chiar de fiinţa dragă, pentru că anume în adolescenţă încolţeşte amorul. Octavian Paler scria: «toţi avem nevoie de un asemenea loc, pe care nu-l judecăm niciodată, care nu e nici rău, nici bun, căci există deasupra greşelilor şi-l iubim fără obiecţii». Iar Mircea Eliade îşi exprima regretul că «n-am fost crescut la ţară, că n-am cunoscut, copil fiind, viaţa satului, care mi se părea singura adevărată, că acum sunt rupt definitiv de lumea aceasta idilică»."

P.P.: *Ştiu că Pelinia este un sat mare şi frumos şi are mai mulţi scriitori, ziarişti… Au mai scris şi alţii cărţi despre sat?*

R.R.: Cu părere de rău, nu. Poezii dedicate satului natal Pelinia au scris Ion Vieru, Ianoş Ţurcanu, maestrul Ion Dascăl i-a dedicat un imn… Încercări au fost mai multe, s-a şi plătit chiar o carte în avans, pretinzându-se că manuscrisul e gata, s-a plătit atât pentru lucrare, cât şi pentru editură, pentru tipografie. Am încercat să-i găsesc pe cei trei autori pretinşi, care au fost remuneraţi cu bani grei la acea perioadă, după multe căutări i-am găsit, am descoperit că niciunul nu avea scris nici măcar un rând, aşa că banii s-au dus pe gura lupului. Eu nu am pretins să primesc bani pentru scriere şi cercetare, doar pentru editură şi tipografie. Până la urmă am fost nevoită tot eu să caut sponsori. Nu regret nimic, chiar şi acum aş porni-o de la capăt, poate chiar în aceleaşi condiţii vitrege.

Să revenim însă la firul iniţial. Amintirile despre sat sunt copleşitoare şi toate frumoase. Îmi mărturisea compozitorul Eugen Doga că chiar şi pe timp de război, copilăria tot frumoasă rămâne. Baştina este ca o pepinieră, unde sământa umană creşte şi se dezvoltă, apoi îşi ia zborul sau rămâne pe loc. Pe coperta a patra a monografiei amintite, am scris următoarele: *Pelinia nu este un nume. Pelinia este un sentiment care ne leagă ca şi cordonul ombilical pe toată viaţa, fie că suntem pelinieni din afară, reprezentând-o cu demnitate prin realizări şi succese, fie că suntem pelinieni din interior, care-i continuăm zidirea şi-i ţinem aprins focul în vatră. Satul natal, cu partea lui de cer şi pământ, cu inconfundabila-i identitate, îl purtăm în noi şi cu noi, pentru că el ne este leagănul copilăriei care, după cum afirmă Lucian Blaga, „este inima tuturor vârstelor", ne este Bethleemul nostru pentru veşnicie. Suntem aşa cum suntem, pentru că ne-a fost dat să ne naştem atunci, şi anume acolo. Ne-a mai fost dat sub lumină cerească şi pământească să avem anumiţi părinţi, fraţi şi surori, moşi şi strămoşi, născuţi şi ei din humă peliniană, şi care fac parte din acelaşi arbore spiritual, care neam se cheamă. În noi şi prin noi trăiesc străbunii, dar şi urmaşii, pentru care ne facem utilă vremelnicia pe acest microsegment de cosmos. Ne trăim prin ei prezentul perpetuu, pe care întemeietorii noştri daci l-au numit nemoarte. Îmi doresc ca Pelinia şi „Pelinia – nume de legendă" să cunoască viaţă lungă şi continuare.* Cred că la această întrebare răspunsul e suficient. Sper ca amintirile despre sat şi oamenii lui din perioada copilăriei şi adolescenţei mele să se regăsească într-o carte viitoare.

P.P.: *Cum vă amintiţi casa copilăriei?*

R.R.: Cu lux de amănunte, cu melancolie şi durere, pentru că nu mai este. Fratele cu doi ani mai mare ca mine a moştenit-o, a demolat-o şi a construit alta nouă. La nord se păstrează şi astăzi tradiţia de a avea în gospodărie mai multe case: una mare şi frumoasă, o *casă mare*, menită mai mult pentru primirea oaspeţilor, pregătirea zestrei etc., şi alta mai mică, unde locuiesc toţi membri familiei, numindu-se *sarai.* Un regionalism provenit fie din turcă, fie din bulgară: primul defineşte noţiunea de palat, cel de-al doilea, de locuinţă sau şopron. Nu ştiu unde s-au adăpostit cei doi fraţi şi două surori mai mari, născute în timpul României Mari, în casă sau în *sarai,* pentru că la venirea mea pe lume, aceştia aveau deja întemeiate familii şi plecaseră pe la casele lor, iar eu şi cu doi fraţi mai măricei am fost găzduiţi de *palatul turcesc.* Am avut şi scrânciob în curtea părintească. Spuneam la început că îmi amintesc casa mare cu lux de amănunte, dacă aş avea şi harul de a picta, aş reda-o întocmai. Perdeluţe la geamuri, croşetate de mama, cu horboţică, dar şi uşile şi ferestrele aveau horboţică, erau din lemn natural împodobite astfel de meşteri iscusiţi. Vizitând o expoziţie a pictoriţei Galina Vieru am rămas plăcut surprinsă să descopăr designul uşii şi ferestrelor din faţă de la casa mare într-o lucrare, avea o asemănare totală. Iată cum motivele reuşite ale unor meşteri talentaţi migrau de la o zonă la alta, perpetuau. Cât de puternice erau tradiţiile populare! Cu părere de rău, acum „termopanele" ne joacă festa, fac să dispară acele bijuterii din lemn natural şi odată cu dispariţia cererii lor, dispar şi meşterii lemnari iscusiţi şi meşteşugul lor încă păstrat şi transmis din generaţii în generaţii.

P.P.: *Mama, tata, fraţii, surorile, originea familiei voastre şi a părinţilor în parte, de unde vi se trage? Care au fost ocupaţiile părinţilor şi statutul familiei Rogac în viaţa vetrei de provenienţă?*

R.R.: Mama a avut un nume mai rar întâlnit – Tecla, tata Andrei a numind-o tot timpul Tecluţa, fiind cu vreo opt ani mai mare. Pe buneii paterni nu i-am cunoscut, ei trecând în lumea celor drepţi prea devreme, de bunelul Nichita nici chiar tata nu-şi amintea, au crescut doar cu mama Caterina. Pe bunelul matern, Pintilie Melnic, la fel nu l-am cunoscut, soţia lui, Titiana, adică bunica mea maternă, a murit când încă nu eram înmatriculată la şcoală. Tata, în ciuda greutăţilor, a reuşit să devină un fântânar foarte cunoscut în toate satele din jur. Iubea mult această meserie, pe-atunci riscantă. Totul se făcea manual, tata avea şi instrumente speciale, într-un fel personalizate. Nimeni nu avea asemenea cercuri, ciuturi (de scos pământul şi de coborât piatra) ş.a. Tata a fost tare harnic şi un mare gospodar, tot ce era pe lângă casă – măsuţa de la cuptoraş, scăunelele, măturile şi măturiţele ş.a. – toate erau făcute de mâna lui, de cele mai multe ori noaptea sau în lunile de iarnă. Chiar dacă s-a împotrivit mult timp intrării în colhoz, până la urmă n-a avut încotro. Din partea colhozului a fost trimis la cursuri de construcţii la o şcoală dintr-un oraş ucrainean, iar la încheierea lor a revenit acasă şi a condus brigada de construcţie. Dar pasiunile lui erau săpatul fântânilor şi construirea beciurilor din piatră cu gârlici. Se străduia să îndeplinească şi *trudozilele,* dar şi să muncească unde-i plăcea cel mai mult. Îmi închipui cât de greu i-a fost tatei să cedeze pământul, instrumentele de lucru, o parte din animale, chiar dacă familia era numeroasă – şapte copii, bunica, tata şi mama, deci zece suflete. Tot ce li s-a luat a fost obţinut prin muncă grea, pământul era cumpărat de tata de la vecinii Didilică, mama a moştenit o bucată mică de pământ, fiind mezina, nu a avut prea mare zestre. Mama a fost şi ea o perfecţionistă. Pe lângă *trudozilele* în colhoz, avea grija copiilor, mai reuşea să ţeasă, să croşeteze, să văruiască şi să vopsească toate acareturile în preajma Sfintelor Sărbători de Paşti. Era cea mai iscusită meşteriţă la trasul brâielor. În plus, trebuia şi pe noi să ne înnoiască. Şi reuşea! Statutul părinţilor mei a fost de mari şi iscusiţi gospodari! Trebuie să subliniez că majoritatea părinţilor erau la fel. Trântori erau puţini şi, de regulă, erau daţi drept exemplu nedemn de urmat din partea odraslelor. Mai dă, Doamne, şi pentru vremurile noastre asemenea părinţi!

P.P.: *Pentru noi, şcoala este instituţia prin care trecem toţi studiind mai multe discipline prevăzute în planul naţional de învăţământ. Vă este dor de şcoală, colegi şi profesori, ce a însemnat această instituţie pentru viitorul Raiei Rogac? Dar facultatea?*

R.R.: Au însemnat mult pentru mine şi studiile medii din şcoala din satul natal, şi cele superioare de la Universitatea de Stat din Moldova, şi lectura, dar mai ales puţinii oameni remarcabili de la care am învăţat totul. Recent am citit o minunată carte de Andrei Pleşu, *Faţă către faţă. Întâlniri şi portrete,* pe coperta a patra e inserat următorul fragment: „Suntem în bună măsură suma întâlnirilor de care am avut parte. În ce mă priveşte, am fost norocos. Parcursul de-a lungul căruia s-a alcătuit biografia mea privată şi publică mi-a prilejuit o sumedenie de contacte umane, a căror urmă m-a modelat, într-un fel sau altul, de la croială până la cusătură. Şi mă simt îndemnat să dau seama de această şansă." În ce mă priveşte şi pe mine, am fost şi eu o norocoasă. Făcând o ochire retrospectivă, pot spune: am avut noroc de părinţi harnici şi cuminţi, care au avut cultul muncii şi mi-au transmis ştafeta; am avut noroc de Bunul Dumnezeu când în copilărie era cât pe ce să mă înec în iazul de la Petroşani, nimerind într-o groapă de fântână; am avut noroc de un diriginte şi profesor de limba română, Petru Bacoş, e suficient să menţionez că înaintea mea au fost şcoliţi de aceeaşi personalitate scriitorii Ion Vieru, Ianoş Ţurcanu, Victor Dumbrăveanu, ambasadorul Petru Dascăl, din diferite generaţii; am avut noroc de profesorul Ion Dumeniuc la primirea dosarului pentru examenele de admitere la USM care, întrebându-mă de ce vreau anume la filologie, i-am spus sincer că, de fapt, doream în grupa cu specializare în jurnalism, dar nu ştiam că sunt necesare materiale publicate în presă, de care aveam; profesorul mi-a întins tocul cu cerneală albastră şi am completat cererea. Ulterior l-am avut şi profesor! Aş putea enumera încă multe personalităţi care, vorba domnului Andrei Pleşu, mi-au modelat destinul. Dar să fac trimitere şi la un fragment de pe coperta a patra a unei alte cărţi de-ale mele, *Cu dragoste, fidelitate şi dăruire,* unde spun: „Aduc în lumina tiparului această carte, dedicând-o tuturor pedagogilor şi bibliotecarilor. Nu exagerez rolul ultimilor, dacă primii ne-au pus peniţa în mână, ceilalţi ne-au întins cartea, mai departe, restul şi rostul vieţii noastre depinde de noi înşine."

Vom încheia aici prima parte a interviului, urmând să fie continuat în ianuarie, dar fiindcă suntem în preajma Sărbătorilor de Iarnă – Crăciunul şi Anul Nou, doresc tuturor oamenilor de bună credinţă Pace şi Lumină în suflet, Prosperitate şi Sănătate. Sărbători fericite! La Anul şi La Mulţi Ani!

(Decembrie 2023)

Fundăţeanca, *moşioara* legendarului muzician Dinu Lipatti (III)

Vasile VASILE

Editorul precizează faptul că muzicianul a preferat textul în limba franceză, deşi unele dintre poezii beneficiaseră de traduceri în limba română datorate lui Şt.O. Iosif şi D. Anghel, şi corectează data compoziţiei, 1941, „şi nu 1945, cum au menţionat până acum unii muzicologi", afirmaţie confirmată de faptul că în cel de-al doilea an menţionat muzicianul nu mai era în ţară, părăsind Fundăţeanca, după care va tânji mereu.

Sonatina pour violon et piano de Dinu Lipatti, 1933, dedicată lui Mihail Jora, tipărită de Editura Peters, are la sfârşit notată data de 20 sept. 1933 – Fundăţeanca şi a obţinut premiul al II-lea la concursul de compoziţie patronat de George Enescu.

Analiza unei creaţii inedite a lui Dinu Lipatti, aflată în biblioteca pianistului Şoarec, realizată de pianista Rodica Oana Pop, *Nocturna pentru pian* (1937), pune în evidenţă deschiderea creatoare a muzicianului spre ceea ce el numea „aur curat românesc", respectiv spre intonaţii de colindă. Compozitorul precizează provenienţa melodiei: „sur une thème moldave" şi dedică piesa „À mon Maître Michel Jora", dar, luând în seamă contextul reţinut de prietenul lui Lipatti, Miron Şoarec, se poate presupune că autorul *Nocturnei* cunoştea colinda şi din climatul argeşean, dâmboviţean şi vâlcean, unde era în mare circulaţie. Iată acest climat, descris de Şoarec: „În vacanţa anului 1937, fiind într-o zi la Dinu, ne-am amintit momente din copilărie şi am ajuns să cântăm colinde. El mi-a cântat colinde din Muntenia, unele dintre ele din Dâmboviţa, pe care eu nu le cunoşteam. Apoi am trecut eu la pian şi i-am cântat colinde din judeţul Neamţ, pe care le ştiam de când eram mic. Una dintre melodii i-a plăcut în mod deosebit lui Dinu şi i-am notat-o imediat. În prejma Crăciunului am primit într-o mapă *Nocturna pentru pian* compusă pe tema colindului amintit. Este o piesă deosebit de frumoasă, plină de delicateţe şi lirism." (Miron Şoarec, *Op. cit.*, 1981, pp. 86-87)

Autoarea clujeană a studiului amintit citează textul unei colinde, identificat de pianistul amintit, originar din Piatra Neamţ, fiind vorba despre o creaţie a zonei: *Ia, sculaţi, voi boieri mari, Florile dalbe,/ Că vă vin colindători, Florile dalbe*, tema utilizată de Lipatti confirmând provenienţa. (Rodica Oana Pop, *O compoziţie inedită a lui Dinu Lipatti*, în *Lucrări de muzicologie*, Cluj, Conservatorul de Muzică „G. Dima", vol. 3, 1967, pp. 31–41)

Tema iniţială a *Nocturnei* apare într-o fişă din fondul George Breazul, notată chiar de Gavriil Galinescu, din Dorohoi, dar cu un alt text, însă cu acelaşi refren, tipic genului.

Într-o analiză a creaţiei pianistice lipattiene şi a legăturilor ei cu folclorul românesc, pianista Sanda Hîrlav-Maistorovici (*Creaţia pentru pian a lui Dinu Lipatti – conexiuni cu folclorul românesc,* în volumul *In memoriam Dinu Lipatti – 60…*, p. 84) semnalează forma tripartită a lucrării bazată pe melodia de colindă.

Melodia colindei era cunoscută mai de mult, alte variante apăruseră în 1895, în revista lui Titus Cerne, *Arta*, căreia i-am conturat coordonatele în 1984. În această revistă ieşeană, Gavriil Musicescu transcrie mai multe variante melodice şi literare culese din Roman, deschizând drumul pentru cercetarea repertoriului popular de Crăciun şi Anul Nou.

Miron Şoarec a reprodus copia primei pagini a *Nocturnei,* în lucrarea sa, *Prietenul meu Dinu Lipatti,* publicată în 1981. Să-i fi fost sugerată piesa, lui Lipatti, de bunul său prieten, căruia îi va dedica *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian*, pe care i-o va interpreta, după moartea prematură a compozitorului, împreună cu Ştefan Gheorghiu şi Radu Aldulescu?

În 8 octombrie 2013, bijuteria *Nocturna* a prins viaţă pe pianul lui Lipatti, la Fundăţeanca, în interpretarea lui Viniciu Moroianu, manifestarea fiind organizată de Saviana Diamandi.

Tot de Fundăţeanca îşi leagă numele *Sonatina pentru mâna stângă,* apreciată de însuşi autor ca „un fleac în trei părţi pe care l-am scris în două zile pe tematică românească şi destul de briliant. Este vorba să sărbătorim pe Conul Mişucă care împlineşte cincizeci de ani. Ideea vine de la Silvestri şi am aderat, vă-nchipuiţi, cu cel mai mare entuziasm. (…) Silvestri propunea ca fiecare elev din contingentul nostru (el, Paul Constantinescu, Bugeanu, fraţii Dumitrescu şi eu) să scriem câte ceva dedicat d-lui Jora şi să prezentăm totul într-un concert intim, în salonul de expoziţie din magazinul Orfeu, urmând ca la sfârşit să se execute şi o lucrare importantă a sărbătoritului. Eu am propus această sonatină, fiind curat românească." (Tănăsescu, Bârgăoanu, *Op. cit.,* 1971, p. 85) Lucrarea s-a bucurat de înregistrarea „făcută de către Dinu Lipatti în

studiourile Radiodifuziunii Române, la data de 4 martie 1943" – cum reţine pianistul Adrian Oliviu Stoica (*Creaţia pianistică românească între anii 1900 – 1945. Direcţii stilistice,* Bucureşti, Editura Muzicală, p. 186), cel care a integrat muzicologic creaţia lipattiană în cea românească a primei jumătăţi a secolului trecut – expresia neoclasică.

Se poate vorbi nu numai despre pasiunea sa vitală pentru muzică, cu diversificarea ei: interpretare pianistică şi creaţie, despre aplecarea sa spre gospodărie, dar şi despre chemarea fotografiei şi a artei fotografice. „Poet al universului misterios al artei sunetelor", cum a fost definit, Dinu Lipatti desfăşoară o activitate deosebită pe tărâmul artei fotografice.

Din păcate, această activitate a fost doar amintită în treacăt, unii specialişti vorbind chiar despre „genialitatea" fotografului, fără a insista asupra detaliilor ei, istoricul acestei modalităţi de imortalizare a unor momente importante de viaţă urmând să-şi găsească în Dinu Lipatti unul dintre precursorii însemnaţi. O mică parte a acestei activităţi făcută cu multă tragere de inimă, dar şi cu profesionalism şi-a găsit locul în cărţile amintite, în expoziţiile din casele memoriale din Fundăţeanca şi din Bucureşti, cea mai mare parte păstrându-se în fondul amintit de la Muzeul de Istorie din Piteşti.

Mama sa îşi aminteşte: „După câteva luni de studii, i-am cumpărat un aparat fotografic. Am chemat acasă pe vânzătorul de raion să-l înveţe pe micuţul meu arta fotografierii. Dinu a prins imediat mecanismul şi în câteva zile ştia deja să se servească de aparat." (Ana Lipatti, *Op. cit.,* 2017, p. 32)

„La ţară, Dinu făcea adesea fotografii. Cum voia să le developeze singur, i-am instalat un mic laborator cu tot ce îi trebuia." (*Idem,* p. 35)

Dintr-o scrisoare datată 29 august 1934, înainte de stabilirea la Paris, adresată lui Miron Şoarec, din Samois, deducem că Dinu trimite în ţară „fotografiile făcute împreună. Sunt developate şi copiate mizerabil, demne de un fotograf de la Găeşti". Memorialistul precizează faptul că fotografiile s-au pierdut, dar atrage atenţia asupra observaţiilor fotografului: „Priviţi-o pe cea de pe scară ce am eu în picioare: cisme, bocanci sau ciorapi de lână? Pantofi nu cred să fie!" Aceste observaţii dezvăluie un fin cunoscător al artei fotografice: „Dar aceea în care juna este între doi cavaleri, ce spuneţi? Eu unul constat cu jale că fratele meu seamănă aidoma cu un lăptar bucureştean, mai cu seamă de când şi-a scos un dinte. Să trecem la cele de pe bancă. Juna, aici, are o privire speriată şi bănuiesc că aceasta ar fi datorită numai frunzelor din faţă. Altfel e bine. Dar cea de lângă pin cum vă place? Pantalonul lui Miron a fost cam recalcitrant în acel moment, iar frate-meu pe semne pândea clipa când, cu o singură labă să strivească musca de pe umărul tău. În afară de asta, vântul, buclucaşul, v-a cam răsturnat oleacă. Cel puţin asta este impresia mea. Şi acum să trecem la ultima şi cea mai bună, unde blonda Venus se uită cu seninătate la cer. Totuşi şi aici o greşeală de ordin tehnic: fotograful a pus la punct în aşa fel încât a ieşit mai clar bustul decât capul. Dar poate că asta n-ar fi tocmai o greşeală!" (Miron Şoarec, *Op. cit.*, pp. 66–67)

Fotograful era activ şi în străinătate, mama sa remarcând că „lui Dinu îi plăcea să facă fotografii şi-l distra să ne surprindă în câte o poziţie nu prea estetică". (Ana Lipatti, *Op. cit.*, 2017, p. 52)

Interpretării pianistice, creaţiei muzicale, fotografiei, li se adaugă în activitatea lui Dinu Lipatti şi multe alte curiozităţi, menţionate de biografii săi: „Avea înclinaţii diverse: o deosebită atracţie pentru literatură. Îl interesau şi problemele tehnice. Se ocupa cu radiofonia. Îşi alcătuise şi un laborator de fizică şi chimie, developa fotografii, lucra cu iscusinţă la traforaj şi croşeta chiar, cu multă dexteritate. „Îmi place să croşetez căci am senzaţia împletirii vocilor în muzică" – spune el mai târziu. (Tănăsescu, Bârgăoanu, *Op. cit.,* 1971, p. 17)

Analiza unora dintre fotografiile realizate de Dinu Lipatti, expuse în paginile revistei confirmă calităţile artistului fotografic, precum şi multe dintre afirmaţiile anterioare privind receptarea frumuseţilor peisajului, a oamenilor locului şi a climatului inspirator.

Într-un studiu recent (*Dinu Lipatti, un muzician român în contextul culturii universale*, în *Muzica,* Bucureşti, Serie nouă, An XXXI, nr. 7/2020, pp. 83–84), pianista Lavinia Coman completează preocupările în care excela Dinu Lipatti: „Era dactilograf expert, desena cu multă fantezie şi se pricepea să schiţeze profiluri arhitecturale. Astfel, construcţia casei de vacanţă de la Fundăţeanca a fost realizată în perioada 1938–1941, după planurile arhitectului Corneliu Rădulescu, care a respectat schiţele şi indicaţiile lui Dinu", citând informaţiile fiului arhitectului. Cheltuielile construirii erau plătite în special din fondurile obţinute din concertele pianistului.

Mama îşi aminteşte (*Op. cit.*, 2017, p. 35) că fiul ei „avea o extraordinară dexteritate pentru tot: printre altele îl pasionau electricitatea şi mecanica, dar ştia bine că mama sa, care nu-i refuza nimic, nu-i da voie să-şi strice mâinile – mâinile sale scumpe, create anume pentru claviatura pianului".

Despărţirea de Fundăţeanca s-a înregistrat concomitent cu trecerea muzicianului din lumea celor „cu dor" în lumea celor „fără de dor", precedată de cumplitele suferinţe ale bolii ce-i vor grăbi plecarea din ţară şi sfârşitul. Nădăjduia să-şi găsească vindecarea în Elveţia, după ce-şi înscrisese numele în eternitatea culturală românească şi europeană, în lumea marilor aştri, sporind durerea pentru pierderea unui adevărat geniu. Mozart, Schubert, Chopin, Lipatti… genii ale muzicii dispărute prematur. Pianistul Europei, compozitorul care a realizat în scurta-i existenţă terestră una dintre sintezele spirituale ale universalului şi naţionalului este condamnat să-şi găsească sfârşitul departe de Fundăţeanca dragă lui, de ţara lui pe care a iubit-o, la Geneva, unde a adormit în sonorităţile *Coralului* de Johann Sebastian Bach – *Iisus rămâne bucuria mea*, „cântecul său de lebădă", o emblemă a artei pianistice. „Calităţile de muzician nu erau decât o reflectare a personalităţii sale morale" – afirma eminentul dirijor elveţian Ernest Ansermet. (Madeleine Lipatti, *Souvenirs*, în *Hommage à Dinu Lipatti,* Geneva, Labor et Fides, 1952, p. 12)

→

Istoria de lângă noi

Istoria oglindită în biografia şi opera unui mare prozator (I)

Ion ISTRATE

Conform informaţiei vehiculate de Toma Iancu şi Vasile Lechinţan, în *Clujeni ai secolului XX. Dicţionar esenţial,* apărut la Cluj-Napoca, la Casa Cărţii de Ştiinţă, în anul 2000, scriitorul Cornel Bozbici s-ar fi născut la Cluj-Napoca, pe data de 2 august 1929 (s.v.). Până nu demult, tot despre **Cornel Bozbici** se ştia că a debutat, ca poet, în *Suplimentul literar de luni* al ziarului *Lupta Ardealului*, organ de presă al Regionalei Cluj a P.C.R., publicaţie apărută la Cluj-Napoca, începând cu data de 7 noiembrie 1948. E locul unde, din 1949, au publicat şi Dumitru Micu ori Victor Felea, printre colaboratorii importanţi ai publicaţiei numărându-se, din acelaşi an, Dumitru Mircea, Ion Oarcăsu, Francisc Păcurariu ori Aurel Rău, toţi originari din judeţul Bistriţa-Năsăud. Cotidianul *Lupta Ardealului* a apărut între 1946 şi 1951, an în care, de la numărul 1476, şi-a schimbat numele în *Făclia Ardealului,* iar, de la numărul 1936, din 1952, a devenit *Făclia.*

Totuşi, pe manşeta volumului de debut al lui Cornel Bozbici, *Dispariţia reporterului Silvăşan*, apărut la E.P.L., în 1964, în prezentarea semnată de Remus Luca, stă scris: „Cu mai bine de zece ani în urmă, *Revista literară* descoperea, în persoana unui elev al liceului din Năsăud, un nou poet.” Era vorba de Cornel Bozbici. Informaţie diferită, totuşi, de cele de dinainte, deşi neglijentă, câtă vreme *Revista literară* (15 martie – 21 decembrie 1947) a apărut cu mult înainte de perioada în care acelaşi comentator aşază, în timp, debutul revuistic al scriitorului.

Sub aspect ideologic, *Revista literară* este cunoscută de istoricii literari de azi ca un bastion al proletcultismului, aşa cum am arătat şi în capitolul *Gruparea de şoc*, din cartea pe care am publicat-o în 1995, *Romanul „obsedantului deceniu”,* unde subliniam şi că periodicul nu face decât să continue, sub aspect cultural, revista *Orizont* (1 noiembrie 1944 – martie 1947), în continuarea căreia apare, ca an al III-lea, începând cu nr. 5, din 15 martie 1947, exemplar care devine astfel primul purtând noul nume, cele două publicaţii reprezentând, cum se poate spune fără teama de a greşi, calea prin care a pătruns, în istoria noastră culturală, jdanovismul literar, în forma sa cea mai agresivă. Constatare care, în conformitate cu informaţia divulgată, în 1964, de Remus Luca, ne face să acceptăm şi că autorul a bătut la porţile literaturii ceva mai devreme decât s-a considerat până la un moment dat, adică într-o perioadă anterioară colaborării sale la suplimentul literar al *Luptei Ardealului.*

Încercând să circumstanţializeze explicaţia referitoare la debutul literar al unei întregi generaţii, dar fără a pomeni de colaborarea anterioară a lui Cornel Bozbici la *Revista literară,* Alexandru Dărăban, în prezentarea intitulată *Autori proletcultişti din Bistriţa-Năsăud în ziarul comunist „Lupta Ardealului”,* apărută în *Pisanii Sângeorzene,* din iulie 2018, afirmă: „În Transilvania, *Lupta Ardealului* şi-a făcut în 1949 un punct de onoare din lansarea foarte tinerelor talente în *Suplimentul literar de luni*, intrat în funcţiune din noiembrie 1948, la sugestia Secţiei de tineret a Filialei din Cluj a Uniunii Scriitorilor. În jurul acestui supliment s-a adunat în cuprinsul anului 1949 un mănunchi de entuziaşti colaboratori, între 18-25 de ani. Unii dintre ei erau studenţi cu state de activitate literară, precum Francisc Păcurariu, A.E. Baconski, Dumitru Micu, Victor Felea, Cornel Bozbici. Studenţilor li s-au adăugat elevi sau recenţi absolvenţi de liceu. Alţi patru: Tiberiu Utan, Aurel Rău, Alexandru Andriţoiu şi Ion Horea şi-au început de aici cariera literară.”

Tot ceea ce am mai putea spune, fără a greşi, despre biografia scriitorului Cornel Bozbici rămâne constatarea că, după terminarea studiilor universitare, la Cluj, acesta s-a mutat la Bucureşti, unde, din 1952, a lucrat în redacţia revistei *Flacăra,* publicaţie apărută mai întâi lunar, apoi bilunar, iar, din anul 1957, săptămânal, sub auspicii politice. Din prima perioadă a colaborării lui Cornel Bozbici la *Flacăra,* e de reţinut varietatea preocupărilor sale ziaristice, autorul încercând să abordeze mai mereu teme fierbinţi, cu ecou în rândurile cititorilor, dar dintr-o perspectivă cumpănită, dezimplicată politic. Aşa este, de pildă, reportajul din 1963, preluat de publicaţia *Actual de Cluj,* în numărul din 17 ianuarie 2022, dedicat oraşului Gherla, evocare cu multă iconografie şi bine scrisă, dar fără a-şi focusa vreodată obiectivul camerei de luat vederi pe puşcăria din localitate. O altă informaţie, de astă dată în legătură cu poziţia deţinută de Cornel Bozbici în redacţia lui Adrian Păunescu, cu exigenţe total diferite, cum se ştie, faţă de aceea a conducerilor anterioare, o dă *Gorjeanul,* în numărul din 27 mai 2014, unde, într-un fragment din cartea aflată sub tipar, *Zece ani în umbra lui Adrian Păunescu,* George Stanca scrie: „Îmi aduc bine aminte cum BOSS-ul nu vroia să mă lase în armată. Mi-o amânase de vreo două-trei ori şi am mai fost trimis la un doctor ca să mă scape de ea. Mă însoţea colegul mai mare Cornel Bozbici, critic de artă şi viitor redactor-şef adjunct la revista lunară *România pitorească*.”

Nici după evenimentele din 1989 munca ziaristului n-a fost vreodată pusă între paranteze. În noua revistă, postrevoluţionară, *Actual de Cluj*, din 2022, numele lui Cornel Bozbici este pomenit, de pildă, pe un ton care exclude ironia: „În iarna anului 1963, reporterul Cornel Bozbici de la revista *Flacăra*, însoţit de fotograful Traian Prosan a poposit într-o zi cu multă zăpadă la Gherla. Impresiile făcute şi instantaneele realizate au fost publicate într-un număr următor al revistei.”

→

„Fundăţeanca viselor noastre avea să devină în curând însă un coşmar” – scria mama lui Dinu, presimţind parcă pericolul despărţirii de locurile dragi nu numai ale odorului său, dar chiar şi a sa. După stabilirea în Elveţia, conacul de la Fundăţeanca a trecut prin trepte succesive de degradare, din păcate, lăsat uitării. În timp ce Dinu Lipatti onora al III-lea Festival International de la Besançon (Franţa), 16 septembrie 1950, casa de la Fundăţeanca era prădată şi devastată de comunişti.

Mama sa va suporta cu stoicism, dar şi cu cea mai gravă durere, neputinţa de a-şi îngriji propriul copil care-i cere disperat ajutorul. După mărturiile lui Vlad Alexandrescu, care a investigat dosarele securităţii, ea este arestată la Curtici, deoarece s-au descoperit asupra ei bijuterii pe care ea intenţiona să le valorifice pentru a se întreţine în Elveţia timp de 8-10 luni şi a procura medicamente condamnatului ei fiu. Arestarea şi procesul, tergiversat şi reluat, au întârziat plecarea mamei cu aproape un an, ea ajungând la fiul său care era în cumplite suferinţe, doar cu două luni înainte de tragicu-i sfârşit, la 33 de ani. Din cauza lipsei de bani, Ana Lipatti căuta de muncă în Elveţia.

Recunoscut de marile autorităţi ale perioadei precomuniste, în dubla calitate de pianist şi compozitor, acuzat de ideologii „democraţiei populare” că a fi dat lecţii de pian regelui Mihai şi că a susţinut concerte în ţări ocupate de Germania hitleristă şi că se stabilise în Elveţia, Dinu Lipatti nu a avut nici dreptul uman de a fi îngrijit de mama sa, decât în ultimele sale zile, după eforturi şi riscuri dureroase ale celei ce-i dăduse viaţă, îi supraveghease devenirea şi-l iubea ca pe ochii din cap. Citând materiale proletcultiste ale epocii de instaurare a „democraţiei populare”, în realitate, a totalitarismului comunist, academicianul Octavian Lazăr Cosma face referire la taxarea lui Dinu Lipatti ca „fascist care vegetează departe de ţară” (Iosif Petre, *Pentru combaterea unui hipnotic periculos*, în *Flacăra*, II, 40; apud: Octavian Lazăr Cosma, *Dinu Lipatti – mirajul perfecţiunii*, în *In memoriam Dinu Lipatti – 60*, Editor şi coordonator: Alin Ionescu, Bucureşti, Editura Muzicală, 2012, p. 16) şi la radierea sa „prin omitere” din Societatea Compozitorilor Români. „În ce priveşte situaţia lui Dinu Lipatti, neconfirmat ca membru după înfiinţarea Uniunii Compozitorilor şi decedat pe 2 decembrie 1950, s-a decis să i se confere post-mortem calitatea de membru al Societăţii, pe care o deţinuse”. (Octavian Lazăr Cosma, *Universul muzicii româneşti,* Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor din România, vol. II (1954-1995), ediţia a doua, îngrijită de Mihai Cosma, Bucureşti, Editura Muzicală, p. 61) Academia Română l-a desemnat ca membru post-mortem şi l-a omagiat la împlinirea a 60 de ani de la trecerea lui în veşnicie, la 2 decembrie 2010.

Într-unul din materialele îngrijite de Florica Gheorghescu şi Olga Grigorescu (*Dinu Lipatti născut pentru a fi nemuritor,* Bucureşti, TVRMedia, 2008, pp. 167–168), aparţinând pianistului şi compozitorului Dan Mizrahy, publicate în 2007, sunt rememorate momente din viaţa fostului conac lipattian şi a unor piese ce au aparţinut muzicianului. „Cu circa douăzeci-douăzeci şi cinci de ani în urmă, (…) un telefon de la Valentin Lipatti mă ruga să-l însoţesc într-o escapadă pe care o întreprindea într-o comună din judeţul Argeş (probabil Leordeni). Scopul escapadei era identificarea unui pian de concert – fără stăpân – semnalat în acea comună şi presupus a fi aparţinut cândva lui Dinu Lipatti. Desigur, nu m-am lăsat mult rugat şi împreună cu Valentin şi însoţiţi de un salariat al Consiliului Judeţean Argeş ne-am dus la adresa indicată. O gospodărie particulară cu un şopron situat în fundul unei ogrăzi, care şopron, pe lângă diverse orătănii, lăzi şi tot soiul de vechituri, adăpostea şi un pian cu coadă, marca *Bechstein!* Capacul închis al pianului servea drept raft pe care erau stivuite diferite troace, nu însă suficient de etanş rânduite, încât să constituie un obstacol în calea păsărilor de curte care-şi depuneau nestingherite găinaţul printre troace… Cât priveşte capacul claviaturii, uitat deschis de-a lungul anilor, trecerea timpului lăsase urme adânci asupra clapelor văduvite de fildeşul original, ba la multe din ele lipsind nu numai fildeşul. (…) Că pianul aparţinuse sau nu lui Dinu Lipatti nu putea să ateste nimeni. Tot ce ştia Valentin era faptul că Dinu avusese la Fundăţeanca un pian marca *Bechstein* şi că toată proprietatea familiei Lipatti, inclusiv conacul de la Glâmbocata, fusese vandalizată la sfârşitul anilor patruzeci.”

Între timp, în 1985, conacul a fost renovat şi redat circuitului turistic. Ulterior, după 1989 el a fost „donat” de Valentin Lipatti PSDR-ului, respectiv lui Ion Iliescu, luând fiinţă fundaţia amintită, o formă escamotată de sechestrare a unui topos cultural de rezonanţă, dar s-a deschis spre activităţi culturale intitulate *Serile Dinu Lipatti,* la care a participat inclusiv autorul acestui material. Dintre pianiştii participanţi la aceste manifestări omagiale am amintit pe Viniciu Moroianu. Lista trebuie continuată cu Mihai Ungureanu, Vlad Dimulescu, Andrei Licareţ, Mădălina Paşol şi alţii

În 1995, fostul absolvent al Conservatorului din Geneva, Marco Vincezi, care-şi susţinuse licenţa cu tema *Dinu Lipatti – compozitor şi pianist,* nu-şi putea stăpâni entuziasmul şi starea sufletească prilejuite de vizita la casa memorială: „Aici, la Fundăţeanca, în casa de la ţară a lui Dinu Lipatti, simt o emoţie deosebit de mare. Mă simt legat de Dinu Lipatti şi mă ocup de mult timp de creaţia sa, lucru ce-l voi face şi în continuare. (…) Datorită lui Dinu Lipatti mi-am continuat studiile la Conservatorul din Geneva pentru că ştiam că acolo a ţinut cursuri de perfecţionare de care au beneficiat tineri pianişti. (…) Dinu Lipatti este muzicianul născut pentru a fi nemuritor.” (Marco Vincenzi, în Florica Gheorghescu, Olga Grigorescu, *Op. cit.*, 2008, pp. 142–143)

Este lăudabil faptul că Fundăţeanca şi-a recăpătat statutul ei de topos cultural, unde se organizează manifestări de omagiere, dublat la Piteşti de liceul ce-l are patron pe genialul pianist. În felul acesta, Argeşul devine, după Bucureşti, prin casa memorială de pe Lascăr Catargiu şi liceul care-i poartă numele, un loc de nemurire a celui alăturat lui Chopin prin destinul artistic.

„Cine a fost Dinu Lipatti?” – se întreba în 2012 regretatul muzicolog, Grigore Constantinescu (*Lipatti… după Lipatti*, în *In memoriam Dinu Lipatti–60*, Editor şi coordonator: Alin Ionescu, Bucureşti, Editura Muzicală, 2012, p. 6). Şi-şi răspundea singur: „Cred că a fost…, nu, mai bine spus cred că Este un înger care poartă numele acesta. Spre binele nostru… în veşnicie.” (Sfârşit)

Istoria de lângă noi

În aceste condiţii, ziaristul Cornel Bozbici va continua să colaboreze la *Flacăra*, aceeaşi acceptare cordială putând fi constatată, la coredacţionalii săi, şi după vremea în care, din 1973, revista a fost preluată de Adrian Păunescu.

Totuşi, în chip mai mult sau mai puţin surprinzător, din 1973, Cornel Bozbici s-a mutat de la *Flacăra* în redacţia unei reviste mult mai puţin cunoscute, *România pitorească,* condusă, din acelaşi an, de Pop Simion, unde, până la Revoluţie, va ocupa funcţia de redactor-şef adjunct. Toate cele de mai sus sunt informaţii consemnate, în acelaşi fel, fără alte nuanţări, şi în cartea lui Florin Smarandache, *Cititorind. Publicaţii româneşti dinainte de revoluţie* (volum electronic), stare de lucruri confirmată şi de amintirile directe ale celor care l-au cunoscut pe scriitor.

Ce s-ar putea spune azi despre volumul de debut al lui Cornel Bozbici, intitulat *Dispariţia reporterului Silvăşan,* apărut în 1964, adică în acelaşi an cu romanul *Vara oltenilor* de Dumitru Radu Popescu? Îmi amintesc că am cumpărat cea de a doua carte de pe un stand de la Sângeorz-Băi, ignorând, cum se întâmplă mereu în asemenea împrejurări, eternul mare mister al coincidenţelor. E vorba de doi scriitori români publicaţi cam în aceeaşi perioadă. Unul extrem de original, cu o proprietate a exprimării figurate ce va deveni faimoasă şi se va impune cultural. E vorba de Dumitru Radu Popescu. Celălalt, un narator format la şcoala „democraţiei de partid", chinuindu-se să dea viaţă unor scheme epice prefabricate, pentru că, în mod sigur, i se dăduse sarcina să le valideze.

Un slujitor credincios al partidului? O conştiinţă literară în formare, încă incapabilă să se înţeleagă pe sine? Sau nici una, nici alta. Ori altceva, mai mult decât toate acestea la un loc. Pentru că nu e greu de presupus că un subiect cum e acela al scurtei povestiri care dă titlul volumului, *Dispariţia reporterului Silvăşan,* nu are nimic de a face cu literatura. Să ne lămurim. Cum se zicea atunci prin şedinţe, faptele „vorbeşte", nu-i aşa? Un necunoscut, în realitate mecanic de locomotivă, bate la uşa unei redacţii comuniste pentru că doreşte să devină ziarist. Şi o face cu succes, ajungând indispensabil la noul său loc de muncă. Numai că, exact atunci când i se încredinţează o sarcină de mare răspundere, cea de a face un reportaj amplu, urmărind trecerea prin oraş, pe calea ferată, a unui important utilaj agabaritic, ziaristul făcut pe puncte dispare. Şi nu mai e de găsit decât la spartul târgului, din incredibilul motiv că, întâlnindu-se cu nişte foşti colegi de muncă, mecanici ca şi el, Silvăşan a uitat de misiunea primită pe linie de partid şi s-a apucat să repare, împreună cu aceştia, în depou, o locomotivă defectă.

Nu alta este situaţia temei unei alte naraţiuni, *Melancolie*, în care tinerii constructori ai unui nou oraş se pregătesc să participe la balul care va marca închiderea lucrărilor de pe şantier şi îi va disponibiliza pe toţi, constructorii urmând să plece în alte părţi ale ţării, unde era nevoie de ei. Pregătirile de bal ale acestor oameni tineri, de tip studenţesc, cu pantaloni călcaţi sub saltea, în timp ce posesorii lor se agită, în căutarea febrilă a unei cămăşi albe ori a unei cravate de mătase nu sunt însă deloc convingătoare. Se vede limpede intenţia pilduitoare, rostul stahanovist-moralizator al relatării. Asta oricât ar fi fost de ruşinos şi pe acea vreme să mergi la un eveniment simandicos îmbrăcat neîngrijit, când ai fost capabil să construieşti un oraş, ştiind să munceşti cu patos şi cu abnegaţie.

Ce ar mai fi de adăugat, azi, despre acest debut, ar rămâne că, în anii care au urmat, mai puţin ambiţios decât alţi reprezentanţi ai generaţiei sale, nuvelistul Cornel Bozbici nu s-a grăbit să-şi confirme talentul, putând lăsa chiar impresia că s-a lăsat de meserie. Asta, probabil, şi spre bucuria celor care-i supravegheau viaţa... Oricum, în ciuda auspiciilor mobilizatoare ale mesajului lui Remus Luca, important corifeu al proletcultismului românesc, prozatorul, dacă îi examinăm primele încercări literare dintr-o perspectivă neimplicată politic ori din aceea a creaţiei sale de maturitate, pare să se fi oprit din scris pentru că pur şi simplu a descoperit *că proza sa de debut nu rezistă.*

Un personaj cum e cel din povestirea *Fugarul,* care pleacă în lume, îndepărtându-se de familie, pentru că nu vrea să se înscrie în colhoz, n-are cum să fie salvat, în proza artistică demnă de acest nume, câtă vreme încăpăţânarea sa, de om care strânge bani pentru a cumpăra iar pământ, se dovedeşte ridicolă, deoarece era evident că, într-o lume comunizată, pământul nu fericeşte pe nimeni. El nu mai putea însemna nici libertate, nici prosperitate, nici bucurie. Spun asta mai ales pentru că, pentru a susţine o temă, în literatură, e nevoie adesea şi de o anume participare afectivă, cea care va obliga, de pildă, cultura noastră să descopere tragedia românilor duşi de hortyşti, în 1944, la săpat tranşee, în faţa ruşilor, doar atunci când va scrie despre asta, cu patimă, Francisc Păcurariu. Totul în condiţiile în care reportajele, portretele literare ori notele presărate prin reviste, în anii succesivi, de-a lungul unei vieţi întregi, nu dovedesc, la Cornel Bozbici, aprofundarea preferenţială, trăită, a vreunei teme literare, din câte erau permise, cu atât mai puţin a acelora tratate în volumaşul de debut. Nici măcar a aceleia din povestirea *Un ceai cald,* în care autorul dezbate cel dintâi, în beletristica românească, chiar subiectul tragic al trimiterii ardelenilor în batalioane de muncă forţată, în timpul Celui de Al Doilea Război Mondial, fir narativ pe care îl ratează, însă, fără drept de apel.

Problema de conştiinţă a unui autor care semnează asemenea proze rămâne, până la urmă, doar aceea a momentului în care va constata că aleargă, împreună cu personajele sale, spre o prăpastie. Lucru pe care, până în 1964, Cornel Bozbici nu pare să-l fi înţeles! Mai precis, până la acea dată, scriitorul nu pare a fi priceput că o asemenea proză, profund tendenţioasă, pur şi simplu demagogică, *nu se poate scrie*, că ea reprezintă o fundătură culturală şi estetică, un eşec. Împrejurare ce nu ne spune, însă, şi că nu va înţelege niciodată aceste lucruri, una din alternativele unui creator care nu seamănă cu Dumitru Radu Popescu, pentru că nu are natura sa imaginativă, fiind, în literatură, aceea de a căuta o altă cale de comunicare, specifică tipului său de sensibilitate, un nou orizont expresiv.

Marea schimbare care s-a petrecut în raportarea lui Cornel Bozbici la viaţă şi la arta literară trebuie să fi avut loc mult după anii studenţiei, nu la sfârşitul lor, atunci când, cum am arătat mai sus, autorul va fi înţeles că trebuie să renunţe la „metoda" realist-socialistă şi la suita de poncife literare pe care le luase de bune în tinereţe. Situaţie care nu e una singulară, numeroşi scriitori români, trecuţi sau nu prin Şcoala de Literatură a anilor '50, din secolul trecut, despre care Mihail Sadoveanu spunea că a promovat tot atâţia artişti câţi i-au urmat cursurile, trecând prin experienţe similare. Cazul cel mai clamoros rămâne acela al poetului Nicolae Labiş, care a descins în literatură de pe o platformă ideologică bine precizată, maiakovskiană, dar a înţeles repede precaritatea înjghebărilor jdanoviste, care-l obligau să configureze un ethos artistic de extracţie partinică, şi a decis să se emancipeze de ideologie. Aşa cum o arată şi ultimele sale creaţii, între care şi poemul scris pe patul de moarte, *Pasărea cu clonţ de rubin.*

Nu toţi cei care scriau au avut însă talentul uriaş al lui Labiş, după cum nu toţi au avut nenorocul de a dispărea din lume atât de tineri. Scriitorii, fie că au înţeles, fie că nu au înţeles natura constrângătoare a metodei literare impuse „pe linie de partid", au reacţionat în fel şi chip, mânaţi înainte de spiritul de conservare specific tuturor făpturilor umane şi au făcut ce s-au priceput. Doar că exact pe acest palier, al reconfigurării resurselor orizontului profund al creativităţii literare, e de căutat, la Cornel Bozbici, şi punctul de cezură care apare în structurarea expresivităţii sale narative, marcând momentul în care autorul a înţeles că trebuie să renunţe la armele sale „de panoplie", aşa cum le înţelesese până la un moment dat, pentru a se regăsi într-o dimensiune literară cu o expresivitate total diferită, despre care nu ştiuse nici el însuşi cum va urma să arate.

Pentru a continua să scrie, Cornel Bozbici avea nevoie de alte valori umane, de altfel de motivaţii narative, de noi teme. Şi, mai ales, de un fel de a scrie diferit de cel anterior. Unul liber asumat, bazat pe inteligenţa cititorului, cu care autorul să se poată angaja într-un duel informaţional de natură estetică, hotărând ad-hoc ce să spună şi când să spună. De unde şi încheierea că, asumarea marii iluzii a gloriei şi notorietăţii, aşa cum au fost înţelese aceste noţiuni în comunism, cea care l-a făcut, de exemplu, pe Mihai Beniuc să persevereze, în scris, până la delir, îngropând adevărata creaţie literară sub un maldăr de maculatură, nu l-a preocupat pe Cornel Bozbici. Situaţie care explică, până la un punct, şi de ce romanele sale, literatură în adevăratul înţeles al cuvântului, au rămas necercetate, necomentate, carenţă esenţială a criticii literare româneşti din toate timpurile, cu atât mai mult a celei din vremea proletcultismului, dar pe care noi o ascundem de obicei sub covor, acoperind-o cu povestea frumoasă a unui Titu Maiorescu descoperitor al lui Eminescu şi mentor al lui George Coşbuc.

Evenimentul acesta, care cred că s-a petrecut într-un interval biografic greu de precizat, în mod sigur la nivelul structurării imaginarului literar, a reprezentat, în conştiinţa artistică a scriitorului, un moment de răscruce, un fel de mutaţie prin care o falie adâncă, creatoare de sens, s-a născut în adâncul fiinţei sale, eveniment cu rezonanţe nebănuite, mai largi decât s-ar putea, în mod obişnuit, presupune, implicând întreaga sa personalitate creatoare. Iar natura specială a respectivului fenomen mi se pare perfect ilustrată de următoarele câteva versuri, aparţinând poetului Ioan Alexandru, din volumul *Viaţa deocamdată.* Scrise înaintea faimoasei sale retreziri creştine, „într-o baie la subsol/ unde-mi spălam ciorapii", stihurile acestea mi se par grăitoare, pe planul conştiinţei, şi prin raportare la caracterul sacru al oricărei conversii literare, indiferent de timpul în care a avut loc: „apoi am spart cu mâna decorul unui cor/ şi apăru pe lume teribilul actor". Într-o atare gamă şi pe un atare diapazon s-a constituit şi pulsaţia vieţii din primul mare roman al lui Cornel Bozbici, *Divertisment pentru pian şi două seri ploioase,* din 1984, în lumea căruia se cuvine a ne adânci cu delicateţe, pentru a o putea înţelege aşa cum se cuvine.

Mircea Brumărescu, tânăr „programator de modele pentru calculatoare", cum spune chiar autorul, hotărăşte, după o vizită la medic, dar şi la sugestia mamei sale, Cecilia, să plece din zăduful unei capitale toropite de caniculă, la Cluj, pentru a duce bunicului său, profesorul universitar Iacob Coruţiu, renumit medic psihiatru, care trăia acolo, aspirinele Bayer pe care fiica sa i le promisese demult. În tren, însă, strivit de caniculă, cu toate simţurile exacerbate, Mircea Brumărescu descoperă că are, de la Braşov încolo, ca tovarăş de călătorie, un personaj cât se poate de ciudat, neobişnuit. „Înalt, uscat şi subţire, scăpat de îngrăşările vârstei de cincizeci de ani", „niţel caraghios în pantalonii reiaţi şi în haina neagră, potrivită mai degrabă pentru ceremonii de iarnă, croită altădată", acesta îşi face apariţia în compartiment purtând în braţe, „un pachet, într-o panglică înnodată în fundă", de parcă, aşa cum comentează Cornel Bozbici, ar fi fugit „din nişte poze vechi să ia puţin aer într-o lume mai nouă".

Individul e, însă, prin hotărârea destinului, chiar vărul lui Mircea Brumărescu, Izidor Zohorca, de care Mircea nu avea ştiinţă, acesta fiind fiul unei surori a Ceciliei, la rândul ei vlăstar al aceluiaşi clan ardelean, păstorit de psihiatrul Iacob Coruţiu, cu numeroase încrengături istorice, a cărui genealogie acoperă o amplă perioadă din istoria Transilvaniei şi a Clujului, încă de pe vremea vulturului bicefal şi a imperiului chezaro-crăiesc. Neclintit în soliditatea sa, ca statut social, prin alegerea unor profesii rentabile, de la avocaţi la medici participanţi la congrese internaţionale, clanul lui Iacob Coruţiu pare a nu fi suferit de decăderea comunistă pe care o evocă G. Călinescu în romanele sale. Iar presiunea care face să ţâşnească, în scris, substanţa vie a evocării, adesea fastuoasă, inegalabilă, pare a fi perfect motivată, ca fapt de viaţă, prin citatul cu care autorul îşi încheie primul capitol din roman, ales din Tudor Arghezi: „Ştiţi voi ce vorbă este vorba *ieri*?" (Va urma.)

Istoria de lângă noi

Centrul de Calcul al Politehnicii Timişorene

Dan D. FARCAŞ

În episoadele trecute am relatat informaţii căpătate după ce în 1962 am fost angajat pe un post de „matematician" la calculatorul electronic MECIPT-1, de la Politehnica din Timişoara. Pentru angajare fusesem sprijinit de profesorul Alexandru Rogojan. Am aflat în scurt timp că poziţia mea nu era atât de clară pe cât păruse în primul moment. De fapt, în cadrul Facultăţii de Electrotehnică erau două colective angrenate în construirea de calculatoare electronice. Unul era cel al lui Iosif Kaufmann şi William Löwenfeld, situat la etajul întâi al clădirii. Acest colectiv construise MECIPT-1 şi acum proiecta o variantă mult îmbunătăţită, numită MECIPT-2. Celălalt colectiv era cel al profesorului Rogojan, în cadrul catedrei de electronică, situată la parter, în aceeaşi aripă de clădire. Profesorul dorea să construiască un calculator mult mai performant, numit CETA (Calculator Electronic Tranzistorizat Automat). Intenţia era îndreptăţită, deoarece MECIPT-1 era un calculator de generaţia 1, cu tuburi electronice şi cu o memorie operativă pe tambur magnetic, în timp ce calculatorul CETA (pe care Rogojan spera să-l termine până la sfârşitul anului 1963) urma să fie tranzistorizat şi cu memoria pe inele de ferită, deci un calculator de generaţia a doua, mult mai fiabil şi cam de o sută de ori mai rapid. E drept, MECIPT-2 urma să fie şi el de generaţia a doua, deci tot tranzistorizat şi tot cu inele de ferită. Iar cele două colective nu arătau nici cea mai vagă intenţie că ar dori să coopereze; dimpotrivă.

Conducerea Institutului Politehnic, luând act de situaţie, ca şi de faptul că MECIPT-1 avea nevoie de un personal de întreţinere propriu, care să nu ţină de vreo catedră, a hotărât în 1961 înfiinţarea unui Centru de Calcul, care să înglobeze ambele tabere. Centrul ţinea în anumite privinţe de Facultatea de Electrotehnică, iar în altele direct de Rectorat.

MECIPT-1 căpătase o faimă naţională şi practic nu era revistă, ziar sau almanah să nu fi pomenit de el. Pe de altă parte, Rogojan era şef de catedră, fost rector, viitor prorector şi era bine situat şi politic. Singura autoritate care s-a considerat că putea menţine echilibrul între aceste două grupuri era prorectorul Gheorghe Silaş (1914 – 2001), profesor de mecanică teoretică la Facultatea de Mecanică şi cea de Construcţii, şeful catedrei de mecanică a Facultăţii de Mecanică, iar între 1957 şi 1976 prorector şi pentru o scurtă perioadă rector, al Institutului Politehnic Timişoara. Din 1991 urma să fie ales membru corespondent al Academiei Române. Considerat persoana cea mai eficientă şi mai stabilă din conducerea politehnicii, Gheorghe Silaş a fost numit *preşedinte* al Centrului de Calcul.

Postul pe care l-am ocupat eu ţinea de Centrul de Calcul, era pentru calculatorul MECIPT-1, dar de angajarea mea se ocupase profesorul Rogojan. Având în vedere această situaţie ambiguă, profesorul Silaş a considerat oportun să mă numească, în vara anului 1963, „secretar al Centrului de Calcul". Însărcinările mele ţineau mai ales de planul de cercetare ştiinţifică al centrului, dar şi de multe altele. Poziţia era incomodă, deoarece am fost implicat în multe acţiuni de care şefii mei direcţi ar fi preferat să nu iau cunoştinţă (de pildă, dotări, liste cu premieri sau angajări).

Centrul de Calcul ţinea de două ori pe an o şedinţă de raportare a realizărilor faţă de „planul de muncă" anual şi, o dată pe an, pentru adoptarea planului pe perioada următoare şi împărţirea bugetului, prilej de târguieli între cele două colective, mai ales pentru aparatele de măsură mai valoroase. Anual, mai participam şi la selecta şedinţă a consiliului ştiinţific al politehnicii, unde prezentam un raport asupra activităţii centrului.

Eu redactam atât rapoartele, cât şi planul de muncă, după ce strângeam datele necesare de la toţi cei implicaţi. Forma finală o aproba profesorul Silaş. Evident, tot mie îmi revenea să organizez şedinţele Centrului şi să redactez procesul-verbal.

Misiunea aceasta mă punea uneori în situaţia neplăcută de a spune unora din protagonişti întrebări de tipul: „în planul de muncă anual era prevăzut cutare – acum la sfârşitul anului ce scriem în raport?" (ştiind amândoi că respectivul punct nu fusese realizat). Sau: „înscriem şi anul acesta în planul de muncă tema X?" (pe care am inclus-o şi în planul de anul trecut, dar la care nu s-a progresat vizibil). Dacă la Rogojan adunam cu această ocazie bile negre, deoarece eu eram primul căruia trebuia să-i explice, an de an, de ce nu a terminat calculatorul CETA (calculatorul va fi terminat abia în 1972, cu rol didactic), Löwenfeld nu agrea activitatea mea, între altele, deoarece ajungeam astfel mai des decât el în biroul prorectorului Silaş.

Cu această ocazie am învăţat însă ceva nou de la Löwenfeld şi Kaufmann. Ei mi-au explicat, pe îndelete, că de când se ştiu, nu au inclus niciodată în planul de muncă pe anul viitor decât ceea ce terminaseră cu succes anul acesta. În felul acesta, niciodată nu au fost în situaţia să raporteze ceva ca nerealizat, ba nici măcar nu au dat de bănuit celor prea curioşi în ce stadiu au ajuns realmente lucrările.

În calitate de secretar, îndeplineam şi activităţi cum erau organizarea unor schimburi de experienţă, deplasări sau specializări în ţară, sau conferinţe, cum a fost cea a prof. Tiberiu Popoviciu, şeful şcolii de informatică de la Cluj, care ne-a vizitat în mai 1965. Mă ocupam şi de angajări, cu birocraţia şi concursurile aferente, ba în decembrie 1964 şi de cheltuirea unei mari sume de bani, primită „pe ultima sută de metri", pentru procurare de mobilier.

În 1965 am avut şansa să asist angajarea la MECIPT a fostului meu coleg de grupă, Ştefan Măruşter (1937-2017), cel mai bun la matematică din anul nostru, care vegetase până atunci ca profesor la un liceu din Baia Mare. A trebuit să-l conving – printr-o lungă corespondenţă, începută în noiembrie 1964 – să candideze pentru acest post, pe care, la concurs, l-a obţinut cu brio.

Pornind de la polinoamele de cea mai bună aproximare, cu care ne întâlneam uneori în solicitările primite de la diverşi beneficiari, colegul meu a ajuns să susţină în 1974, la Cluj, sub îndrumarea acad. D.D. Stancu, teza de doctorat în matematică cu titlul *Metode numerice pentru ecuaţii operatoriale monotone*. Ştefan Măruşter s-a mutat la Universitatea de Vest din Timişoara, devenind lector în 1972, conferenţiar în 1981 şi profesor din 1991, fiind considerat azi întemeietorul Şcolii de informatică de aici. A predat cursuri la nou-înfiinţata secţie de informatică, a condus colectivul de cercetare în informatică, iar în 1979 a contribuit la înfiinţarea Centrului de Calcul al universităţii, fiind numit director. În 1990, a fost ales decan al Facultăţii de Matematică şi Informatică. A mai ocupat poziţii de şef de catedră (1992 – 1996), respectiv director la şcoala doctorală de informatică (2005 – 2008). A fost invitat frecvent să ţină cursuri în străinătate. A obţinut titlurile de Profesor Emeritus la Departamentul de Informatică, Facultatea de Matematică şi Informatică, Universitatea de Vest din Timişoara şi de Profesor Honoris Causa al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca. În memoria sa s-a organizat Concursul de Informatică „Ştefan Măruşter".

Ceilalţi doi matematicieni la a căror angajare am contribuit au fost Gavril Gavrilescu, care, împreună cu soţia sa, Eva Gavrilescu, vor fi numiţi „părinţii tehnicii de realizare de asambloare pentru întreaga gamă de calculatoare proiectate la Institutul de Tehnică de Calcul" şi, în 1967, Tiberiu Ilin, care va deveni directorul Institutului pentru Tehnică de Calcul filiala Timişoara.

Din septembrie 1965, lucram cu Măruşter şi Gavrilescu într-o încăpere de circa 3x4 metri, în care ne simţeam foarte bine, aveam şi o tablă pe perete pe care ne puteam instrui, mai ales în domeniile probabilităţilor, analizei funcţionale şi a logicilor polivalente, în care constatasem că avem lacune, dar şi în asambloare, translatoare etc.

Cererile de rulare adresate calculatorului MECIPT-1, mai ales de catedrele politehnicii, se înmulţeau, iar în 1965 au dat naştere deja la confruntări neplăcute, în momentul în care nu ştiai cui să-i acorzi prioritate. În această situaţie, lucrând de acum în două schimburi, colegii mei de birou mi-au fost de un mare folos, reuşind să împărţim solicitările între noi în aşa fel încât să ne rămână şi timp pentru autoperfecţionare, umplându-ne mai ales lacunele pe tărâm profesional, dar rămânând şi pentru un strop de creativitate.

Între altele, între noi se născuse şi o emulaţie de tipul „cine reuşeşte să programeze cutare algoritm cu un număr minim de instrucţiuni", „cine găseşte termenii cei mai buni pentru dezvoltarea în serie a cutărei funcţii, astfel încât erorile să fie minime (la a noua cifră semnificativă)" sau să creăm programe (un soi de precursori ai viruşilor de azi?) care, dacă se declanşau, ştergeau tot ce se afla în memorie şi în cele din urmă se ştergeau complet şi pe ele însele.

„Sepi" Kaufmann, principalul proiectant al calculatorului, era mic de statură, inteligent şi bănuitor din fire. La început nu era convins că chiar vreau să mă dedic informaticii şi nu să folosesc postul doar ca pe o trambulină, de pildă, spre o carieră didactică. Ori de câte ori îi spuneam că mă pasionează cibernetica (cuvântul „informatică" nu fusese încă inventat), îmi răspundea că asta urmează încă să dovedesc în viitor. Cea mai caldă apreciere din partea lui, făcută după ce răzbisem să rulez cu bine primele programe mai complexe, a fost adresată unor terţi, cărora le-a spus despre mine: „nu-i chiar atât de prost cum pare la prima vedere".

Spre deosebire de Löwenfeld şi de ceilalţi angajaţi cu pregătire superioară de la MECIPT, situaţia politică a lui Kaufmann era pe atunci foarte neplăcută. Prin 1960, el depusese o cerere de emigrare în Israel, după care s-a răzgândit. Ca urmare, i se retrăsese nu doar dreptul de a preda în învăţământul superior, ci chiar şi dreptul de a ocupa o funcţie pe baza studiilor sale superioare. Generaţia tânără ar înţelege probabil mai greu trauma pe care o putea provoca un sistem în care nu era decât un singur angajator – statul comunist, iar dacă acesta „îţi atârna o talangă de coadă" prin sistemul „dosarelor de cadre", nicăieri nu mai puteai fi angajat la valoarea ta profesională. Drept urmare, pe statul de funcţiuni al Centrului de Calcul, Kaufmann era încadrat ca muncitor, evident, cu o retribuţie inferioară. Situaţia s-a remediat abia prin 1967.

→

Zlatna de Martin Opitz

Constantin CUBLEŞAN

Puţine colţuri din lume (cu strângere de inimă ar fi trebuit să scriu naţiuni) sunt mai nepăsătoare faţă de mărturiile istorice (culturale) majore ale fiinţării lor pe acest pământ decât cele ale românilor. Iată, între multe altele, acest tezaur spiritual care este poemul *Zlatna oder von der Ruhe des Gemuthes* (*Zlatna sau liniştea firii*), scris în anul 1622 de către Martin Opitz, fondatorul „primei şcoli sileziene de poezie, deschizătorul epocii barocului german", cum consideră Fritz Martini în *Istoria literaturii germane,* cel care „a făcut pentru poezie ceea ce Luther făcuse pentru proză", cum consideră A. Bossert în *Historie de la Littérature Alemande* (Paris, 1904), în fapt, părintele poeziei germane moderne, poem de primă importanţă în ţara lui Goethe şi care este „un nepreţuit imn adus sufletului românesc" (Dumitru Micu), în care ni se certifică – fără drept de tăgadă, în cultura europeană, când?!, cu vreo şase decenii înainte ca Miron Costin să fi scris *De neamul moldovenilor* – obârşia latină a valahilor, descriind datini, obiceiuri, ritualuri de muncă şi de petreceri, peisaje fără asemănare:

…pe unde-am fost umblat
Ţinut ca Zlatna voastră să văd nu mi-a fost dat
(…)
Cu oamenii de care nu mă mai pot desprinde
Mai buni nu sunt în stare să cred că s-ar afla
În lume pretutindeni pe unde-aş mai umbla (…)
O lume ca de basme sub codrii răsunători
Şi lunci înmiresmate cu ierburi şi culori (…)
Un rai întreg e câmpul spre care îmbătat
Şi-n murmure Ampoiul coboară luminat
Cu valurile-i repezi în prag de albe case
Ce par a fi mărgele spre soare toate-ntoarse.

Rămâne practic necunoscut nouă până prin veacul când trimite la el, destul de sec şi didactic, Mihail Kogălniceanu, fiind tradus mai târziu de George Coşbuc, care în 1888 îl publică în *Tribuna* sibiană, unde rămâne îngropat până în 1943, când Ilie Dăianu îl reeditează în *Apulum, Buletinul Muzeului Regional din Alba Iulia*, II (1943-1945), pomenit mai ales în cercetări didactice, apoi tradus din nou, excelent, de către Mihai Gavril (a doua ediţie, cu un aparat critic substanţial, în 1993) rămâne totuşi – încă! – un text cvasinecunoscut şi cu foarte puţine trimiteri în discuţiile acute privind prezenţa noastră, românească, pe aceste meleaguri transilvane, când marele poet german, acum patru secole, spunea răspicat:

Călcând în goană Goţii, cu-atâţia-n şir grăbit,
Al Daciei şi-al Romei pământ de mulţi râvnit
Nu şterg a voastre urme cum nu v-au nici învins
De v-aţi păstrat lumina aşa cum e în scris…
Din depărtate Asii, venind pe cai gonaci,
Pe Greci să îi supună pe Misii vechi, pe Traci;
Cu biciul lui Attila cu hoardele-i de schiţi,
Nu poate frânge neamul nepieritoarei ginţi!
Într-un prădalnic tropot năvala lor sporeşte
Iar slavii vă-nconjoară, ca marea, într-un cleşte…
Şi totuşi, limba voastră prin timp a străbătut;
E dulce cum e mierea şi-mi place s-o ascult!
Prin ce miracol însă şi cum a biruit
Aievea limba voastră, pe drept rămâi uimit!
Din sacrul grai al gintei Italii n-au păstrat
Nici Spania, nici Galii din cât le-a fost lăsat;
De un târziu aseamăn roman au la tulpină,
Valaha-şi are nimbul mirabil în Latină.

Inconştienţă din partea alor noştri? Indolenţă, nepricepere, rea-credinţă?!...

Se împlinesc, iată, 427 de ani de la naşterea acestui poet pe care merită, măcar acum, să-l cinstim după cuviinţă, având prilejul minunat de a-i aduce în actualitate, în permanenţă, opera, căreia alte naţiuni, dacă ar fi avut-o, i-ar fi făcut o cadră de aur şi ar fi aşezat-o înaintea ochilor atâtor savanţi occidentali ce nu vor să vadă azi ceea ce era atât de limpede pentru saxonul de acum patru sute de ani, când nu-l obliga nimeni şi nimic să o facă, decât conştiinţa lui de cărturar superior, dragostea sinceră ce i-a inspirat-o un popor pe care l-a descoperit, ca fiind minunat şi, fireşte, documentele istorice (încă) nefalsificate.

Martin Opitz s-a născut la 23 decembrie 1597 în Bunzlau, localitate din Silezia, ca fiu al unui maestru măcelar. Face studii la Wroclaw, apoi universitatea la Frankfurt pe Oder şi la Heidelberg, distingându-se ca un excelent stăpânitor al limbii latine, dobândind, de asemenea, o vastă cultură ce l-a recomandat imediat pentru slujba de consilier palatin în slujba lui Lingelscheim, dar izbucnirea războiului de trei zeci de ani (în 1618) îl obligă să se refugieze în Olanda, apoi în Iutlanda,

iar din primăvara anului 1622 este adus de către principele Bethlen Gabor la Colegiul superior reformat din Alba Iulia, în calitate de profesor de filosofie şi estetică. În scurta lui şedere pe aceste meleaguri (aproape doi ani) se va apropia cu sufletul de localnicii valahi, studiindu-le istoria, limba, etnografia, în vederea elaborării unei lucrări – *Dacia Antiqua sive Comentarii Rerum Dacia* – manuscris al cărui original, din păcate, este ars, datorită epidemiei de ciumă din Gdansk, din 1636, unde Opitz se afla ca istoriograf al regelui Poloniei, Vladislav al IV-lea, şi unde el însuşi sfârşeşte contaminat de cumplitul flagel. A scris lucrări de lingvistică (*Aristarc sau Despre dispreţul limbii germane*, 1617), poeme (*Oden unde Sonette*, 1618; *Teutsche Poemata*, 1624), traduceri din Daniel Heinsius (*Lobgesang Gesu Crist* şi *Himnul in Bachum* ş.a.), din Seneca (*Troienele*), din Sofocle (*Antigona*), un tratat de poetică *(Buch von der deutschen Poetray*, 1624), precum şi alte lucrări pe teme variate (*Laudă vieţii câmpeneşti*, 1623; *Cântec de speranţă în mijlocul adversităţii războiului*, 1633; *Pastorala despre nimfa Hercinia,* 1630) etc., fiind întemeietorul romanului pastoral german şi, prin tălmăcirea în limba natală a lui John Barloy, *Argrnis,* stimulează apariţia romanului german politico-istoric. Martin Opitz se impune astfel ca una dintre cele mai de seamă figuri ale culturii şi literaturii germane de la începutul perioadei moderne, poemul său, dedicat valahilor transilvăneni şi valahilor în genere, devine cu atât mai important pentru noi, nu numai prin valoarea sa documentară privind existenţa românească milenară pe aceste meleaguri.

Poemul are, în totalitatea sa, un ton de marcată simpatie şi de exaltare spirituală în faţa bogăţiei existenţiale a unui neam pe care el nu-l considera cu nimic mai prejos, la ora aceea, altor popoare vest-europene. Poetul descrie în versuri memorabile hora noastră:

Păstrându-vă şi portul şi minunatul joc,
Din vechea rădăcină pornită dintr-un loc
Precum vestita horă ce-n lume seamăn n-are,

peisajul montan pitoresc:

Şi munţi de ape-şi lasă albastra umbră lin
Sub freamătul de codru cu zvon de păsări plin;
Iar printre stânci ascunse de marea crudă-a ierbii
Se plimbă ursul, vulpea şi-n sat coboară cerbii…
Natura vă e mama a toate dătătoare
Puterea-i străluceşte în fiecare floare,

minunatele vinuri transilvane:

Iar Şardul e aproape cu vinul său vestit
Un vin de crez şi vrere mai bun n-am întâlnit
Pe-acesta toţi poeţii eu aş dori să-l ştie
E preursit din struguri doar pentru poezie,

bogăţiile şi vitejiile valahilor:

În orice parte a lumii cu lapte şi cu miere
Belşugul greu de-ar curge, din câte-s, cu plăcere
Eu aş alege-Ampoiul cu apele de aur
Şi-argintul din nisip pe care orice faur,
Cu dragoste-l culege cum ar culege grâu,

apoi:

Pe voi natura însăşi prea buna voastră mamă
V-a învăţat de duşman să nu vă fie teamă
Şi v-a-nzestrat cu firea dibacelor porniri
Spre câte-s ale păcii vechi îndeletniciri…
Cu soarele şi luna, Saturn pe-al vostru plai
V-au rupt şi dat lumina şi aurul din rai.

Totul într-o excelentă traducere datorată lui Mihai Gavril, care, prin osârdia sa, repune în circulaţie românească acest poem fundamental pentru cultura, pentru istoria noastră naţională, semnat de Martin Opitz. Este una din înălţătoarele închinări pe care cultura europeană o aduce fiinţei noastre româneşti. Şi nu este puţin lucru pentru a-i aduce cinstirea şi a-i da locul ce i se cuvine poetului german în salba de ilustre personalităţi ale lumii ce ne-au preţuit neamul dincolo de orice interes, altul decât acela al recunoaşterii valorilor naţionale, istorice, de netăgăduit.

Pe lângă calculatorul MECIPT erau angajaţi şi câţiva tehnicieni. Cel mai important era Herbert Hartmann, singurul care avea calculatorul pe mână. Dar cel mai pitoresc era strungarul Negruţ. Mic şi negricios, aşa cum sugera şi numele, susţinea că poate face orice, de la elice de vapor la vioară şi, la nevoie, poate repara şi avioane. A reuşit să-mi dreagă de câteva ori un vechi ceas de mână de care ceasornicarii ezitau să se mai ocupe, dar pe care în cele din urmă i l-am făcut cadou. L-am ţinut minte peste ani datorită capacităţii sale extraordinare de a sintetiza ideologia clasei muncitoare, acea ideologie care, după o jumătate de secol de experimente utopice, a dezorganizat temeinic atâtea popoare respectabile.

Spunea el aşa – „uite, eu am patru clase, în care am învăţat tot ce trebuie să ştie un om: scrisul, cititul şi socotitul. Ce altceva mai poţi învăţa în viaţă în afară de astea – decât şmecheria". Sau: „tot ce e făcut pe lumea asta e făcut de muncitori, nu de altcineva. Inginerii? Îşi dau şi ei cu părerea să facă pe deştepţii, se învârt şi ei pe acolo ca şefi, dar numai muncitorul e cel care face lucrurile." Ş.a.m.d.

Recunosc că l-am ascultat fascinat. Mi-am dat seama că ar fi fost inutil să încerc să-l contrazic. Mai mult, trebuia să-i fiu recunoscător, întrucât a fost pentru prima dată când am reuşit să înţeleg un anumit mod de a gândi care, fără el, nu cred că mi-ar fi trecut vreodată prin cap. Mi-am dat seama că era viziunea a milioane de concetăţeni, viziune care îmi lumina multe lucruri bizare care se petreceau în jurul meu.

Iar atunci când – confruntat cu un tranzistor care îşi dăduse obştescul sfârşit – Negruţ a sugerat să-l tăiem în două, să încercăm să-l reparăm şi apoi să-l lipim la loc, a început să mijească în mintea mea speranţa că poate în informatica aceea a viitorului, cea la care visam cu toţii, se va găsi – măcar în parte – mântuirea de această viziune.

(Va urma.)

Istoria de lângă noi

Mircea Maliţa, *Între război şi pace*

Silviu NEGUŢ

Cu ocazia unui interviu care mi-a fost luat în urmă cu un an şi ceva, la întrebarea *Care este cea mai faimoasă persoană pe care aţi cunoscut-o şi care este povestea?* am răspuns: *Mircea Maliţa! Un om senzaţional, un erudit de tip renascentist, o personalitate complexă, care s-a afirmat în mai multe domenii esenţiale ale cunoaşterii şi care scrie incredibil de bine şi atractiv, plus un diplomat de mare clasă.*

Mai întâi l-am cunoscut din unele cărţi (*Sfinxul, Aurul cenuşiu, Idei în mers, Cronica anului 2000* şi altele), care mi se păreau incredibile pentru acele vremuri. Ne deschidea mintea încătuşată de dictatura comunistă, deşi era perioada în care se simţea o oarecare relaxare, care însă nu a durat prea mult.

Anul acesta se împlineşte aproape o jumătate de veac (mai exact, 49 de ani) de când l-am cunoscut personal şi am interacţionat cu Domnia Sa, printre altele, la *Enciclopedia Statelor Lumii* (coordonator din umbră şi prefaţator), revista *Mileniul III* (o raritate în publicistica românească), Comisia de prognoză a Academiei Române, FUMN (Fundaţia Universitară a Mării Negre), ARCOR (Asociaţia Română pentru Clubul de la Roma), Masterul de Geopolitică şi Relaţii Internaţionale de la A.S.E. etc. Şi, spre deosebire de alte persoane/personalităţi cu care am interacţionat în decursul timpului, a crescut mereu, pe măsura trecerii timpului, în Ateneul sufletului meu interior. Nu puteai să nu fii fascinat de această *rara avis* renascentistă a timpurilor noastre, care a avut puterea, capacitatea, inteligenţa şi diplomaţia de a ne oferi o altă imagine şi înţelegere a lumii decât ideologia comunistă în care a fost înregimentat prin natura lucrurilor, ca de altfel mulţi alţii dintre noi. Ne-a oferit, în principal, pagini cu adevărat semnificative, convingătoare, despre o întreagă epocă istorică, cea a Războiului Rece, compusă din documentele oficiale ale timpului (în mod firesc, total contradictorii în funcţie de sursă, occidentală sau comunistă) şi, mai interesant, din trăirile sale personale, graţie relevantelor funcţii pe care le-a deţinut. Dar, mai ales, extraordinarei sale capacităţi de a sesiza, a distinge, mai repede şi mai bine decât alţii, mersul istoriei.

Avem de-a face cu o mare personalitate, o personalitate atât de complexă încât este greu s-o fixezi într-un tipar anume. A fost, fără îndoială, aşa cum am spus deja, un renascentist al timpurilor noastre. Un om care şi-a pus amprenta în varii domenii de mare suprafaţă şi relevanţă: matematică („dragostea dintâi nu se uită"), filosofie, logică, istorie, viitorologie, educaţie, eseistică, relaţii internaţionale, diplomaţie etc. În plus, a fost un orator de excepţie. Această carte nu poate fi înţeleasă pe deplin decât în contextul altor trei apariţii editoriale ale Domniei Sale, de asemenea voluminoase şi complexe: *Diplomaţia* (1975), *Zeci de mii de culturi, o singură civilizaţie* (1998) şi *Secolul meu scurt* (2015). Împreună toate acestea constituie o adevărată frescă a îngemănării triadei starea lumii – actorii de pe scena mondială – jucătorii de pe „marea tablă de şah", cum bine a zis analistul american Zbiegniew Brzezinski.

Volumul de faţă, *Între război şi pace* (Editura RAO, Bucureşti, 2022, 903 pag.), înglobează trei cărţi publicate separat una de alta, dar care se completează una pe cealaltă, ceea ce justifică din plin asamblarea lor: cea purtând exact acest nume, plus *Jocuri pe scena lumii* şi *Mari şi mici*. Graţie limbajului plastic şi cursiv, l-aş compara cu *Secolul meu scurt*, în sensul că este scris parcă dintr-o suflare, o poveste scrisă la gura sobei, o poveste ca din *O mie şi una de nopţi:* când crezi că se termină, începe din nou... Cu un har ieşit din comun, Profesorul condensează între coperţile uneia şi aceleiaşi cărţi, trei destine: al Domniei Sale, al României şi al lumii. Totodată, şi în această carte demonstrează, dacă mai era nevoie, că este o personalitate atât de complexă încât este greu s-o fixezi într-un tipar anume.

Nu se putea un moment mai bun pentru această apariţie editorială, tocmai acum când lumea este tulburată de războaie hibride asimetrice: Rusia – Ucraina, Israel – Hamas + Hezbollah, S.U.A. – Houthi şi, în aşteptare, Venezuela – Guyana (după modelul Rusia – Ucraina). Profesorul asemuieşte războiul cu „dansul ielelor" şi ne poartă, cu o dezinvoltură ieşită din comun, nu numai prin conceptele specifice (conflict, război, contagiunea conflictelor, capcana războiului, cataclismul nuclear, „războiul stelelor", Războiul Rece, pacea etc.), ci şi prin opera celor mai reprezentativi analişti în domeniu în decursul timpului: de la anticii Tucidide (*Războiul peloponeziac*), Sun Tzu (*Arta războiului*) şi Kautilya (*Arthashāstra*) la medieviştii Niccolò Machiavelli (*Principele*), Erasmus din Rotterdam (*Die klage der Friends*), Hugo Grotius (*Despre dreptul războiului şi al păcii*), Thomas Hobbes (*Leviathan*), apoi moderniştii Claus von Clausewitz (*Despre război*) – despre care se spune că „nimeni n-a influenţat într-o măsură asemănătoare gândirea politică peste tot în lume", Immanuel Kant (*Spre pacea eternă*) şi la numeroşii contemporani, între care Henry Kissinger (*Lidership, Ordinea mondială*), Edward Nicolae Luttwak (*Logica războiului şi a păcii*) – analist american născut la Oradea, Raymond Aron (*Paix et guerre, Les Maîtres de la stratégie*). Sau, în contrapartidă, în subcapitolul *Discipolii Irinei* (fiica lui Zeus care avea în grijă pacea, de unde denumirea de irenologie pentru ştiinţa păcii), îi citează pe teoreticienii care s-au axat pe problematica păcii, precum Arnold Toynbee (*Război şi civilizaţie, Un stadiu al Istoriei*), Kenneth E. Boulding (*Justiţia păcii*), Johan Galtung, un bun prieten al Profesorului (*Conflictul şi violenţa, Peace by Peaceful Means*, fondatorul revistei *Journal of Peace Research*).

Partea a doua, *Jocuri pe scena lumii,* abordează triada *Conflicte – Negocieri – Diplomaţie,* demonstrând legătura indisolubilă dintre acestea. Profesorul precizează că sunt în cauză evitarea pragului violent şi sângeros al conflictelor (*Conflicte*), căile paşnice practicate de negociatori (*Negocieri*) şi vocaţia de pace a profesiunii diplomatice (*Diplomaţia*), formată într-o istorie îndelungată, devastată de războaie neîncetate. Tocmai în spiritul acestui ultim aspect ne oferă evoluţia diplomaţiei din Antichitate până astăzi, având ca punct de plecare aprecierea că „formaţia diplomatului este interdisciplinară, ca şi relaţiile internaţionale de altfel, câmpul lui de activitate". Contrar părerii că diplomaţia este una şi aceeaşi, Mircea Maliţa ne demonstrează contrariul în capitolul *Stiluri de negocieri. Şcoli diplomatice*, prezentându-le în funcţie de şcoala reprezentată (franceză, germană, engleză, rusă, americană, japoneză şi chineză).

În partea a treia, *Mari şi Mici,* porneşte de la aserţiunea că oamenii urmăresc să stabilească relaţii asimetrice între ei, în care ei să fie cei ce exercită „controlul" asupra altora. În lista metodelor folosite de candidaţii la postul de „controlor" identifică patru căi: persuasiunea, compensaţia, invocarea unei autorităţi superioare comune şi constrângerea, numai ultima putând fi violentă sau bazată pe forţă. În linii mari, este axată pe trei domenii: relaţiile marilor puteri cu puterile mici (sau minore), solidaritatea internaţională a celor mici şi strategiile ţărilor mici în relaţiile cu marile puteri în condiţiile în care cel favorizat caută să-şi maximizeze câştigul, iar celălalt să-şi minimizeze pagubele.

Pe baza studierii celor două bătălii ale lui Ştefan cel Mare împotriva turcilor, de la Vaslui (1475) şi Valea Albă (1476), generalizează şi ne oferă un interesant şi concret tablou de strategii ale fiecărei categorii (A – marea putere, B – mica/minora putere): A. urmăreşte lupta în câmp deschis, B. preferă relieful cu obstacole şi capcane naturale; A. războiul este unul de ciocnire, B. războiul este de uzură; A. întreţinerea cu grijă a armatei, B. înfometarea inamicului; A. câmp de luptă cunoscut sau cel puţin observabil, B. loc de luptă total neprielnic pentru inamic; A. victorie finală, B. lovitură decisivă.

→

Semn(al) de carte

Florin Horvath, *Veşmântul nemuririi*, Ed. Ighemonicon, Bucureşti, 2023

– Atunci, dacă omenirea reînvie întru binele universal, în memoria ei vor rămâne toţi cei pe care-i plângem acum?

– Da, bunule Creangă: Basarab I şi Alexandru, feciorul lui, Măria sa Mircea cel Mare, şi Vlad Drăculea bătrânul, şi Vlad Ţepeş, şi Dumitru Horvath, şi Ioan Cîndea, şi Toma cel credincios acestui pământ, şi Ştefan, ce are încă de înfruntat destule, vor rămâne în memoria poporului ăsta binecuvântat ca cei vrednici de a fi dobândit veşmântul nemuririi. (Finalul epilogului, reprodus şi pe coperta a patra a cărţii)

Marian Nencescu, *Specific şi diversitate. Lecturi filosofice,* Editura Astralis, Bucureşti, 2024

Volumul de faţă este un puzzle de aleasă cugetare şi simţire care îmbină adevăruri şi incertitudini, iviri şi prăbuşiri de lumi în orizontul filosofiei româneşti, cu alese inserţii ale spiritualităţii universale. Privind către „povestea nesfârşită a filosofiei româneşti", Marian Nencescu poate fi perceput ca o Şeherezadă pentru care „istoria filosofiei româneşti este o sărbătoare". Dar nu este sărbătoarea unei „insule spirituale" izolate, ci o bucurie a Spiritului filosofic universal, o poveste de dragoste care poate cuceri toate meridianele sufletului Lumii. Autorul are toate dorurile şi onorurile lipite de această poveste. (Ion Fercu în Prefaţă)

Crisula Ştefănescu, *Pe aripile timpului*, Editura Aius, Craiova, 2023, Colecţia Cărţile Exilului.

Poezia sa atrage atenţia prin luminozitatea şi prospeţimea matinală a textului, ca şi printr-o mereu activă inteligenţă artistică, datorită căreia cititorul este mereu luat prin surprindere şi întotdeauna cucerit. (Alex Ştefănescu)

Un poet „îmbolnăvit de veşnicie”: Nicolae Dabija

Florian COPCEA

Poet dezinvolt, cu rezonanţă, de o adâncă profunzime po(i)etică, Nicolae Dabija, exponent emblematic al curentului literar numit, poate nu întâmplător, dar în consonanţă cu arhetipurile poeziei moderne universale, *ochiul al treilea,* caută esenţa existenţei captivat de idealurile şi valorile timpului în care trăieşte, cu o identitate auctorială indiscutabilă. Poezia sa, solemnizând discursul, dezvoltă elementele unei încifrări ludice a sensului cuvântului, acesta din urmă pus în împrejurarea de a traversa realitatea cu „lucrurile văzute cu al treilea ochi”, predestinate să viseze „scânteind/ universuri/ de oameni cu aripi/ şi păşind pe ţărână” (*Înger*).

În volumul *Privighetori împăiate* (Ed. Gens Latina, Alba Iulia, 2011), lirismul este expulzat din poem, poezia devenind, cum spunea cândva Ştefan Augustin Doinaş, un ordin, o somaţie adresată realului. Însuşi poetul nostru defineşte poezia ca fiind „un cerc cu centrul în afara sa”, „un cer născocindu-şi propria stea”, probabil pentru a ne demonstra că actul poetic este supus limbajului şi nu retoricii.

Sentimentul de claustrare, subminat în chip paradoxal de contrastele trăirilor sufleteşti, generează o imagerie livrescă, cu implicaţii expresioniste: „Am deschis cartea/ şi casa s-a umplut cu fluturi,/ şi iedere au prins să-mi bată în geam.// Am deschis cartea/ şi casa mi s-a umplut cu păsări,/ şi cu cer nezburat.// Am deschis cartea/ şi veşnicia avea miros de flori sălbatice” (*Blaga*).

Poezia lui Nicolae Dabija este concepută ca un ritual în care, „nevindecaţi de poezie,/ îmbolnăviţi de veşnicie” (*Memoriu*), ne regăsim fiinţa (deseori rătăcită prin labirintul istoriei) şi dăm un sens realităţii, eventual, după cum decretase T.S. Elliot, un fel de măsură a lucrurilor. Convingerea lui Nicolae Dabija este că logosul (aici în sens de întrupare a inteligenţei) îi potenţează şi-i penetrează organic propriul său discurs. Sacralitatea acestuia este obsesiv susţinută de un dolorism visceral. Descoperim în poemul (care dă şi titlul volumului) *Privighetori împăiate*, o senzorialitate şi o filosofare alchimică ce nu exclude exuberanţa, dar îi dematerializează sentimentele: „Şi mi se face cald de-atâta frig./ Şi trist devin – de atâta bucurie./ Mi-aud tăcerea doar atunci când strig./ Sau când poema singură se scrie// (…)// În căutarea Sensului, cel greu,/ Poemu-l şlefuiesc, până se strică…/ De-atâta bine mi se face rău,/ şi de atât curaj, Doamne, mi-i frică” (*Sipica*).

Întreaga structură poetică a lui Nicolae Dabija, adept al extincţiei oraculare, reproiectează discursul catilinar al unei generaţii de poeţi refractară la modernism, dezorientată de particularităţile impuse de noul estetism, care presupune, aflăm de la Mihai Cimpoi, *un mixaj al realismului cu irealismul.* Universul poetului nostru, soteriologic şi escatologic, este caracterizat de mitul jocurilor poetice, de o antimetafizică aproape mistică a stărilor edenice: „Vroiam să dobor secunda cu o săgeată./ Vroiam să măsor cu o iubire vecia./ Mult prea multă-mi părea Poezia/ şi-a mea îmi era lumea toată…/ (…)/ Mult prea multă-mi părea Poezia/ Vroiam să măsor cu o iubire vecia./ Vroiam să dobor secunda cu o săgeată” (*Clepsidra*).

Codreni, 15 iulie 1948 – Chişinău, 12 martie 2021

Substanţa poeziei este topită într-un barochism care ne obligă să înţelegem că „locuirea poetică a lumii” (Hölderlin) face parte din spectacolul unor iniţieri în ebuliţie, susţinut încrâncenat atât de un lirism ludic, organicist-epistemologic, cât şi de simboluri ancestrale care, orice am spune, resuscită întotdeauna, testamentar, relativitatea senzitivă a cuvintelor, singurele căi de pătrundere în adâncimile Fiinţei: „Eu fotografiez fulgere/ despicând bezne,/ ceruri,/ sau brazi;/ (…)/ lângă arborii bătrâni şi însinguraţi/ le momesc;/ periculoasă profesie,/ aproape la fel de periculoasă/ ca viaţa însăşi –/ să fotografiezi fulgere.// (…) Vă las ca amintire/ acest fulger/ care am/ fost” (*Fotograful de fulgere*).

Tema timpului străbate fiecare poem al acestui omogen volum în care poetul, resemnat, pare să-şi „împăieze” amintirile şi să ni le lase, totuşi vii, într-o vitrină cosmică. Desigur, în acest spaţiu despărţit de lumea reală cu un zid de sticlă, s-au cuibărit „poezii nezise” şi neantul existenţial: „Să scrii un poem în care cuvintele/ să se nască unele din altele,/ aşa cum se naşte – un ecou/ din ecoul/ altui ecou,/ încât acel care moare –/ ascultându-l,/ să aibă impresia că se naşte din nou” (*Acel care moare…*) sau „…dincolo mă aşteaptă viaţa mea/ netrăită/ şi cămăşile uitate pe sârmă…” (*Câmp minat*) şi „…numai umerii mă dor/ în locul unde aripile/ urmau să răsară” (*Fără titlu*).

Deşertăciunea vieţii forează adânc, la infinit, în tristeţea cosmică a poemului, anxietatea fiind estompată de „holograme” care reconstituie absolutul: „Poetul…/ (…) spune cuvinte ce declanşează fulgere/ şi ploaia la vremuri/ de secetă.// (…) El care plăteşte cu propria viaţă/ dreptul la iluzie” (*Dreptul la iluzie*) şi „Din când în când/ m-ascund de moarte/ în câte-un vers, în câte-un rând…” (*Din când în când*). Poemul *Sunt singur,* contaminat de nelinişti clar-obscure, metafizice, este o inserţie filosofică de inspiraţie argheziană: „Sunt singur,/ ca o ploaie/ pe care o aşteaptă caişii,/ (…)/ singur,/ singur,/ singur,/ ca un aed uitat de cuvinte/ la marginea unui poem,/ unde timpul e epic,/ iar răspunsul venit atât de târziu/ şi-a uitat demult întrebarea” (*Sunt singur*).

Privighetori împăiate este chintesenţa operei poetice a lui Nicolae Dabija, construcţiile sale prozodice exprimând, simptomatic, crezul unui poet cathartic care a adus „dulcelui stil clasic” matricial elementele unui limbaj modern, bogat în sensuri caleidoscopice şi în fulgeraţii de spirit.

S-au încercat *n* definiri ale poeziei lui Nicolae Dabija. Unii i-au căutat geneza în autohtonism/tradiţionalism/clasicism, alţii în arhetipurile eminesciene. Puţini însă au sesizat (printre aceştia aflându-se Mihai Cimpoi şi Alexandru Burlacu) că Nicolae Dabija, deşi este un „spirit al veacului”, militant şi iisusic, respinge prin scrierile sale aceste postulate şi aduce în literatura basarabeană înnoitoarele paradigme poetice universale. Raportarea sa la vechile modele conservatoare ar fi o greşeală. Nu vom nega influenţele rizomatice ale poeziei antireformiştilor asupra eului său poetic, dar este un fapt că Nicolae Dabija a contribuit, prin experienţele sale lirice, la consolidarea în spaţiul din stânga Prutului a valorilor poeticii europene, a promovării unei noi direcţii în poezia românească. În concluzie, limbajul poeziilor lui Nicolae Dabija, dublat de originalitate şi organicitate, incontestabile, se face remarcat prin mesaj şi *ideal estetic.* Iată o convingătoare *artă poetică* din *Doruri interzise* (Ed. Litera Internaţional, 2004) care ne-a sprijinit în demersul nostru de a demonstra că Nicolae Dabija poate fi plasat, fără riscuri, în galeria marilor poeţi europeni: „Poema se scrie pe sine/ sub ochii înmărmuriţi ai poetului/ care mai crede-n istorisirile măslinului/ când vântul îşi încâlceşte/ poveştile-n ramurile lui.// Şi doar cerneala de pe mâini,/ precum sângele care pătează palmele/ asasinului/ adeveri-va cu mult mai târziu/ de evenimentul pe care a doua zi-l/ vor consemna toate ziarele” (*Poema*).

De asemenea, **este foarte sugestivă** prezentarea strategiilor ţărilor mici în raport cu marile puteri: A. ofensivă, B. defensivă; A. extindere, B. păstrarea teritoriilor; A. exploatare economică, B. bunăstare; A. dominaţie, B. suveranitate; A. supremaţie, B. independenţă; A. absorbţie, B. identitate; A. forţa, B. soluţia ultimă este evitarea.

Ar mai fi de semnalat şi capitolele *Catalogul ţărilor mici* şi *Corifeii celor mici*. Vine cu exemple concrete şi admirative pentru ţările care „reuşesc să-şi păstreze identitatea şi să-şi asigure bunăstarea şi progresul intern, dovedind că există şansa de supravieţuire a celor mici, de a îndepărta obstacolele şi de a câştiga cursa lor. Cuvântul cheie este *independenţa*, menţinerea ei.” Admirator al lui Nicolae Titulescu, Profesorul face o interesantă reconstrucţie a reflecţiilor acestuia, dintre care amintim: (1) o ţară mică va construi relaţii bune cu toate marile puteri, (2) statele mici nu se lasă implicate în conflictele celor mari, (...) (4) asigură-te de regimuri bazate nu doar pe votul ce poate fi influenţat şi falsificat, ci pe autoritatea unor oameni (...), soarta ţărilor depinde de oamenii care stau în fruntea lor şi, reversul, (5) toţi dictatorii, fără excepţie, sunt bolnavi, (...) (8) feriţi-vă de doctrinele înşelătoare. Dar marele diplomat nu se menţine numai în domeniul teoriei, ci vine cu exemple grăitoare, prezentând ţări ca Elveţia şi Finlanda din Europa, Singapore şi Coreea de Sud din Asia.

În încheiere, ar mai fi de amintit că Academicianul Mircea Maliţa s-a dovedit a fi *un mare patriot:* nu prin declaraţii pompoase, ci prin modul în care a relevat şi demonstrat că valorile naţionale româneşti sunt, în egală măsură, şi universale. A reuşit, ca puţini alţii, prin punerea în valoare a unor figuri de prinţi, voievozi, domnitori, regi, diplomaţi, oameni de ştiinţă, oameni de cultură etc., care au transgresat vremuri nu de puţine ori tulburi, neprielnice, reuşind, aşadar, să ne facă să ne simţim confortabil că suntem români.

In memoriam

Nume şi uitare

Alexandru Busuioceanu, Ricardo Molina, Georges Borgeaud, la Bucureşti şi la Berna (III)

Lilica VOICU-BREY

Pe 6 februarie, data poştei, Ierunca scrie de la Paris, unde s-a întors cu bine şi îi confirmă că „manuscrisele sunt la adăpost” (Al. Busuioceanu, *Un roman epistolar al exilului românesc, Corespondenţă*, vol. II (1952-1961), Buc., Academia Română, 2004, ediţie de Liliana Corobca, p. 317). Volumul de versuri *Fructul de a trăi* a apărut (Paris, Fundaţia Regală Universitară Carol I, 1963. Cu un eseu de V. Ierunca). Celui de-al doilea proiect, antologia Jouve, îi lipsea prefaţa, care îi revenea lui Ory şi care nu a ajuns la timp. Manuscrisul a rămas la executorul testamentar. Nu l-am putut găsi, ceea ce nu înseamnă că nu există. Mai trebuie adăugat că pe vremea când Busuioceanu începuse să traducă din Jouve în spaniolă (1950), încă nu ştia că Ierunca traducea din Jouve în româneşte. Versiunile acestuia din urmă au avut mai mult noroc şi s-au publicat (*Caete de Dor*, 5, feb. 1952, pp. 38-53). La rândul lui, Jouve tradusese câteva *Sonnets de Don Luis de Góngora y Argote* care, după cum consemnează Ory în jurnalul său, a fost primul lucru pe care i l-a arătat şi despre care i-a vorbit marele poet francez în timpul primei vizite pe care spaniolul i-a făcut-o în casa lui de la Paris (30 sept. 1954), unde Busuioceanu îl vizitase pentru prima oară în noiembrie 1949, când a primit autorizaţia de a traduce din opera sa lirică.

La sfârşitul anului 1949, corespondenţa lui Molina cu Busuioceanu intră în fază de descreştere. Nu aşa prietenia lor: „Te asociez bucuriei de a fi primit Premiul Adonais [pentru antologia *Corimbo*, Madrid, Rialp, 1949], pentru că, deşi nu scrii, te văd şi te simt prieten adevărat şi cordobez… *Cántico* aşteaptă autorizaţie de la Direcţia Presei. Din pricina asta suntem paralizaţi”, scria Molina la 12 noiembrie în a sa penultimă scrisoare care îl găseşte pe Busuioceanu la París: „Scrisoarea ta mă găseşte aici şi îmi aduce vestea cea mare a succesului tău… Voi purta anul acesta nostalgia Cordobei pe străzile gri ale acestui minunat oraş, unde, într-o bună zi, sper, vei veni şi tu, pentru a te arăta, cordobez şi maur, la ferestrele lumii.”

La întoarcerea la Madrid, Busuioceanu îi scrie, la 7 iunie 1950, îngrijorat de tăcerea lui: „De mult nu mai ştiu nimic de tine”. Îi vorbeşte despre întâlnirea la Paris cu Borgeaud: „Ai un mare prieten în el şi dacă vrei să faci vreo călătorie la Paris, poţi conta pe sprijinul lui”. La sfârşitul scrisorii îl întreabă: „Şi revista ta *Cántico*? Nu mai e nicio speranţă să reapară?” Nu va primi răspuns, se iniţiase lunga tăcere a lui Molina şi a revistei *Cántico*.

Descoperit la Bucureşti, numele lui Borgeaud ne-a condus la Biblioteca Naţională de la Berna (prin site-ul Fundaţiei Calvignac: https://georgesborgeaud.ch). La Archives Littéraires Suisses (ALS), unde se află arhiva lui personală, se păstrează trei scrisori de la Molina şi un poem închinat elveţianului, care alcătuiesc un scurt dialog epistolar (1949-1954) care demarează la 28 septembrie 1949, sub cele mai bune auspicii. Totul îi unea. Aveau aproape aceeaşi vârstă. Elveţianul îl cunoştea încă din 1934 şi coresponda cu Paul Claudel, atât de admirat de Molina. Şi, fapt decisiv, Cordoba îi plăcuse mai mult decât Sevilla. Plin de mândrie, Molina îi va mulţumi cu cunoscutele versuri ale lui Federico García Lorca, în franceză: *Cordoue./ Solitaire et lointaine*… Totul va fi în limba franceză, prietenul lui nu ştie spaniolă. Scrisorile ne dezvăluie un Ricardo Molina care visează să meargă la Paris; se interesează de noutăţile în legătură cu poezia franceză; îi mărturiseşte că de multă vreme dorea să citească *La Messe là-bas* a lui Claudel. A avut o vară „fecundă”, a scris două cărţi de poezie: *Le Mysterieux Amant* (inclus în *Corimbo*) şi *Élégie de Medina Azahara* (Madrid, Ágora, 1957). Îi trimite două poeme traduse în franceză, „o versiune cam stângace poate, dar sinceră”, primul îi este închinat: *Plaine d'hiver* şi *Prélude.* Molina reflectează asupra poeţilor francezi şi spanioli, pe care-i consideră foarte diferiţi. Ultimii „sunt poeţi temporali, poeţi ai lucrurilor şi nu ai conceptelor”. Lista autorilor francezi citaţi, Rimbaud, Racine, Baudelaire, Valéry, Claudel, Hugo, Villon, este elocventă din punctul de vedere al lecturilor poetului cordobez. În ceea ce-i priveşte pe poeţii spanioli, declară că ar fi fericit dacă ar avea posibilitatea să-i descopere:

„Doi mari maeştri: Juan Ramón Jiménez şi Luis Cernuda, mult mai profunzi şi mai buni, după părerea mea, decât Eliot sau Rilke şi, din păcate, aproape necunoscuţi în Franţa. Juan Ramón Jiménez este exemplul perfect de ‘*poète-poète*’ şi nu cunosc pe nimeni care să-i întreacă harul lui de ‘*charme profond*’. Cernuda este un pesimist şi, în vecinătatea lui, durerea unui Leopardi şi angoasa unui Vigny par *Des hirondelles sur un ciel d'après-midi*” [vers din poemul lui P. Verlaine, *À une femme,* din volumul *Poèmes saturniens* (1902)].

Molina pregătea probabil un text despre Juan Ramón Jiménez pe care l-a publicat în nr. 8 al revistei *Cántico,* ultimul din prima serie, unde afirma: „citindu-l pe J.R.J., ni se pare că numai el singur este poet, că dincolo de el nu este altceva decât *o aproximare exterioară* esenţei impenetrabile a poeziei”.

Molina se arată „foarte interesat” să citească *Le Préau* (Paris, Gallimard, 1952), primul roman al lui Borgeaud, despre a cărui publicare aflase de la Jean-Pierre Moulin (Lausanne, 1922), corespondent la *Gazette de Lausanne* în Paris, în vizită la Cordoba. În ciuda faptului că a primit această carte la Crăciunul din 1952, ea nu s-a păstrat în biblioteca personală a lui Molina, după cum ne confirmă legatarul lui. Puţin după aceea, revista *Ínsula* din luna iulie 1952 aducea două veşti bune: Cano anunţa că Busuioceanu a câştigat Premiul Valera pentru lucrarea *Don Juan Valera y Lucía Paladi* (*Historia romántica*) (Tipografia Megías, Cabra, Cordoba, 1953. La concurs participase fără succes însuşi Azorín), în timp ce Busuioceanu semna o notă despre: „Georges Borgeaud, Premiul criticii la Paris”, cu un mesaj implicit pentru Molina: „L-am avut pe Borgeaud printre noi, în redacţia revistei *Ínsula,* acum trei ani, plin de fervoare turistică şi de devoţiune romantică. [...] Mereu nostalgic şi genevez, Borgeaud nu visează decât să se întoarcă în Spania şi să petreacă o vară arzătoare la Cordoba.”

Debutul lui Borgeaud ca romancier îl încurajează pe Molina să pună punct final lungii lui tăceri şi la 10 mai 1952 recuperăm firul epistolar:

„Multe întâmplări mi-au răvăşit viaţa în cei trei ani care s-au scurs de când aţi plecat din Cordoba. L-am pierdut, anul trecut, pe tatăl meu, decedat în februarie [1951]. Mă simt mai unit ca niciodată cu familia mea prin obligaţiile de frate mai mare ce apasă asupra mea, motiv pentru care cred dificilă călătoria mea la Paris, atât de dorită şi atât de depărtată… După volumul *Corimbo*, pe care vi l-am trimis, nu am mai publicat nimic, dar sper că voi putea relua revista *Cántico* şi editarea a două cărţi... Scriu foarte puţin. Mă îndeletnicesc cu traiul excesiv, nebunesc, cu sentimentul tinereţii care se duce şi piere... Şi acest lucru, atât de vulgar, deşi atât de lumesc în banalitatea lui, domină viaţa mea în acest moment.” [*Corimbo*, cu dedicaţie, se păstrează în biblioteca lui Borgeaud custodiată de Biblioteca Naţională de la Berna.]

Această anticipare la răspunsul atât de mult aşteptat în legătură cu dispariţia revistei *Cántico*, va fi completată în ultima scrisoare către Borgeaud, din 20 ianuarie 1954: „Amorul a fost de vină. Credeţi-mă, stimate Georges, din 1951 până azi, am trăit ca un nebun într-o fericită şi, de multe ori, da, chiar de prea multe ori, amară nebunie. Mulţumesc lui Dumnezeu, totul s-a sfârşit şi, precum Don Quijote pe patul morţii, mi-am recăpătat judecata pierdută. […] Eliberat de sclavia amorului, mă întorc acum la tot ce am părăsit.”

Prietenii lui, Vicente Aleixandre şi José Luis Cano, aflaseră deja şi ultimul chiar anunţa vestea: „Reapariţia revistei *Cántico*” (*Ínsula*, 95, nov. 1953). În aprilie 1954, se produce o fericită coincidenţă care face ca Molina, Borgeaud şi Busuioceanu să reia contactul întrerupt. Busuioceanu publica cel de-al doilea volum al său de versuri, *Proporción de vivir* (Madrid, col. *Ínsula*, 1954), pe care-l trimite prietenilor. Molina îl felicită şi îl surprinde: „Îţi trimit revista *Cántico* reînviată”, „contez pe colaborarea ta”. Tăcerea epistolară se instalează acum dinspre Madrid.

După acel „grand voyage en Espagne”, elveţianul, stabilit la Paris din aprilie 1946, se zbătea să ajungă la o concluzie în legătură cu cele două culturi şi cele două limbi: „spaniola este mult mai profundă, mult mai puţin atinsă de ironie şi de severa raţiune”. Declară „inutilitatea Parisului”, deşi cu oarecare reticenţă, nu este convins de faptul că „izolarea voastră să fie o izbândă”. Singurul lucru de care este sigur este că „acum iubesc Spania”:

„Ceea ce am descoperit în anturajul vostru, Ricardo, şi cel al prietenilor de la Madrid (Cano – Canito – Busu) este o fervoare, un impuls pe care Parisul ameninţă pe zi ce trece să-l distrugă. Spania a devenit necesară în viaţa mea pentru că este un refugiu virginal şi pentru că mi se pare că forţa ei nu s-a epuizat.”

Scria toate acestea în prima din cele trei scrisori ale lui, din 16 octombrie 1949, numindu-l pe Molina „noul Gongora”. Pasiunea lui pentru Spania şi scrisorile primite de la Molina au putut fi împărtăşite de către Borgeaud prietenului lui, compatriot şi, la acea dată, chiriaşul lui, poetul Philippe Jaccottet (1925-2021) ceea ce ne dă argumente să credem că s-ar fi putut afla la originea însăşi a ideii lui Jaccottet de a traduce opera lui Gongora, *Soledades* (terminate în 1962, *Les Solitudes* se vor publica la Geneva în 1984). În primăvara anului 1954, elveţianul primeşte volumul de poezie al lui Busuioceanu şi revista *Cantique*: „Se pare că prietenii mei spanioli s-au pus de acord… Mi-ar plăcea să fac ceva pentru ca revistele franceze să arate mai mult interes pentru poeţii spanioli mai puţin cunoscuţi. Francezii fac o mare greşeală prin faptul că nu acordă mai multă importanţă poeţilor străini”, scrie în epistola sa către Busuioceanu din 1 septembrie 1954.

Chiar în acest an se sfârşeşte corespondenţa. În ciuda diferitelor proiecte de la Madrid-Cordoba-Paris, cei trei prieteni nu au reuşit niciodată să se întrunească. Molina şi Busuioceanu s-au revăzut la cel de-al III-lea Congres de Poezie, 22-28 iulie 1954, la Santiago de Compostela, unde cordobezul a intervenit în sesiunea de închidere care avea drept subiect grupurile poetice. A fost ultima dată când s-au întâlnit. Cercul relaţiei de „poezie şi prietenie” româno-cordobeză, iniţiat în revista *Ínsula* din iulie 1948, se închide tot în *Ínsula*, în martie 1968. Cano a oferit ocazia unei ultime „întâlniri”, de data aceasta tristă. Pe prima pagină a revistei, o fotografie „în memoria poetului Ricardo Molina”, care apare în satul lui natal, Puente Genil, şi anunţul unui omagiu, semnat de poeţii Gerardo Diego, Alfonso Canales şi Pere Gimferrer, la pagina trei. Cititorul va descoperi, în pagina a doua, o coloană intitulată „Alejandro Busuioceanu” amintind cei şapte ani care se scurseseră de la moartea poetului român şi anunţând „excelenta idee” din partea Institutului de Cultură Hispanică de a pune o placă comemorativă la casa unde locuise, la numărul 32, al străzii madrilene General Pardiñas.

(Mulţumiri: doamnelor Veronica Vasilov, Rodica Canae, Robertina Mareş, Roxana Vlad, Sediul Central al Arhivelor Naţionale a le României (ANR), Bucureşti; Mihai Neagu, director al Rumänische Bibliothek, Freiburg; Cristian Goran, legatar Busuioceanu; Olga Rendón Infante, GELEC, Univ. Cadix; Antonio Sánchez Molina, legatar R. Molina; Stéphanie Cudré-Mauroux şi Christophe Gence, Archives Littéraires Suisses (ALS), Biblioteca Naţională Berna; Jean-François Parrot Faure, legatar Louis Parrot.) (Sfârşit)

Remus Răduleţ, contribuţii la fondul de cultură al României

Eufrosina OTLĂCAN

Ingineria electrotehnică românească marchează 120 de ani de la naşterea lui Remus Răduleţ, căruia îi datorează limbajul propriu, aşa cum este acesta statuat în *Lexiconul Tehnic Român,* în *Tezaurul de Concepte al Electrotehnicii,* după cum îi datorează formarea multor generaţii de valoroşi ingineri specialişti.

Remus Răduleţ s-a născut la 4 mai 1904 în satul Brădeni din judeţul Sibiu, fiind al treilea copil al soţilor Vasile şi Ana. (Numele său de botez, întreg, Remus Baziliu, apare pe lista academicienilor români.) În acel an 1904, în afara naşterii marelui teoretician şi profesor român, au mai avut loc evenimente importante pentru ştiinţa electrotehnicii: la Oxford, în Anglia, era reeditat *Tratatul de Electricitate şi Magnetism* al lui J.C. Maxwell, la Paris, în Franţa, românul Nicolae Vasilescu-Karpen susţinea şi publica teza sa de doctorat *Recherches sur l'effet magnétique des corps électrisés en movement,* iar la Saint Louis, în Statele Unite ale Americii, Congresul Electricienilor hotăra înfiinţarea Comisiei Electrotehnice Internaţionale (CEI).

Copilul Remus Răduleţ a învăţat scrisul şi cititul în familie, înainte de a avea etatea frecventării şcolii primare, deoarece învăţământul de stat din Transilvania nu era în limba română decât în şcolile finanţate de biserica ortodoxă sau de cea greco-catolică, iar în Hendorf, cum se numea atunci comuna Brădeni, nu exista o asemenea şcoală. Cea mai apropiată şcoală cu limba de predare română se afla în satul Berevoi, unde Remus Răduleţ, în 1911, a frecventat clasa întâi. Dar, pentru a urma clasele gimnaziale, în Imperiul Austro-Ungar era necesar să se cunoască limba germană, fapt ce i-a determinat pe părinţi să îl înscrie la şcoala elementară germană din Hendorf, începând cu clasa a II-a, scrie Liviu Mărghidan în articolul *Academicianul Remus Răduleţ – profesor al Politehnicii timişorene* din volumul *Studii şi Cercetări/DIS*, vol. II, 2009. Mai multe amănunte despre cum îşi aminteşte chiar Remus Răduleţ anii de şcoală, se pot citi în revista *Curtea de la Argeş,* nr. 6 (115), iunie 2020.

Remus Răduleţ urmează cursul inferior al liceului german din Sighişoara, iar cursul superior la Liceul „Radu Negru" din Făgăraş, secţiunea umanistă. Hotărârea de a da bacalaureatul la secţia reală şi opţiunea pentru o temeinică pregătire matematică şi pentru cariera de inginer i-au fost insuflate de matematicianul Traian Lalescu (1882-1929), primul rector al Şcolii Politehnice din Timişoara (înfiinţată la 15 noiembrie 1920), pe care Remus Răduleţ l-a cunoscut făcând o vizită la Timişoara în ultima vacanţă înainte de terminarea liceului. Amintesc aici ce spunea profesorul Gr.C. Moisil, născut în anul 1906: „Pe vremea mea, cine era *bun la matematici* trebuia să devină inginer." Ceea ce face şi Remus Răduleţ: între 1923 şi 1927 urmează Facultatea de Electrotehnică a Şcolii Politehnice din Timişoara, absolvind cu media 19,70, cea mai mare medie obţinută de un student. Cu lucrarea de diplomă intitulată *Stabilirea unui mod de optimizare prin calcul a şapte transformatoare,* condusă de profesor Plauţius Andronescu (1893-1975, şi acesta o legendă a învăţământului ingineresc din România), Remus Răduleţ obţine diploma de inginer cu „foarte bine cu distincţie". După absolvire, Remus Răduleţ devine asistentul profesorului Plauţius Andronescu.

Cu recomandarea profesorului său, Remus Răduleţ pleacă în 1928 cu o bursă de studii în Elveţia, la Şcoala Federală din Zürich. Aici, în doi ani, îşi elaborează teza de doctorat sub conducerea profesorului Karl Kuhlmann. Deşi profesorul Kuhlmann îi propune să rămână cadru didactic la Şcoala din Zürich, Remus Răduleţ se întoarce în ţară. Din 1931 funcţionează în calitate de conferenţiar suplinitor, iar din 1940 conferenţiar la Şcoala Politehnică din Timişoara. Din 1951 devine profesor titular la Timişoara, dar şi la Bucureşti, la Institutul de Căi Ferate şi la Institutul Politehnic, unde va funcţiona la Catedra de Bazele Electrotehnicii până la pensionare, în 1974, apoi ca profesor consultant şi conducător de doctorat, până la moartea sa, la 6 februarie 1984.

Opera ştiinţifică a academicianului Remus Răduleţ cuprinde peste 200 de lucrări, începând cu peste 30 de manuale didactice şi terminând cu lucrări de filosofia ştiinţei. Activitatea sa s-a bucurat de recunoaştere naţională şi internaţională. A fost membru al Academiei Române din 1963, membru al Academiei Saxone din Leipzig din 1966, al Academiei Latine din Paris din 1971, al Academiei de Ştiinţe din New York din 1979. În 1970 i s-a acordat titlul de „om de ştiinţă emerit", a fost decorat pentru merite în dezvoltarea învăţământului, ştiinţei şi tehnicii româneşti. A avut cele mai înalte funcţii în Comisia Electrotehnică Internaţională şi a reuşit să organizeze la Bucureşti, în 1962, a XXVII-a Reuniune Generală a CEI, prima reuniune a acestei comisii internaţionale organizată într-o ţară din Europa de Est.

Inginerii îl vor considera pe Remus Răduleţ enciclopedistul ştiinţei electrotehnice. Florin-Teodor Tănăsescu (membru de onoare al Academiei Române), în articolul *Remus Răduleţ şi Terminologia tehnică,* publicat în volumul *Studii şi Comunicări/DIS,* vol. II, 2009, scrie despre acest „gânditor" care, în istoria tehnicii, „aduce contribuţii generoase în difuzarea cunoştinţelor şi cultura maselor, valorificarea unor fapte culturale şi tehnice – dar în special – într-un domeniu de mare importanţă tehnică atât de îndrăgit de domnia sa în ultimii ani de viaţă, al lexicografiei şi limbajelor de specialitate, în speţă, în domeniul limbajului electrotehnic şi al tezaurelor de concepte, domeniu în care a excelat şi ale cărui contribuţii au fost recunoscute ca atare de comunitatea internaţională a electrotehnicienilor".

Se aminteşte că Remus Răduleţ a fost preşedinte al Comitetului Tehnic de Terminologie în perioada 1970-1981 şi preşedinte al CEI între anii 1964-1967 (primul preşedinte al CEI a fost Lordul Kelvin). F.T. Tănăsescu adaugă: „…activitatea de organizare a cunoştinţelor şi a contribuţiilor lexicografice în care Remus Răduleţ aduce contribuţii originale care vor rămâne în istoria electrotehnicii".

În acest context, sunt citate două opere esenţiale. Mai întâi, *Manualul HÜTTE*, apărut în anul 1947 la Editura AGIR, o carte de căpătâi a inginerilor, traducerea din limba germană depăşind totuşi noţiunea de traducere, incluzând „restructurări de capitole, completări de cunoştinţe care să dea o mai mare unitate lucrării, găsirea de formulări şi termeni noi pentru concepte tehnice noi care au apărut… Derivă de aici un principiu pe care Remus Răduleţ l-a urmat în întreaga sa activitate şi anume, responsabilitatea pe care o atribuie specialistului în formarea şi preluarea unor termeni care să nu afecteze nici limba şi nici să dea sensuri nepotrivite unor formulări."

Lexiconul Tehnic Român este o lucrare de referinţă care, „ca volum, valoare şi conţinut de informaţii, nu se deosebeşte cu nimic de *Balşaia enciclopedia* a ruşilor, *Marele Larouse* al francezilor sau *Enciclopedia Britanică* a englezilor şi pentru realizarea ei, Remus Răduleţ filosoful şi constructorul lucrării, atrage cei mai buni specialişti ai tehnicii româneşti, rezultând în final o lucrare de referinţă a tehnicii româneşti, recunoscută ca atare". Şi despre istoria *Tezaurului de concepte ale Electrotehnicii* avem detalii în articolul lui F.T. Tănăsescu din volumul citat mai sus.

Preiau însă, într-o formă concentrată, informaţii esenţiale despre această activitate din capitolul intitulat „Remus Răduleţ şi cuvintele de împrumut" al cărţii *Invenţii şi istoriile lor. Despre inventatori* (Ed. ALMA, Craiova, 2010), autor Gheorghe Manolea: „În calitate de Preşedinte al Comitetului Tehnic de Terminologie al Comisiei Electrotehnice Internaţionale, a coordonat şi finalizat, în 1983, prima ediţie a *Dicţionarului Multilingv al Electricităţii.* Începuse deja, din 1981, să lucreze, împreună cu Comitetul Electrotehnic Român, la solicitarea Comitetului Internaţional al Electrotehnicii (CEI), la elaborarea unui Tezaur de termeni. Primele rezultate au fost prezentate de academicianul Remus Răduleţ în octombrie 1983, la Reuniunea Generală a CEI care s-a ţinut la Tokio. Aprecierile au fost favorabile şi s-au materializat prin decizia de finanţare a activităţii de elaborare a Tezaurului terminologic."

Despre „Academicianul Remus Răduleţ – profesor al politehnicii timişorene" scrie Liviu Mărghidan în acelaşi volum din *Studii şi Comunicări/DIS.* În afara datelor biografice ale savantului, mai aflăm: „Remus Răduleţ a introdus în procesul de învăţământ al Politehnicii din Timişoara o viziune modernă, total diferită faţă de ceea ce se preda la noi în ţară (la nivel de învăţământ tehnic universitar). Prelegerile sale veneau cu o nouă abordare asupra electrotehnicii, bazată pe Teoria câmpului electromagnetic, fiind susţinut în acest efort modernizator şi de către profesorul Andronescu. (…) Prin faptul că Remus Răduleţ a adus la politehnică un număr însemnat de cărţi de înaltă specialitate, achiziţionate din fond personal în timpul pregătirii efectuate în Elveţia, i se poate atribui şi calitatea de principal fondator al bibliotecii modernizate a şcolii superioare de inginerie din reşedinţa urbană a Banatului. (…) El a izbutit, prin prestanţa ştiinţifică de care se bucura în lumea tehnicii, să primească în Timişoara cărţi şi reviste editate pe durata celui de-Al Doilea Război Mondial, performanţă unică în România acelor ani."

Nu pot să nu scriu aici şi despre relaţia inginerului academician Remus Răduleţ cu matematica. Constatasem că, după întâlnirea cu Traian Lalescu, deschiderea şi afecţiunea sa pentru această disciplină, pe care el o numeşte „ştiinţă a formalului", rămâne o constantă.

Rezultatele excepţionale ale studentului Remus Răduleţ se datorează, fără îndoială, şi pregătirii sale matematice. Notiţele pe care le ia la ore îi permit să scrie primul curs de analiză matematică la Şcoala Politehnică timişoreană. Convingerea cu care a aprofundat matematicile şi aplicaţiile lor în electrotehnică i-a venit şi de la profesorul său de electrotehnică, căci academician Remus Răduleţ scrie: „La Şcoala Politehnică din Timişoara, Plauţius Andronescu a introdus predarea Electrotehnicii pe baza ecuaţiilor lui Maxwell şi a acordat o atenţie deosebită structurii matematice în care se încadrează fenomenele, precum şi modului de a ţine seama de mărimile specifice câmpului din vid" (din *Istoria cunoştinţelor şi a ştiinţelor tehnice pe pământul României,* publicată post-mortem la Editura Academiei Române). În 1958, Remus Răduleţ publica la Institutul de Căi Ferate broşura de 95 de pagini intitulată *Mijloace matematice ale electrotehnicii. Utilizarea mărimilor complexe şi a vectorilor în electrotehnică.*

→

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (VIII)

Rodica LĂZĂRESCU

Ion Vlad – „Un dascăl de teorie literară"

Dacă Timpul ar mai fi avut puţină răbdare, în această toamnă ambii ar fi împlinit 95 de ani. Îi despărţeau, pe răbojul vremii, vreo 43 de zile – Niculae Gheran, născut în 1929, pe 14 octombrie, de ziua Sfintei Parascheva, Ion Vlad, pe 26 noiembrie al aceluiaşi an. Aveau să plece Dincolo în ordine inversă: la 9 decembrie 2022 profesorul, la 4 aprilie 2023 editorul. Nu au corespondat mult, în arhiva NG se află doar şapte plicuri, prinse într-o banderolă pe care stă scris: *Prof. univ. dr. Ion Vlad teoretician, fost rector al Universităţii din Cluj; a scris întotdeauna laudativ despre mine.* Nici „arhiva" electronică nu este mai generoasă. Se auzeau mai des la telefon. Desigur, activităţile profesionale nu le dădeau răgazul necesar unei corespondenţe bogate.

Vorba *din an în paşte* li se potriveşte foarte bine. De pildă, din 1999 se păstrează două epistole ale profesorului Vlad – una scrisă cu patru zile înaintea sărbătorii pascale, a doua în decembrie, înaintea Crăciunului şi a Anului Nou. Le redăm mai jos, urmate de o misivă din 2004, prilejuită de apariţia volumului 22 din ediţia *Opere – Liviu Rebreanu.*

[1]

Dragă domnule Niculae Gheran,

Când am primit cele două volume (17-18) din „ediţia Gheran", cum nu încetez să le reamintesc studenţilor mei, sufeream şi eu de „influenza" din această năpăstuită primăvară românească. Au trecut, însă, zile şi săptămâni, apoi luni în care nu mi-am redobândit forţa pentru o *epistolă.* Către unul dintre cei mai eruditţi istorici literari români. Sunt, de altminteri, mândru pentru că pot vorbi şi scrie despre un om pe care îl preţuiesc, socotindu-l prieten.

Ar fi, poate, interesant să vă relatez coincidenţa legată de primirea celor două volume masive şi, cel puţin pentru *Jurnalul* 1927-1944, atât de actuale. Căci *Gorila* e printre noi! O urmărim înlemniţi, interzişi şi indignaţi (am obosit privind spectacolul tragic-grotesc al zilelor de-acum!...) în fiecare zi. Ca să nu mai vorbim de caractere!

Dar să revin la ceea ce numeam mai sus coincidenţă: la masterat, în acest semestru (februarie-mai) am propus discutarea jurnalului. Fireşte, nu putea lipsi jurnalul trist al lui L.R. şi în curând în *Apostrof*-ul din Cluj pregătesc câteva articole despre jurnal.

O a doua chestiune, în spiritul „entropiei" narative a secolului nostru jalnic (mă urmăreşte noapte de noapte Jugoslavia şi mă gândesc că intrarea în Cehoslovacia din '68 e o dulce joacă faţă de Clintonismul de azi).

Editura „Dacia", preluată de un doctorand de-al meu, Ioan Vădan, un om admirabil şi cinstit, *avea* să realizeze – la sugestia mea – o serie consacrată romanului românesc „uitat", nereeditat. Numai pentru… industria romanescă dintre 1920-1947 am găsit vreo 180 de titluri. După ce le-am oferit lista de titluri, aflu de la Radu Mareş, păstrat un fel de director, că au un contract cu celebrul Ilderim şi, deodată, am revăzut spectacolul jalnic al procesului, dialogul lui Niculae Gheran cu Puia-Florica. Bineînţeles că i-am transmis lui Ioan Vădan că refuz orice colaborare (vor să scoată, după contract, *Gorila, Jar* şi *Amândoi*) cu Editura „Dacia" şi că nu sunt dispus să mai girez o iniţiativă retrasă de mine.

N-o fi ceva tulbure în această înţelegere cu acest reprezentant al clanului Rebreanu?

Dragă domnule Gheran,

Am fost şi rămân – numai Dumnezeu ştie cât şi până când – un dascăl de teorie literară; n-am încetat să cred în prelegerea pe care am celebrat-o ca dascăl, cu tracul şi emoţia fiecărei ore, refuzând să-mi citesc „foile" de curs, ci încercând să comunic studenţilor, care au crezut în mine. Sunt aproape 48 de ani de când sunt dascăl. Fără orgolii, doar cu plăcerea şi voluptatea cărţii citite. Aşadar, mă simt bine şi fără ulceraţii sau frustrări. Dacă am să mai fac o carte-două, mă declar mulţumit.

În camera vecină cu cea în care scriu acum aud

vocea nepoatei mele Oana şi o ascult precum clavecinul lui Bach.

Asta e marea mea bucurie: nepoţii şi cărţile aşezate într-o ordine socotită de nevastă-mea ezoterică şi fără noimă.

Vă îmbrăţişez şi Sfintele Paşti să vă dea tăria cărţilor şi a înţelepciunii,

Ion Vlad

Cluj, 7 aprilie 1999

[2]

Dragă domnule Niculae Gheran,

La şaptezeci de ani de viaţă, semenii noştri încep să capete alte contururi, cel puţin pentru privirea noastră uneori mai obosită. Există, însă, în această lume sumbră, opacă şi tristă, insulele visate de fiecare dintre noi la vârsta adolescenţei, insule mirifice şi paradisiace, care se convertesc în insulele prieteniilor. Una dintre acestea, cutez s-o spun, e aceea pe care o nutresc pentru dumneavoastră. Să trăim, aşadar, şi să-i vedem pe impostori, pe ticăloşi şi paranoici, pe beneficiarii acestor zile de dezastru puşi la zidul stigmatizării lor morale. Să trăim, însă, şi pentru cărţi frumoase, pentru truda istoricului literar Niculae Gheran, fără îndoială cel mai îndrăzneţ, tenace şi savant cunoscător al unor mari scriitori ai pământului valah.

Suntem de aceeaşi vârstă şi – sunt sigur – de aceeaşi parte a baricadei, unde se adună – îngrijoraţi – oamenii cărţii şi nu regizorii mărunţi ai „carierelor" lor traduse în jurnale false şi trucate precum întreaga lor viaţă.

Sunt un dascăl şi am să mor ca dascăl, redebutând săptămânal – cu trac – la cursurile pe care mă încăpăţânez să le fac fără nicio răsplată materială. De altminteri, trecerea mea „în rezervă", în 1997, m-a lăsat uşor buimăcit, dar n-am încetat să cred în comunicarea mea de la catedră.

Acum, în preajma sărbătorilor Crăciunului şi a Anului Nou, vă îmbrăţişez cu dragoste frăţească,

Ion Vlad

P.S. Memoriul dumneavoastră are tristeţea neputinţelor noastre. Iar destinatarul ei e o tristă fantoşă, acum.

Cluj, 8 decembrie 1999

P.S. Ieri am aflat de noul proprietar al „Minervei" şi de intenţia lui de a „termina" cu ediţiile, el voind bani! E adevărat?

[3]

Dragă domnule Niculae Gheran,

Primind volumul 22 din seria *Operelor*, am reacţionat imediat, pregătindu-mă pentru un mesaj epistolar; tocmai în zilele acelea am primit vizita fostului meu student, Olimpiu Nuşfelean, „moşit" şi sub „însemnele" gradului didactic de acelaşi dascăl ce mă aflu; am înţeles (atunci) că vă aflaţi la Bacău* (?) sau, în orice caz, în zonele Moldovei. Am amânat scrisoarea, dar volumul, lectura lui mi-au reproşat întârzierea.

Eram oricum dator, din prietenie, din relativa izolare în care trăiesc să vă scriu şi să vă spun că mi-aţi oferit un minunat dar.

„Epistolariile" sunt totdeauna un motiv de reflecţie: omul, raporturile lui, seismele vieţii, obligaţiile (şi câte mai avea „Oliver" al nostru mai ales faţă de familie!) sunt adunate în scrisori.

Adaug la toate acestea descoperirea unor nume (Moldovan) şi ele legate de cariera mea (prea lungă) de dascăl clujean.

Ar fi şi acestea motive să vă mulţumesc şi să vă spun că accept să vă spun (declar solemn!) „bădie", deşi mă gândesc adesea la faptul că împlinesc 75 de ani! Atâţia oameni tineri din apropierea mea au dispărut între timp încât acest dar (al anilor) mi se pare o povară amplificată de semnele mai mult sau mai puţin agresive ale unor avertismente.

Să fim, însă, sănătoşi, iar lui Niculae Gheran, prieten admirabil, incomparabil istoric literar îmbrăţişările lui

Ion Vlad

Cluj, 6 septembrie 2004

P.S. Mă bucur pentru faptul că aţi reluat seria foiletoanelor din ALA. Chiar dacă unele sunt grave, mă pregătesc zâmbind cu plăcere să le citesc!

P.S. Am scris la vechea mea maşină fiindcă, altminteri, scrisul se degradează, devenind ilizibil.

---

* La Bacău, unde a locuit câţiva ani, la actriţa Nela Zare.

Lărgimea orizontului matematic, profunzimea cunoştinţelor sale şi rolul matematicilor pe care academicianul Remus Răduleţ l-a văzut pentru activitatea de cercetare inginerească le găsim în lucrarea sa *Evoluţia relaţiilor dintre matematică şi ştiinţele tehnice,* publicată într-un volum editat de Academia RSR în 1968. Aici face analiza procesului de creaţie tehnică. Potrivit acestei analize, după ce marile invenţii ale secolelor 18 şi 19 fuseseră creaţii ale depozitarilor informaţiei empirice, au devenit tot mai mult creaţii ale purtătorilor cunoaşterii ştiinţifice. Ca urmare, tehnica nouă a ajuns într-o „dependenţă tot mai accentuată de progresul ştiinţelor". Într-o primă fază, „tehnica a intrat deci numai indirect în relaţii cu matematica, prin mijlocirea ştiinţelor fizico-chimice ale naturii". De la un anumit moment, matematica însăşi a primit un impuls din necesitatea de a rezolva probleme ale tehnicii. Rând pe rând, au devenit instrumente ale cercetărilor tehnice algebra, analiza matematică cu dezvoltările în serii de puteri şi de sisteme de funcţii ortogonale, ecuaţiile diferenţiale ordinare şi cele cu derivate parţiale, ecuaţiile integrale şi integro-diferenţiale, calculul variaţional, funcţiile complexe, calculul vectorial şi tensorial, calculul probabilităţilor şi statistica matematică. Ramurile matematicii s-au diversificat pe măsură ce preocupările inginereşti „au trecut de la tehnica energiei din faza maşinismului şi a mecanizării la tehnica informaţiei şi a calculului din faza automatizării şi a sistemelor complexe".

În încheiere, aş aminti îndemnul lui Spiru Haret, la sfârşitul secolului al XIX-lea, pentru români, care trebuie să aibă convingerea că învăţământul tehnic este făcut pentru noi, tot aşa ca pentru francezi şi germani. Un îndemn care s-a realizat, mai ales prin universităţile politehnice din ţara noastră, ai căror absolvenţi, ingineri, au creat România modernă, industrializată. Aş mai sublinia şi responsabilitatea şi dragostea de ţară pe care le-au avut şi Remus Răduleţ şi alţi români care, după ce au făcut studii cu rezultate excelente în Occident, au refuzat posturile de acolo şi s-au întors în ţară, unde „sunt multe de făcut" (Dimitrie Călugăreanu, 1868-1937). Subiectul întoarcerii cu studii şi diplome făcute în străinătate, pentru a lucra în ţară, este tratat şi în articolul „Arhitecţi şi ingineri, patriotism în România interbelică" din revista *Curtea de la Argeş*, nr. 7(116), iulie 2020. Îl reamintim cu speranţa că tinerii studioşi români, azi, într-o lume atât de globalizată, vor lua acest model de viaţă. Căci, şi acum, şi aici *sunt multe de făcut...*

Mircea Popovici, ultimul albatrosist

Marin IANCU

În plină primăvară, în ultima zi a lunii martie 2014, la venerabila vârstă de 91 de ani, Mircea Popovici pleacă la cele veşnice, lăsând în urmă imaginea unui poet cu o semnificativă influenţă în spaţiul literar al războiului, probabil şi cu mult mai departe de limitele acestei epoci, a ultimului dintre reprezentanţii de seamă ai grupării „generaţiei războiului", definite mai apoi, în viziunea criticii literare, „generaţia pierdută". Dincolo de orice fel de observaţii şi interpretări posibile, perioada aceasta a fost perfect ilustrată ca un moment de efervescenţă a experimentelor şi reconsiderărilor, o mişcare literară definită ca atare prin forme de o neînchipuită varietate a interogaţiilor şi contestaţiilor. Prefaceri de acest gen, reductibile în ultimă instanţă la problema rupturii şi a continuităţii în raport cu tradiţia constituită a poeziei, au mai avut loc, până la urmă, şi în alte etape, momentul avangardist păstrându-se suficient de elocvent în acest sens, numai că, susţinut în genere de o inteligenţă sclipitoare şi de o tranşantă atitudine de frondă şi ironie, şocul produs acum în arta poetică se arată cu totul relevant prin gestica spirituală, fermă şi dezinhibantă.

Cu mai puţin de un an înainte de a se stinge din viaţă, poetul Mircea Popovici publică la Editura Tipomoldova, Iaşi, 2013, în colecţia „Opera Omnia" (coordonator de serie: Cassian Maria Spiridon), volumul intitulat *Poezii,* o culegere masivă de versuri, cuprinzând în cele 668 de pagini o bună parte din creaţia sa lirică anterioară. Dincolo de noua dimensiune estetică pe care o impun, volumele de versuri publicate în acest interval şi imediat după sfârşitul războiului, *Libertatea de a trage cu puşca* de Geo Dumitrescu, 1946; *Plantaţii* de Constantin Tonegaru, 1945; *Ora fantastică,* 1944, *Cetăţile albe* de Dimitrie Stelaru; *Carte cu pâine, sânge şi cocs* de Victor Torynopol, 1946; *Omul profilat pe cer,* 1945, *Cântece negre*, 1947, de Ion Caraion; *Izobare* de Mircea Popovici, 1946; *Osmoze* de Petru Sfetca; *Decor penitent* de Mihail Crama, 1947; *La scara 1/1* de Nina Cassian, 1947, exprimă cu deosebire un aer de libertate, o libertate care înseamnă în primul rând realitatea văzută din cu totul alt unghi, prezenţa unui limbaj eliberat de orice convenţie, traducând, în esenţă, un experiment având ca trăsături esenţiale concretizarea frondei prin demolarea literarului, opoziţia netă la literaturizare şi tensiunea insurgentă faţă de formele convenţionale ale lirismului. Fixat încă de la primele sale manifestări poetice în peisajul literar bucureştean al deceniului al V-lea, alături de poeţi care au debutat în timpul războiului şi care au trăit în mod esenţial drama ultimului flagel, Mircea Popovici îşi va începe colaborarea la câteva dintre revistele bucureştene sau din provincie. Desprins treptat de conformisme sterile, lirica din primele poeme ale sale dezvăluie imaginea unei lumi descompuse, un peisaj cangrenat, elegii de interior, în care oamenii, asemenea celor din *Omul profilat pe cer* (1946) de Ion Caraion, sunt aceleaşi personaje stranii „la marginile vieţii". Din această ţinută sfidătoare trebuie să se fi născut şi dispoziţia interogativă a lui Mircea Popovici, cu întreaga sa fascinaţie dubitativă ce se va insinua treptat în versurile poemelor din *Izobare* (1946), volumul său de debut.

Mircea Popovici s-a născut în ziua de 21 aprilie 1923, la Bucureşti, ca fiu al Mariei (n. Ungureanu) şi al lui Ovidiu Popovici, ofiţer, combatant în cele două războaie mondiale. Este deja de notorietate faptul că bunicul, Alexandru Popovici, institutor la Şcoala de la Trei Ierarhi, a colaborat cu Ion Creangă la alcătuirea unor manuale pentru clasele elementare. Viitorul poet urmează cursurile şcolii gimnaziale în Bucureşti (1930-1934) şi, deşi a dat examen de admitere la Liceul „Ion Neculce", este trimis să urmeze Liceul Militar la Iaşi (1934-1942), unde are şansa să îl cunoască pe N.I. Popa, care, de puţin timp întors la Iaşi, după şapte ani de studii intense la Collège de France, Sorbona, École Pratique des Hautes Études, École Normale Supérieure din Paris, îi va trezi interesul faţă de poezia franceză. Devenit mai apoi student la Şcoala Militară Superioară din Bucureşti şi, concomitent, al Facultăţii de Drept (1942-1947), se întâmplă să fie atras mai târziu de un cu totul alt domeniu, ajungând să se înscrie la Institutul Politehnic din Iaşi (1954-1958). A fost ofiţer în anii 1945-1954, şef de laborator la Facultatea de Construcţii a Institutului Politehnic din Iaşi (1959-1963) şi inginer proiectant la Institutul de Proiectări Iaşi (1963-1986).

Atras de literatură, Mircea Popovici începe a se familiariza tot mai mult cu atmosfera literară a Capitalei din perioada războiului şi imediat după, făcând cunoştinţă cu mulţi dintre prietenii de boemă bucureşteană, în frunte cu Marcel Gafton, Mihail Crama, Constant Tonegaru, Geo Dumitrescu, George Dan şi Dimitrie Stelaru. Dintre aceştia, Constant Tonegaru, bunul său „prieten şi poet", îl introduce la Cenaclul „Sburătorul", unde, între 1942-1944, va citi poezie, aşa cum, tot în acest timp, Mihail Crama îi va înlesni intrarea în cercul din jurul lui Vladimir Streinu, criticul devenind viitorul său mentor. De altfel, debutul său publicistic se va produce în 1944, când revista *Kalende* îi va publica poezia *Cetatea moartă*, imagini neguroase ale unei lumi prinse în „cercuri de fier", unde „se bălăcesc" „fantoşele" unui spectacol grotesc, cu o prinţesă cu ochi de cenuşă, păr de scrum şi mână de iască: „Prinţesa cu ochi de cenuşă şi părul de scrum/ venea seară de seară în teutonicul fort;/ purta o rochie cusută cu ace de brad,/ chipul ei era o emblemă de mort./ Deschidea porţile mari, cu chivere grele;/ scârţâiau milenare chemări de rugină./ Prinţesa cu mâna de iască din muta cetate,/ păşea

peste moarte, neînţeleasă regină./ Făcea doar semne-n perete;/ în prag o primeau crispaţi cavaleri:/ Rilla, Rodbertus; toţi morţii din cripte;/ urmau prezentările – aceleaşi de azi şi de ieri./ Plecarea-i era anunţată prin zarvă de flinte:/ spre ziuă, prinţesa îşi lua noaptea în spate/ şi-n urma ei, doar mirosul torţelor arse,/ tulbura în cetate, somnul apelor moarte." Reţinând imediat atenţia prin notaţiile ce fixează insistent febra mecanică a unui veac încins „cu arc voltaic", pulsând în „ritmul tacheţilor", în „angrenajul pistoanelor" şi „violenţa reoforilor" aprinşi, asemenea versuri aveau să îi mai apară lui Mircea Popovici şi în alte câteva gazete bucureştene sau din provincie, *Democraţia, Semnalul, Jurnalul de dimineaţă, Dreptatea nouă*, în *Caiete de poezie* (supliment al *Revistei Fundaţiilor Regale*), *Facla* (Brăila), *Iconar* (Rădăuţi) şi, cu deosebire, în *Fapta,* de sub conducerea lui Mircea Damian, de care iarăşi se va simţi oarecum mai legat prieteneşte.

Din 1945, la numai cei douăzeci şi doi de ani ai săi, Mircea Popovici va fi tot mai des citat alături de D. Stelaru, Constant Tonegaru, Mihail Crama şi Geo Dumitrescu, cu atât mai mult cu cât în acest an Fundaţia „Regele Mihai I" îl premiază pentru volumul manuscris de poeme intitulat *Izobare*, alături de volumele *Versuri* de Geo Dumitrescu şi de *Plantaţii* de Constant Tonegaru, juriul fiind format din Tudor Vianu, Perpessicius, Camil Petrescu, Pompiliu Constantinescu, Ion Biberi, Vladimir Streinu şi Petre Comarnescu. Cuprinzând poezii publicate în revista *Kalende* şi în alte ziare şi reviste bucureştene, volumul *Izobare*, tipărit în 1946 (ediţia a II-a, 2005), va fi prezentat elogios de Vladimir Streinu şi George Ivaşcu, reţinându-i-se, cu deosebire, interesul faţă de asociaţiile cromatice şi simbolurile compuse din elemente ce readuc pe planul inspiraţiei vechi exotisme la modă în toate timpurile. Dincolo de toate înrudirile posibile cu alţi poeţi ai generaţiei sale, cu Constant Tonegaru, de exemplu, dacă am avea în vedere limbajul depoetizant, evadarea din rigori şi asociaţiile cromatice insolite, sau cu Ion Caraion, ale cărui versuri din *Panopticum* (1943), asemenea celor din *Om* (1942) de Sergiu Filerot, descriu o lume devastată, plină de suferinţe absurde, cu soldaţi şi câmpii pline de trenuri sanitare, Mircea Popovici se defineşte un poet insurgent, incitând prin gravitatea, ingenuitatea şi violenţa expresiilor sale poetice, în care picturalul, imaginea surprinzătoare sunt în cazul de faţă primordiale; motivele devin pretext pentru o adevărată beţie de imagini.

Produs al unei lucidităţi exersate la maximum, nonconformismul structural al lui Mircea Popovici exprimă aceeaşi notă de teatralitate şi de revoltă împotriva lumii şi a propriei condiţii, în forme mai mult sau mai puţin amplificate prezente în creaţia poetică a lui Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Geo Dumitrescu sau Ion Caraion. În ciuda unui climat tot mai tensionat, într-o epocă de radicală punere sub semnul întrebării a statutului poeziei şi al poetului, caracterul neînduplecat protestatar incomod şi negativist al spiritului acestor tineri se va arăta tot mai pronunţat, ironia lor ofensivă faţă de ruginitul conservatorism al contemporanilor sau al precursorilor fiind dublată de plăcerea insurgenţei şi, în acelaşi timp, de un histrionism mistificator. Spirite lucide şi responsabile, aceştia se declară adversari ai poeziei academizante sau a celei ermetizante, ai oricăror expresii anacronice şi „vetuste". În împrejurări în care exaltarea de toate felurile şi de orice natură se manifesta nu rareori cu o primejdioasă şi incredibilă brutalitate, exemplul libertăţii de spirit avea efectul să reconforteze şi să dea curaj. Admirabile caractere şi cu o vizibilă plăcere de a fi în răspăr cu moda, demolatori prin excelenţă ai opiniilor comune, „poeţii generaţiei mai noi", cum îi numea E. Lovinescu prin 1944 pe cei din jurul lui Geo Dumitrescu, Ion Caraion şi Constant Tonegaru, rămân drept expresia rafinamentului unei inteligenţe critice şi a spiritului de contestaţie.

Cochetând cu teribilismul specific avangardist, ale cărui elucubraţii şi extravaganţe imagistice le resping totuşi din capul locului, preocupaţi însă de aceeaşi problemă a generaţiei, tinerii scriitori atrăgeau atenţia prin vigoarea procedeelor depoetizării limbajului de convenţiile perimate ale poeticităţii interbelice. Prin poeme incendiare de tipul celor semnate, printre alţii, de Geo Dumitrescu (*Libertatea de a trage cu puşca, Ford*), Sergiu Filerot (*Om, Scamator XX, Sârmă ghimpată, Marionete*) sau Ben Corlaciu (*Pelerinul serilor, Robot*), Elena Diaconu (*Fragment*), Ştefan Popescu (*Înfăţişare*), Constant Tonegaru (*Grădina publică*) şi Ion Caraion (*Antreul poemului*), se reface imaginea unei originale „poetici a strigătului". Un suflu existenţial pătrunde frecvent în text, boicotând sau spulberând sistematic clişeele şi formalităţile din unele manifestări lirice, proiectând, în schimb, fără formule rigide, imaginea omenească a celui care le-a produs. Identificată în formele proprii unei îndrăzneli asociative moştenite de la avangardişti, „exersate tot mai evident într-o zonă de interferenţă dintre bacovianism şi îndrăzneaţa «potrivire» argheziană a cuvintelor" (Ion Pop), creaţia lirică a tinerilor poeţi bucureşteni ilustrează ipostaza unui eu liric revoltat şi neconcesiv. De la poezia fantezist-selenară a lui Dimitrie Stelaru la lirismul lucid şi maliţios al lui Geo Dumitrescu şi, în aceeaşi măsură, posibil de recunoscut în universul poetic tragic şi brutal, ca un ţipăt existenţial, al lui Ion Caraion, Ben Corlaciu, Mircea Popovici şi Const. Tonegaru, poate „cel mai dotat dintre toţi, de o bogăţie de sugestii şi de o amplă viziune din ce în ce mai organizată" (P. Constantinescu), este exprimată aceeaşi criză a personalităţii şi, în egală măsură, una a limbajului liric.

→

Cărţi şi autori

Les quatres vies d'un amour

Maria Mona VÂLCEANU

Les quatres vies d'un amour (Mathieu Terence, Grasset, Paris, 2023) este cartea pe care am simţit nevoia să o citesc de două ori. Nu pentru că lectura era în limba franceză, cartea nefiind încă tradusă în română, ci pentru misterioasa ei profunzime, pentru felul tulburător în care autorul transmite fascinaţia iubirii şi tensiunea durerii umane la pierderea fiinţei iubite. M-am întâlnit cu această carte graţie colaboratoarei Editurii Zodia Fecioarei, studenta în ştiinţele comunicării la Sorbona, tânăra Anna Moreau. În liniştea multiseculară a vechiului chateau du Plessis de Sigournais, Anna mi-a prezentat cărţile care i-au fost trimise de edituri pentru acordarea Premiului literar Charles Aznavour, *Le Prix Aznavour des mots d'amour.* Între volume, mi-a atras atenţia exemplarul tipărit la Grasset, pe care în acele zile de călătorie în tunelul timpului, până în secolul al XIV-lea, când a fost ridicat acest logis, în care locuim, am citit-o cu interesul editorului, jurnalistului şi al prozatorului contemporan. În curtea interioară a veritabilului muzeu în care am trăit în această vară, numită de mine grădina magică, pe terasa de sub smochinul umbros, locul unde mi-am amintit cuvintele Mântuitorului „Te-am văzut de când stăteai sub smochin", am început să caut informaţii despre autorul acestei cărţi, care acum mi se părea că este o statuie alcătuită din cuvinte, pe care el a sculptat-o cu gândurile lui pentru a modela chipul unei femei superioare, intelectual şcolit prin cunoaşterea tuturor marilor scriitori ai lumii, model de frumuseţe, inteligenţă şi bunătate/dăruire către semenii săi.

Puţine informaţii pe Google. Se pare că autorul duce o viaţă discretă, departe de Paris. Anna mi-a găsit un interviu pe Youtube. Mathieu Terence este născut în 1972 la Saint Germain-en-Laye, copilărie fabuloasă petrecută la Biaritz, urmată de studii de psihologie la Bordeaux, după care se consacră literaturii. Poet, prozator, eseist, deţinătorul mai multor distincţii, între care Premiul François Mauriac al Academiei Franceze pentru romanul *Journal d'un coeur sec*. Este laureat al bursei Cioran în 2012. O scurtă privire asupra cărţilor sale ne face să reţinem câteva titluri: *Fiasco*, Paris, Éditions Phebus, 1997 (Premiul Bourse Hachette de l`ecrivain, 1998), *L'autre vie*, Paris, Gallimard, 2009, *Technosmose,* Paris, Gallimard, 2007, *Petit éloge de la joie,* 2011, Mina Loy, 2017, *Les quatres vies d'un amour,* Paris, Grasset, 2023. Romanul pe care-l aducem în discuţie este redactat sub forma unor carnete de note (un pseudojurnal în fapt), împărţit în patru părţi purtând titluri distincte: *l'idylle, l'amour, les retrouvailles, l'absence.* O pasiune care durează şapte ani, o comunicare sufletească şi trupească, o iubire imposibilă, un amor cerebral şi tragic, pentru că se întrerupe brusc prin moartea femeii iubite pe o plajă, după ce a sărit în valuri să salveze un copil care se îneca. O eroină deci. Cine este această femeie?

Seară pariziană, chateau du Plessis de Sigournais a rămas în urmă, cu scara sa monumentală, cu acele coridoare păstrând încă amprenta timpului medieval, cu uşile secrete, ascunse, boltite, ferecate cu zăvoare din fier ruginit, cu ferestrele imense cuprinzând lumina răsfrântă de cerul albastru şi de apele râului, lărgit într-un lac străbătut de raţe sălbatice sub zidurile groase de piatră, umbrite de viţă de vie sălbatică şi de smochini bătrâni. *La Café de Flore,* unde-mi beau paharul de vin de câte ori vin la Paris, pentru a celebra locul în care Eliade se întâlnea cu Cioran, după cum este notat în *Jurnal,* retrăiesc începutul romanului lui Mathieu Terence. Naratorul, tânăr scriitor care are nevoie de ajutor pentru a-şi vedea manuscrisul tipărit, o vede pentru prima oară pe Ariane, cea care, prin intermediul unei prietene, îi va duce manuscrisul la editură. Ariane, posesoarea mitologică a firului care duce afară din labirint, chiar face acest lucru în viaţa reală, căci este psihanalist, bun cunoscător al lui Freud, are un cabinet în care ascultă poveşti de viaţă şi îşi ajută pacienţii să se descurce în meandrele labirintului. Ariane, frumoasă, înaltă, cu părul lung şi ochi minunaţi, visătoare, caută dezorientată o masă liberă pe terasa cafenelei şi apoi urcă la etaj, trasă de braţ de companionul ei, un actor numit în carte Comediantul, alături de care îşi petrece serile în locurile frecventate de scriitori, jurnalişti, pictori, actori. Pentru sprijinul promis şi acordat, naratorul îi telefonează personajului principal, căci Ariane va fi personajul central al cărţii, să-i mulţumească, dar acest telefon va dura aproape o oră şi va genera un lung şir de convorbiri telefonice interminabile şi de întâlniri care se vor transforma într-o mare iubire, menţionată în acele carnete de călătorie. Cei doi îşi vor dărui dragostea în locuri celebre, fiindcă amândoi sunt intelectuali îndrăgostiţi de literatură, pe urmele lui Nietzsche la Sils Maria, folosind jurnalul şi scrisorile lui Lou (Andreas Salome), *Subtilul,* cum îl denumesc ei pe Nietzsche, este bine citit şi cunoscut de amândoi, sunt redate citate din cărţile lui, apoi Lou îi conduce către Rilke, pe care-l aduc alături de ei la Diuno, şi cei doi intelectuali, pereche nedespărţită, nu-l uită nici pe Dostoievski la Sankt Petersburg. *Idiotul* ocupă un loc central în discuţiile lor, naratorul identificându-se cu Prinţul scriitorului rus. În acest caz, ne gândim să o asemănăm pe Ariane cu Anna Karenina prin sacrificiul pe altarul iubirii şi prin destinul ei tragic. Ultimul capitol este dedicat durerii, elogiul iubirii care nu se întrerupe nici prin moarte, Ariane continuă să existe în inima iubitului ei, bărbatul care, aflând la telefon vestea morţii ei pe o îndepărtată plajă din sud, n-a putut decât rosti la nesfârşit: „mon amour, mon amour, mon amour..."

Acest ultim capitol, *absenţa,* cuprinde momente de mare intensitate. Evident, iubitul Arianei care trăia pe un vapor cumpărat de ea la Biaritz nu poate participa la înmormântare, neavând nicio calitate oficială, dar află de la Luna, fiica ei, că au înmormântat-o cu brăţara şi colierul pe care el i le dăruise. Suferinţa pierderii ei sapă zilnic în inima lui, într-o noapte sare gardul cimitirului, îi găseşte mormântul şi varsă deasupra şampania ei preferată... de atunci începe să caute neîncetat şi să reinventeze ultimele momente ale vieţii ei, ultimele mesaje telefonice... o inimă desenată din pietricele albe pe plajă, ultima imagine pe care ea i-a trimis-o înainte de a intra în valuri pentru marea Plecare. Prin această carte, Ariane n-a murit, ea doar a plecat, imaginea ei rămâne în mintea fiecărui cititor, aşa cum a sculptat-o naratorul carnetelor de călătorie.

Poate vom reuşi să traducem şi să publicăm în limba română această lungă conversaţie, pe care moartea a întrerupt-o, dar pe care literatura o prelungeşte la infinit.

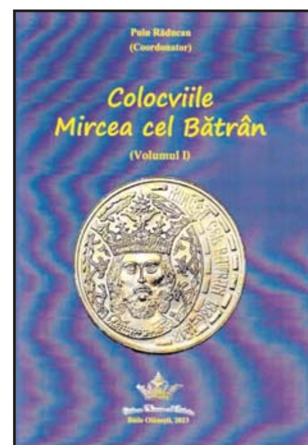
Din păcate, toate acestea nu au avut un efect imediat pentru evoluţia poetică a lui Mircea Popovici, din moment ce autorul *Izobarelor* nu a reuşit să depăşească impactul perioadei de ruptură de după război şi, asemenea celorlalţi reprezentanţi străluciţi ai „generaţiei de sacrificiu", a traversat o perioadă de tăcere literară de aproape o jumătate de secol. După 1944, mulţi dintre componenţii acestui grup ajung în puşcării, altora li se ia dreptul de a publica şi revin în spaţiul literar după mai bine de două-trei decenii, această fractură la care au fost supuşi mulţi dintre aceşti scriitori din generaţia războiului face ca între coerenţa şi „puritatea" manifestărilor literare iniţiale şi diversitatea operelor individuale de peste ani să apară un hiatus. În cazul lui Mircea Popovici, între volumul *Izobare* (1946) şi *Licenţe emotive* (Editura Junimea, 1987) sau a celor care îi urmează, *Poezii* (Editura Cartea Românească, 1988), *Paletă de amurg* (Editura Junimea, 1991), *General Museum* (Editura Cronica, 2001), *Izobare,* reeditare (Editura Alfa, Iaşi, 2005) şi *Variaţiuni rococo* (Editura Alfa, 2008), se stabileşte o tăcere de peste patru decenii, cea mai lungă pe care o are de înregistrat istoria noastră literară, după situaţia înregistrată de Sergiu Filerot prin intervalul dintre volumele *Încrustări în gând* (1941), *Libere* (1942), *Om* (1942) şi *Vitrină secol XX* (1982). E o situaţie pe care o reîntâlnim într-un fel şi în cazul lui Mihail Crama, cu debutul său din 1947 şi reapariţia neaşteptată prin anii ´70, sau al lui Marcel Gafton şi Iordan Chimet, care ajung în volum după un debut precoce abia prin aceeaşi perioadă, şi, în sfârşit, s-ar putea să fie şi a altor scriitori din tabăra albatrosistă, aceştia surprinzând prin existenţa unor asemenea tăceri prelungite, impuse, pe de-o parte, atât de conştiinţa scriitorilor, dar şi de condiţiile speciale ale „obsedantului deceniu", cu toate constrângerile şi tenebrele sale. La aceste îndelungate tăceri editoriale s-au supus sau au fost constrânşi să le accepte mulţi dintre foştii membri ai acestei generaţii: Dimitrie Stelaru, însuşi liderul grupării, Geo Dumitrescu, în ciuda vocaţiei sale funciar constructive, Ştefan Aug. Doinaş, Marcel Gafton, Petru Sfetca, Victor Torynopol ş.a. În ciuda unei prezenţe constante şi accentuat ofensive în peisajul literar al ultimei perioade interbelice, activi în polemici şi dezbateri de idei în spaţiul culturii româneşti, cum puţini au demonstrat în epocă mai multă solidaritate şi forţă de coagulare, totuşi, după război grupul se destramă, între membrii acestuia apărând o neverosimilă îndepărtare, contactele dintre ei având de acum un caracter cu totul sporadic. Până prin anii 1944-1947, tinerii ce fuseseră grupaţi în jurul celor mai importante gazete literare ale timpului ajunseseră să se vadă doar prin redacţiile sau în editurile la care reuşiseră să mai colaboreze, după care, uitând de toate persecuţiile şi privaţiunile pe care le-au suportat împreună, au lăsat ca treptat tăcerile dintre ei să se adâncească irecuperabil.

Semn(al) de carte

Puiu Răducan, Coordonator, *Colocviile Mircea cel Bătrân,* Editura Mircea cel Bătrân, Băile Olăneşti, vol. I – 2023, vol. II – 2024

Cartea aceasta, plănuită şi îngrijită de Puiu Răducan, ajunge să fie una inedită din mai multe motive: are un titlu care ar trimite la domnia lui Mircea cel Bătrân, marele patron al Ţării Româneşti, dar trimiterea este generică, fiindcă se referă doar la „colocviile" cu acest nume; autorii sunt de toate profesiile intelectuale posibile, de la ziarişti, prozatori, poeţi, filologi şi profesori până la matematicieni, medici şi directori de întreprinderi lucrative; unii sunt membri ai Academiei Române; aceşti autori provin de pe toată rotunjimea pământului românesc, inclusiv din afara statului numit România, adică din Basarabia, nordul Bucovinei, nordul Maramureşului, dar şi de mai departe, din Statele Unite ale Americii; temele abordate sunt de toate felurile, din toate domeniile şi se referă la toate timpurile cunoscute ale trăirii românilor (istorie, filologie, istorie literară, creaţie literară, educaţie, muzică, morală, medicină, arte frumoase, evocări de personalităţi, genealogie etc.).

Colocviile „Mircea cel Bătrân", cu izvoare dunărene şi vâlcene, ca să nu zic naţionale româneşti, sunt o şcoală şi fac, precum orice şcoală, educaţie. Această educaţie nu este indiferentă la susurul apei Dunării şi nici la plânsetul Oltului, nici la unduirea Dealurilor Subcarpatice ori la întinderea ca-n palmă a Câmpiei Române.

Prin urmare, volumul acesta ne învaţă că patria noastră este limba română – cum ar fi spus şi re-spus Nichita Stănescu –, ne ajută să trăim ca români pe o planetă dezorientată şi mereu ameninţată, ne face să înţelegem că naţiunea română este parte a „concertului" european şi că globalizarea nu înseamnă topirea popoarelor în neant.

Felicităm îngrijitorului ediţiei şi autorilor pentru lecţiile aşa de variate şi de competente, legate de viaţa intelectuală şi naţională, pe care o trăim la Dunăre şi la Carpaţi, la Marea Neagră şi la Nistru, ca insulă de latinitate într-o „mare" nelatină! (Acad. Ioan-Aurel Pop, Prefaţă)

Franţa sub jar de maci
Jurnal de Montmorillon (VI)

Paula ROMANESCU

Abia atunci orgoliul cocoşului galic s-a înfoiat, slobozind un cucurigu naţional de-a răsunat cântul *Marseillesei* până-n tăriile albastre, agrementat cu zăngănit de *Aux armes, citoyens!*, în traducere liberă: *Noi n-avem monumente nici vechi, nici noi, de vânzare!*

Unde am mai auzit noi asta?!

Lucrările de aici continuă într-un *festina lente* generos, dar continuă!

Cheia de la intrarea în biserică se află sub o piatră de lângă prag.

Rarii vizitatorii rătăciţi pe aceste coclauri sunt înştiinţaţi printr-un înscris de mână (care mână l-o fi scris, fiindcă nu pare să fie în prea bune relaţii cu ortografia, de sintaxă lipsindu-se suverană!) că pot să descuie, să intre, să vadă şi, la plecare, să lase cheia de unde au luat-o.

Ne conformăm. Cu imensa cheie de fier convingem zăvorul greu din dosul uşii de lemn masiv să se clintească şi intrăm. Pustiu. Doar un ciripit ca o veselă alarmă.

Sub arcele boltite, lângă fantele albăstrite de cer, unde ar fi trebuit să fie vitralii – cuiburi de rândunici cu „locatarii" aliniaţi a aşteptare, cu ciocurile deschise…

S-or fi mirând că ne văd pe aici?

Nu, nici nu ne bagă în seamă. Puii dolofani îşi aşteaptă hrana. Curând vor începe să zboare. Rândunelele adulte, ca nişte sfârleze neobosite în zbor zigzagat, scot sunete mobilizatoare. Hrană – ioc!

Da, asta era: am nimerit chiar la momentul pregătirii de începere al primului zbor al puilor. Adulţii îi încurajează de zor, cei din cuib ezită încă, deşi chemarea văzduhului de dincolo de tavanul roman al catedralei le pare irezistibilă…

Ecoul ciripitului reverberează în bolţi.

Încep şi eu să ciripesc prelung (iartă-mă, Mărie a lui Tănase!). *Cine iubeşte şi lasă…*

Zidurile îmi răspund. Rândunelele îmi ţin isonul.

Domnul Michel zâmbeşte cu toată faţa. Îi place muzica românească şi de Măiastra de la Gorj ştie.

Ce concert-recital s-ar putea da aici, îmi zic! Acustica – perfectă.

Cum să-i teleportez eu în toamnă aici pe dragii mei prieteni poeţi ca să facem o lansare de… voci cum n-a mai fost?!

Cum ar suna aici glasul menestrelului Tudor Gheorghe, vestind *c-au înnebunit salcâmii,* înfiorând de miresme de cânt românesc vastul câmp de grâu verde însângerat de macii plăpânzi şi, la orizont, armata de aureole vegetale, cu sfinţii cei neştiuţi uitaţi sub ierbi!…

Sub boltă, fâlfâit de aripi. Or fi îngerii rătăciţi pe aici din dor de pământ? Ne aşezăm pe câte o piatră, fiecare cu gândurile lui. E răcoare între zidurile goale.

Printr-o fostă fereastră fără geamuri, doar cu vitralii de cer, o rândunică adultă le arată puilor calea spre libertate… Liberă va fi şi ea după plecarea acestora, obligaţi ca odată cu ieşirea în văzduhul fără cuib să-şi asigure hrana ca orice adult liber…

Numai puii de om ezită parcă să-şi asume la vârsta adultă responsabilitatea traiului pe cont propriu, preferând libertatea… de a nu face nimic şi continuând a aştepta de la tot mai îmbătrâniţii lor susţinători să le facă loc… şi să le lase cuibul cât mai plin cu grăuncioare…

Puii de rândunele vor zbura însă împreună cu „părinţii" un timp, iar la ceasul marii călătorii spre alte zări vor fugi din calea iernii, nu înainte de a-şi însemna pe harta doar lor ştiută calea întoarcerii pentru o nouă primăvară…

Vor reveni negreşit, fiindcă au aflat că (doar) *une hirondelle ne fait pas le printemps* şi că este nevoie de toate spre a-i da primăverii curaj să se ivească.

Plecăm şi noi. E ceasul. O, nu, nu al marii călătorii!

Uşa se închide cu un zgomot înfundat, cheia este pusă la locul ei, paşii ar vrea să mai întârzie pe-aici, dar timpul ne impune legea lui cotidiană printr-o foame… mănăstirească.

Gândul singur mai rămâne să hălăduiască printre lanuri cu aureole vegetale şi maci, zbor de rândunele şi ziduri de piatră albă, la Villesalem – Casa Păcii.

Unde o fi cu adevărat casa păcii?

Joi, 8 iunie 2006

Trecem pe un fel de Valea Prahovei frescată, cu, în loc de munţi, coline împădurite între Saint-Savin şi Sulgé.

Aici, pe o lungime de peste douăzeci de kilometri, valea râului Gartempe este garnisită de edificii laice şi religioase datând de prin Evul Mediu, ale căror fresce au împrumutat ţinutului numele de *Valea Frescelor.*

Ajungem la Antigny o necropolă merovingiană care mai păstrează intactă (pentru cine? că „locatari" nu-s!) doar „Lanterna Morţilor" – un fel de far la ţărmul mării de noapte, pentru a arăta celor demult plecaţi spre nicăieri drumul întoarcerii acasă la ceasul prea târziu promisei Învieri.

În tot locul – sarcofage de piatră, deschise, fără capac, dar şi fără ocupant, foarte înguste (sigur supraponderali nu existau pe vremea lor!), aşezate vertical unele, sprijinite de gardul de piatră, ca o mulţime de cumetre-umbre curioase să „vadă" cum mai arată astăzi viii cu vie lumea lor.

Ne-am oprit şi noi cu faţa înspre soare… Să putem fi văzuţi cât mai bine de acestea?! Le-om fi plăcut?

O boare de vânt mi-a trecut prin plete.

Să fi fost sufletul vreunei umbre ce-şi căuta trup?

Nu, nu sunt disponibilă!

Un sarcofag alunecă deodată de-a lungul gardului de piatră de care fusese sprijinit.

Dacă?!… Nu, nu eu l-am cutremurat… Nici semn nu i-am făcut cu mâna sau cu ochiul să mă urmeze… pentru că, iată, soarele stă să apună.

Mai bine să grăbim pasul… Plecăm mai departe.

Ajungem la Jouhet.

Şi aici, o capelă (a unei Catherine) ne întâmpină cu o… veste bună care-mi aduce aminte de carpeta de pe peretele din camera de oaspeţi (a bună!) a casei noastre de la Ţuţuleşti, pe care cususe mama cu arnici: *Bine ai venit, iubite musafire!*

Numai că înscrisul de pe fresca de la Caterina asta ne comunică laconic: *Ce que vous êtes, nous l'étions; ce que nous sommes, vous le serez!*

Nu, nu vreau să şi traduc, poate n-o fi chiar adevărată zicerea şi n-aş vrea să aduc alor mei încărcătură de tristeţe. Acum că ştiu doar eu, m-am liniştit… Ştiu să păstrez o taină.

Admir fresca: o splendidă ilustrare a poveştii despre *La Rencontre de Trois Morts et de Trois Vifs* (*Întâlnirea dintre Cei Trei Morţi şi Cei Trei Vii*).

Fresca aceea cică ar tălmăci sfatul dat de cei dintâi (duşii) către cei care trăiesc… în neştire că ar cam fi timpul să-şi încheie „vânătoarea" (că păduri tot nu prea mai sunt, intervin şi eu, *en connaîsseur!*) şi, să mai lase cele fiare în pace, că şi pe ei îi aşteaptă o… pace de un rafinament cum nu s-a mai pomenit!

Gata, am înghiţit prea multe vestigii, prea obsedantă prezenţa absenţilor!

Soarele dă semne că vara vrea să-şi intre în drepturi.

În centrul satului Jouhet, între Primărie şi Biserică, ne oprim la o baie comunală deschisă firesc şi trecătorilor (sau poate în primul rând acestora), prevăzută cu toate cele necesare unei toalete complete. Curăţenie impecabilă, prosoape de unică folosinţă, şampoane, uscător de păr...

Un duş binecuvântat mă revigorează complet.

Parcă m-aş boteza în ape de tinereţe!

Începusem să mă cam ofilesc de atâta rătăcire printre sarcofage şi „lanterne" oarbe…

Vineri, 9 iunie 2006

În Piaţa „Oraşului Cărţii" – la Montmorillon, au fost instalate corturi ca-n tabăra otomană prin care a trecut odinioară ca fulgerul Vlad Ţepeş cu o ceată de viteji ca să le ureze înturbanaţilor bun-venit în Valahia... Cei doritori de cunoaşterea istoriei, dacă sunt curioşi să afle cum a fost „ceremonialul" împlinit de vodă cel cu ţeapa, să vadă măcar pictura rămasă de la Theodor Aman *despre*, că de citit istorie nu cred să mai aibă ei astăzi nici timp şi nici chef!

Alte chefuri „pohtesc" ai noştri tineri care nu mai învaţă nici măcar la gât cravatei cum se strânge… laţul.

Cărţile, ca nişte frumoase de altădată scoase de părinţii lor la primul bal (*O, tempora!*), aşteaptă ochii cunoscătorilor într-ale tainei scrisului şi cititului să le descopere…

Autorii de la Salonul din Montmorillon aşteaptă şi ei venirea oficialităţilor care să taie panglica…

La panglici şi la sfori sunt experţi nu doar toţi granzii lumii, ci şi plevuşca de prin ministere, primării şi alte instituţii abilitate să adulmece gustul puterii la care s-au dedulcit democratic şi totalitar.

Până la venirea aşteptaţilor, vin „cercetaşii" – grupuri-grupuri de elevi înarmaţi cu chestionare, pixuri, carnete, reportofoane, în chip de reporteri *en herbe*, la „vânătoare" (alta?!) de scriitori pe care să-i supună tirului întrebărilor lor.

Îmi parvine şi mie un astfel de chestionar pe care ar trebui să-l completez în scris.

Prima întrebare: „De ce scrieţi?" Hait, îmi zic, o fi cumva un delict să scrii în lumea asta virtuală foarte şi vorbitoare... la lună, în care ne-am trezit? Scrisul n-o fi socotit pe aici un atentat al adulţilor la inocenţa (a se citi ignoranţa) tinerei generaţii?

A doua întrebare: „Mai faceţi şi altceva pentru a vă asigura pâinea cea de toate zilele?" Cum să le spun că pentru mine scrisul este cozonacul meu cel de toate dorurile! Dar, vai! cozonacul îngraşă, iar moda cere să fii suplu ca o trestie ne-gânditoare…

Să răspund că, pentru *primum vivere*, sunt profesoară (ce pâine amară mai e şi cea astfel câştigată!) cred că i-aş face să strâmbe din nas.

Îmi asum riscul de a consemna sursa pâinii câştigate.

Nu ştiu dacă Dumnezeu mi-o ierta şi păcatul de a nu mai pricepe cum şi ce să-i învăţ pe învăţăceii a toate tainele adulţilor ştiutori, dar trag nădejde să mai învăţ eu câte ceva de la aceştia, ca de exemplu să pun întrebări, să-mi pun întrebări şi să nu aştept răspunsuri care oricum n-or să vină.

Când mica hoardă s-a înapoiat să recupereze chestionarele, înainte de a-l încredinţa pe al meu adolescentului care părea şeful grupului, am întrebat:

– *Voi ştiţi care e capitala României?* Nu ştiau.

– *De Eminescu aţi auzit?* Ba! a explodat a nedumerire tăcerea în ochii lor largi ca pustiul.

– *Dar de Brâncuşi?* – Aaaa, parcă… De la Beaubourg…

– *Dar de Cioran?* S-au privit amuzaţi şi au izbucnit în râs ridicând din umeri. Cum să le fi vorbit eu chiar de *l'inconvénient d'être né?* Nu, nu auziseră (încă)!

Ştiau însă de Hagi. M-am bucurat.

– *Hagi Tudose?* N-am mai aşteptat răspunsul… Nici n-ar fi venit. *Ex nihilo nihil.*

Dar cât de sănătos hohotul lor de râs! Ca viaţa.

(Va urma.)

Vecina mea, Africa

Wacha ujuaji*

Nicolae MELINESCU

La sfârşitul lunii aprilie, Africa de Sud se confruntă cu una dintre cele mai incerte aventuri electorale – alegerile generale. După treizeci de ani de monopol politic dobândit de Congresul Naţional African în contul eroismului conducătorului său, Nelson Mandela, formaţiunea majoritară care a dus greul luptei, inclusiv armate, împotriva apartheidului, a suferit o pierdere de viteză din cauza uzurii la guvernare, dar şi a gafelor succesorilor, Mbeki şi Zuma. Primul şi-a pus lumea în cap când a declarat, de dragul menţinerii unei imagini paradisiace dragă turiştilor, că în ţara sa nu existau bolnavi de SIDA, într-o vreme în care sindromul făcea mii de victime în fiecare an. Cel de al doilea s-a asociat cu mafia industrial-bancară controlată de familia Gupta şi a fost forţat să-şi încheie al doilea mandat prezidenţial cu un an mai devreme.

Entuziasmul apariţiei naţiunii multirasiale, a naţiunii curcubeu a început să scadă pe măsură ce s-au manifestat tot mai vizibil greutăţile unui regim trecut încet dar sigur de la democraţia firavă la anocraţie. Efectele descreşterii şi, ulterior, ale stagnării economice au transformat Africa de Sud din locomotiva continentului în bolnavul său. O parte dintre motive se regăseşte în analiza lui Hans J. Morgenthau (*Politica între naţiuni. Lupta pentru putere şi lupta pentru pace,* Polirom, Bucureşti 2007, p. 284): „Doar câteva ţări din Africa posedă un sistem politic pluralist. Toate celelalte sunt dictaturi într-un fel sau altul. O asemenea reflecţie ne ajută să realizăm cât de îndrăzneaţă sau cât de ignorantă este încercarea de a impune restului lumii respectul nostru pentru drepturile omului sau, în mod special, pedepsirea altei naţiuni pentru că nu arată respect faţă de acele drepturi."

Ceea ce i-a lipsit Africii de Sud odată ieşită de sub spectrul segregaţionismului albilor a fost puterea economică şi forţa unei clase de mijloc dezvoltată în interiorul şi cu participarea majorităţii africane. Mesajul politic a luat-o înainte după alegerile multirasiale din 1994, când Congresul Naţional African şi eroul său simbol, Nelson Mandela, au creat traiectoria unei noi structuri organizaţionale. Apariţia şi consolidarea unei clase de mijloc policrome a întârziat. „Sectorul de afaceri a încercat să ţină pasul, nerăbdător să fie privit ca un domeniu de demolare a moştenirii ilegalităţilor. Doar zece la sută dintre funcţiile de conducere erau ocupate de negri, în ciuda discuţiilor prelungite despre nevoia promovării membrilor majorităţii. La rândul său, rezerva de negri pregătiţi şi experimentaţi profesional era minusculă. De exemplu, dintr-un total de 14 mii de contabili certificaţi numai 65 erau negri. Una dintre consecinţe a fost că pe măsură ce corporaţiile dominate de albi au încercat să promoveze capitalismul negru, un grup restrâns de antreprenori africani nu a făcut altceva decât să se instaleze la conducere, să se îmbogăţească şi să se izoleze de restul comunităţilor lor." (Martin Meredith, *The Fate of Africa. A History of Fifty Years of Independence,* Public Affairs, New York, 2005, p. 662)

Timp de trei decenii malaxorul politic a măcinat rolul conducător al Congresului Naţional African în umbra căruia s-au dezvoltat formaţiuni de centru sau extremiste. În plan operaţional, creşterea şi performanţa au început să lâncezească din cauza corupţiei, a paternalismului sau a patriotismului local zulus cultivat de fostul preşedinte Jakob Zuma. Fondul Monetar Internaţional constata la sfârşitul anului trecut că economia sud-africană nu a crescut la veniturile per capita din 2007. Doi din trei tineri sunt şomeri. Activele companiei de electricitate Eskon şi al companiei de transport Transnet sunt furate şi vândute de bandele crimei organizate, ceea ce provoacă întreruperi masive ale alimentării cu energie electrică pentru economie şi pentru public precum şi blocarea circulaţiei mărfurilor.

Sunt realităţi care fac dificilă şi chiar riscantă anticiparea rezultatelor alegerilor. John Steenhuisen, liderul formaţiunii de opoziţie Alianţa Democratică declara: „Este pentru prima dată în ultimii treizeci de ani când rezultatul scrutinului este imposibil de anticipat." (ft.com/content/f6f12247-46fb-4fa6-bae2-b84/95fde830, accesat 22 ianuarie 2024)

Ceea ce este şi mai greu de prognozat este formula de guvernare rezultată din scorul electoral al partidelor. Nici cele mai optimiste proiecţii nu îi dau Congresului Naţional African 50 la sută din voturi, necesare formării unui cabinet majoritar monocolor. Scorul previzibil s-ar plasa mult mai probabil în jurul a 45 de procente. Dacă rezultatul final pentru Congresul Naţional African ajunge sub acest prag, devine incertă varianta unei alianţe, înlocuite de o coaliţie eterogenă. Partidul Democratic, de centru, cu o strategie pragmatică de dezvoltare a afacerilor şi de echilibrare a pieţei interne, speră să atingă douăzeci la sută. Formaţiunea Action SA a fostului primar al Johannesburgului, Herman Mashasha, susţine introducerea pedepsei cu moartea şi a declarat Congresul Naţional African o corporaţie infracţională cu care nu s-ar asocia în veci. Rămâne varianta unei coaliţii a Congresului cu numeroase partide mici, unele regionale – formula unei guvernări fragile – sau mariajul cu partidul Luptătorii pentru Libertate Economică, condus de rebelul diminutiv Julius Malema, care a obţinut în alegerile precedente 11 la sută din mandatele parlamentare. Personajul menţionat a împrumutat din populismul la modă în societăţile aflate în criză tot ce e mai nociv, mai spectaculos şi mai găunos. Exhibiţionist, ipocrit, bun orator, violent – „Să-i împuşcăm pe buri, pe ei, omoară-i! omoară-i!" – abil manipulator a reuşit în cei zece ani de când a părăsit Congresul Naţional African să-şi facă propriul partid, să umple stadioane la mitinguri zgomotoase şi să pozeze chiar în lider regional. În martie 2023, s-a alăturat formaţiunilor de opoziţie din Tunisia, Nigeria, Kenia şi Africa de Sud care au scos simultan în stradă populaţia revoltată de creşterea costului vieţii. În campania electorală pentru prezidenţialele din Kenya a organizat o adunare populară în capitala ţării Nairobi şi l-a criticat pe preşedintele William Ruto pentru că nu şi-a respectat promisiunile electorale. Vicepreşedintele kenyan Ragathi Gachazua l-a pus la colţ pe coji de nuci şi l-a trimis înapoi acasă să rezolve propriile probleme ale Africii de Sud. Comportamentul brutal şi abuziv la lui Malema nu este unanim şi permanent condamnat. Profesorul Plo Lumumba, rectorul Institutului Pan-african din Nairobi spunea: „Malema reprezintă noua generaţie de africani care încep să asambleze o perspectivă africană proprie asupra chestiunilor care preocupă masele. Malema a oferit o voce alternativă critică, care îi cere socoteală guvernului. Este o desprindere de discursul politic obişnuit, învechit." (bbc.com/news/world-africa-67378500, accesat 22 ianuarie 2024)

Încurajat de asemenea aprecieri, Julius Malema s-a declarat gata să devină chiar preşedintele ţării, alternativă greu realizabilă într-un proces democratic bine calibrat. Ideea este că, dacă, cumva, naţia o cere, omul este gata să se sacrifice. Dincolo de avântul populist, ascendenţa sa ca persoană, ca model electoral vecin cu Che Guevara şi Hugo Chavez, colorează periculos spectrul politic nu doar la nivelul ţării sale, ci şi la nivelul Africii subsahariene. Odată ieşită din tenebrele apartheidului, ţara a devenit lider continental de inspiraţie democratică. Malema a contaminat acest statut. Când se afla în discuţie eventuala participare a lui Putin la reuniunea la cel mai înalt nivel a grupului BRICS (Brazilia, Rusia, India, China, Africa de Sud) la Johannesburg, Malema a anunţat că activiştii partidului său, Luptătorii pentru Libertate Economică, erau gata să-i ofere preşedintelui rus protecţie, să-l preia de la aeroport, să-i asigure tihna întâlnirilor politice şi entuziasmul adunărilor publice, după care să-l depună sănătos şi voios la scara avionului prezidenţial, fără să se împiedice de mandatul de arestare a lui Putin emis de Tribunalul Penal Internaţional. (vice.com/en/article/8K3z8p/julius-malema-vladimir-putin-risc-arrest-south-africa, accesat 22 ianuarie 2024.)

Urmările prestaţiei electorale a Congresului Naţional African, rănit de pierderea puterii absolute, în conjuncţie cu agitaţia Luptătorilor pentru Libertate Economică şi cu zgomotosul lor conducător conturează o prognoză sumbră pentru Africa de Sud, aflată şi fără năbădăile lui într-o stare avansată de degradare economică şi socială. Fărâmiţarea votului este posibil să producă tot mai multe grupuri de nemulţumiţi, gata să devină violenţi ca să-şi manifeste panica, îngrijorarea şi ura.

(*Vreau să-ţi spun, orig. swahili.)

Semn(al) de carte

***Frate Calinic… Ioan Alexandru către Calinic Argeşeanul. Viaţa din cărţi, scrisori şi dosare secrete,* Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Alui Gheorghe, Ed. Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021**

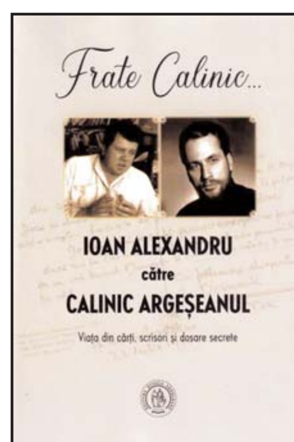
După ce a descoperit calea poeziei mari, lucru confirmat de critica literară, dar şi de cititori, Ioan Alexandru a mers mai departe, căutând să descopere calea proprie în poezie. Semnele acestei evoluţii în „regăsirea de sine" se află în corespondenta către Calinic Argeşeanul, în care există o mare râvnă de descoperire a căii spre transcendent, spre Dumnezeu. În mai toate scrisorile trimise, dincolo de textul vizibil, există o bucurie a rostirii şi a comunicării, pe care o resimte chiar şi cititorul de azi. (Adrian Alui Gheorghe, pe coperta a patra)

Răzvan Mihai Clipici, *Istoria Sfintei Cuvioase Teofana Basarab,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2022

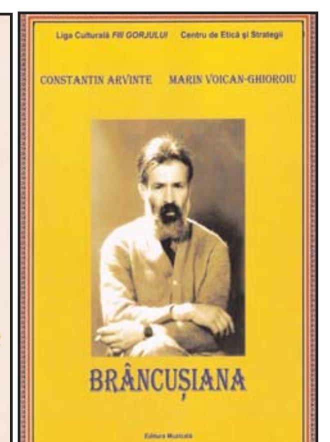
Sfânta Cuvioasă Teofana Basarab, fiica domnitorului Basarab I Întemeietorul (1310-1352), este cea dintâi monahie de neam român cunoscută în istorie, făcând parte din ceata marilor nevoitori isihaşti. Sfânta cuvioasă Teofana Basarab a vieţuit pentru o scurtă perioadă într-o mănăstire de lângă Târnovo, în Ţaratul Bulgar, apoi şi-a ales o nevoinţă mai aspră, vieţuind pustniceşte mai întâi la Mănăstirea Ivanovo, apoi în ultima parte a vieţii la Mănăstirea Albotina, căutând să deprindă rugăciunea lui Iisus. Această mare cuvioasă isihastă, vlăstar al dinastiei Basarabilor, a rămas în memoria vie a Bisericii, în evlavia ierarhilor, a preoţilor, a călugărilor şi a mirenilor ca pildă de smerenie, de răbdare, de înfrânare şi de iubire jertfelnică. (Pe coperta a patra a cărţii)

Constantin Arvinte, Marin Voican-Ghioroiu, *Brâncuşiana,* Ed. Muzicală, Bucureşti, 2020

Demiurgul şi Pasărea Măiastră. Aşa aş numi Poemul coral-simfonic *Brâncuşiana,* realizare de excepţie a celor doi maeştri: Marin Voican-Ghioroiu, care semnează libretul, şi compozitorul Constantin Arvinte, muzica. (Gen. Gheorghe Dragomir, la începutul cărţii) Volumul beneficiază de zece introduceri: prof. univ. Dumitru Miron, prof. univ. Cristian Brâncuşi, gen. Gheorghe Dragomir, prof. Stephan Poen, muzicolog Mircea M. Ştefănescu, gen. Bartolomeu Constantin Săvoiu, ing. Sabin Stamatescu, prof. Mihaela Sanda Popescu, Marin Voican-Ghioroiu şi Constantin Arvinte.

Eşti floare de dor, Basarabie!

Alecu Reniţă s-a născut la 8 noiembrie 1954, în comuna Abaclia, judeţul Lăpuşna, Basarabia. Absolvent al Universităţii de Stat din Moldova şi al Academiei de Administrare Publică.

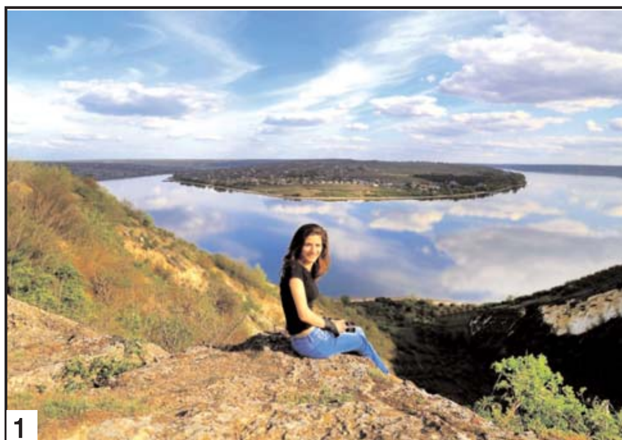
În perioada studiilor universitare este persecutat de KGB, exmatriculat de la ultimul curs şi condamnat pentru „naţionalism românesc”.

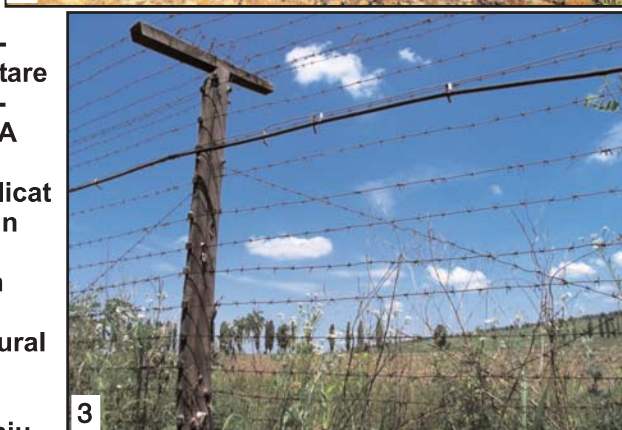
Alecu Reniţă, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija (2014)

Unul dintre liderii Mişcării de Eliberare Naţională din Basarabia, şef al Secţiei publicistică a săptămânalului *Literatura şi Arta*, tribună a renaşterii naţionale în perioada 1985-1991, luptător consecvent pentru cauza românească şi adevărul istoric din Basarabia, semnatar al Declaraţiei de Independenţă a R. Moldova faţă de Rusia imperială.

Fondator şi participant activ în Mişcarea Ecologistă din Moldova, începând din anul 1983. Unul din liderii curentului protestatar al verzilor din Moldova şi din exURSS, organizator al primelor expediţii neguvernamentale pe Nistru (1986-1989), iniţiator al campaniilor publice de salvare a monumentelor naturii „Saharna” şi „Stânca Mare”, deputat, vicepreşedinte al Comisiei de ecologie în primul Parlament al R. Moldova (1990-1994), director al revistei *Natura* (1993-prezent), preşedinte al Mişcării Ecologiste din Moldova (1994-prezent), preşedinte al Subcomisiei parlamentare de ecologie (1998-2001), reprezentant al Centrului NATUROPA al Consiliului Europei pentru R. Moldova (1995-2005), a publicat numeroase articole în presa din Moldova, România şi de peste hotare, studii de mediu, turism şi dezvoltare durabilă, albume şi cărţi despre patrimoniul natural şi cultural etc.

1

3

Timp de peste un deceniu moderează, la postul de radio „Vocea Basarabiei”, ciclul de emisiuni „Preţul Libertăţii” şi „Istoria în mişcare”. Iniţiază un şir de campanii de presă întru apărarea monumentelor reprezentative ale patrimoniului natural şi cultural. Colaborează cu mass-media din Ţară, îndeosebi cu revista *România Pitorească* şi săptămânalul *Formula AS.* Este vicepreşedinte al Asociaţiei Jurnaliştilor şi Scriitorilor de Turism din România (AJTR), membru al Uniunii Jurnaliştilor Profesionişti din România.

Promotor al integrării Republicii Moldova în sistemul de securitate ecologică europeană şi de aderare a Moldovei la NATO şi Uniunea Europeană.

Deţine cele mai înalte distincţii de stat: cavaler al Ordinului Republicii şi al Ordinului de Onoare.

Prin tot ce face timp de o viaţă, Alecu Reniţă contribuie la readucerea Acasă a Basarabiei, la unitatea Neamului Românesc şi Reîntregirea României.

Nu ştiu dacă mai este o altă persoană care ar cunoaşte mai bine frumuseţile naturii dintre Prut şi până dincoace de Nistru ca Alecu Reniţă.

A bătut cu talpa piciorului acest spaţiu de zeci de ori, a scris, a salvat de la distrugere, a imortalizat pe retina aparatului de fotografiat sute de monumente ale naturii, mesaje pentru urmaşii noştri de mâine.

Zilele acestea Alecu Reniţă a editat un album de fotografii cu locurile cele mai pitoreşti din Basarabia, intitulat Moldova pitorească *– o adevărată carte de vizită a frumuseţilor basarabene.*

În cuvântul de deschidere, autorul conchide cu tristeţe: „Din cartea sfântă a naturii, în a doua jumătate a secolului XX, regimul sovietic a rupt cele mai frumoase file şi le-a ars definitiv sau le-a aruncat la deşeuri”.

Şi totuşi… N-a putut fi chiar totul distrus. Şi, ceea ce n-a putut ades salva cu cuvântul, Alecu Reniţă a salvat cu ajutorul aparatului de fotografiat. Albumul conţine imagini impresionante ale locurilor pitoreşti şi „de suflet”, cum le zice chiar el, de la Palanca până la Criva, de la Naslavcea până la Abaclia (baştina distinsului ecolog şi publicist), de la Hotin şi până la Cetatea Albă.

Locuri ca desprinse din rai. Pietre rămase de la facerea lumii. Ape limpezi ca cerul de deasupra. Codrii multiseculari. Cu ajutorul aparatului de fotografiat, toate acestea devin memorie şi permanenţă în acelaşi timp.

Sunt peisaje văzute cu inima, care l-au aşteptat parcă pe autor să le surprindă, să-i „pozeze”, ca să-i facă astfel şi pe alţii să le cunoască.

Cartea Moldova pitorească *e o statuie ridicată în cinstea palmelor lui Dumnezeu care, demult, la facerea lumii, au modelat aceste frumuseţi menite să bucure ochiul, să mângâie sufletul şi să-l facă pe acest popor desculţ să se simtă bogat.*

(Nicolae Dabija, *Alecu Reniţă, „Locuri ca desprinse din rai”*, 18 ianuarie 2007)

(Fig. 1: Vă aşteptăm cu drag, în Basarabia românească! Fig. 2: Triptic. Basarabia. 1812. Răpirea. Frescă din biserica de la Căuşeni. Fig. 3: Triptic. Basarabia. 28 iunie 1940: „Eliberarea rusească”. Sârma ghimpată de pe Prut. Fig. 4: Triptic. Basarabia. „Independenţa R. Moldova: 1991 – ???”)

Revista este ilustrată cu imagini din expoziţia *Eşti floare de dor, Basarabie!,* organizată de Alecu Reniţă la Curtea de Argeş, pe 13 aprilie 2024, cu ocazia Zilei Revistei *Curtea de la Argeş* dedicată memoriei lui Nicolae Dabija.

Semnează în acest număr